

ORTADOĞU'DA SERT GÜCÜN YÜKSELİŞİ

SÖZDE YÜZYILIN ANLAŞMASI: FİLİSTİN'İ
ORTADAN KALDIRMA PLANI

ARAP DEVRİMLERİ SONRASI
ORTADOĞU'DA SERT GÜCÜN YÜKSELİŞİ

ABD İRAN GERİLİMİNİN İRAK
TÜRKMENLERİNE ETKİLERİ

“

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Türkiye’de eksikliği hissedilen Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika ile ilgilenen çevrelerin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla Ocak 2009 tarihinde kurulmuştur. ORSAM Ankara merkezli, tarafsız ve kâr amacı gütmeyen bir düşünce kuruluşudur.

ORSAM, Ortadoğu ile ilgili bilgi kaynaklarını çeşitlendirmeyi ve bölge uzmanlarının düşüncelerini Türk akademik ve siyasi çevrelerine doğrudan yansıtabilmeyi hedeflemektedir. Ortadoğu ülkelerindeki devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak, yerel perspektiflerin gerek Türkiye, gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

Bu amaçlar doğrultusunda ORSAM, Ortadoğu’daki sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmelere yönelik çalışmalar yapmakta ve bunları kamuoyuna sunmaktadır. Ortadoğu ve uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve analiz edilebilmesini amaçlayan ORSAM, kamuoyuna ve karar alıcılara çözüm odaklı aydınlatıcı bilgiler sunmakta ve siyasa yapımına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Bu doğrultuda bölgesel gelişmelerin analizi yanı sıra, bölgesel sorunlara farklı politika alternatiflerini de içeren projeksiyonlar üretmektedir. Kapsamlı ve çözüm odaklı analizler sunabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarından faydalanmaktadır. ORSAM, bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayın yelpazesine sahiptir.

”

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına
Yayın Sahibi
Prof. Dr. Ahmet Uysal

Editör ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı
Nurbanu Akcan

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün
Prof. Dr. Mehmet Şahin
Prof. Dr. Meliha Altunışık
Prof. Dr. Tayyar Arı
Prof. Dr. Cengiz Tomar
Prof. Dr. Muhittin Ataman
Prof. Dr. Mahir Nakip
Prof. Dr. Muhsin Kar
Prof. Dr. Kemal İnat
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Prof. Dr. Mesut Özcan
Doç. Dr. İsmail Numan Telci

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal
Doç. Dr. İsmail Numan Telci
Dr. Mustafa Yetim
Dr. Göktaş Sönmez
Dr. Recep Yorulmaz

Arapça Çeviri

Ceyda Beşirli

Grafik - Tasarım

Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)
Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3
Çankaya / Ankara
Tel: +90 850 888 15 20 Faks: +90 312 430 39 48

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara
Telefon : +90 312 341 52 39
Sertifika No: 44423

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 11, Sayı 92, Mart-Nisan 2020

Yerel Süreli Yayın

Basım Tarihi: 27 Şubat 2020

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayınıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2019 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East
Studies
Association

ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.

EBSCO
HOST

tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde ön plana çıkan gelişmelere ilişkin önemli yorumları ve analizleri içeren Ortadoğu Analiz dergisinin 92. sayısı ile tekrar siz değerli okuyucularımızın karşısındayız. İki ayda bir yayınlanan dergimizin bu sayısında da gelenek olduğu üzere Ortadoğu gelişmelerine ilişkin geniş bir kronoloji, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi'nin (ORSAM) iki aylık süre içerisinde gerçekleştirdiği etkinlikler, Ortadoğu bölgesindeki tarihsel-sosyal gelişmelere etki edebilmiş önemli bir figür ile ilgili biyografi ve bölgedeki olayları yorumlama gücümüzü artırması beklenen bir film değerlendirmesi mevcuttur. Geleneksel bölümlerin yanı sıra derginin bu sayısı, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde cereyan eden; Yüzyılın Planı, İdlid Me-selesi, Irak merkezli bölgesel-yerel çekişmeler, Libya Krizi ve Cezayir-Mısır temelli Kuzey Afrika gelişmeleri ve Kasım Süleymani'nin öldürülmesi gibi pek çok önemli olaya ilişkin detaylı ve bilgilendirici yorumlara yer vermektedir.

“Ortadoğu'da sert güç dönemi” olarak belirlenen kapak konusu kapsamında Arap ayaklanmalarının ikinci aşaması olarak nitelendirilen ve askeri güç kullanımının daha fazla ön plana çıktığı bu dönemde, bölgedeki kritik aktörlerin sert güç unsurları ve bu güce dayalı faaliyetleri değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Ortadoğu'da sert güç yaklaşımının nedenlerini ve motivasyonlarını analiz eden genel bir değerlendirmenin ardından Türkiye, İran, İsrail ve Birleşik Arap Emirlikleri

gibi bu süreçte ön plana çıkan bölgesel aktörlerin bu kapsamdaki faaliyetleri analiz edilmektedir. Özellikle Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'nin 3 Ocak'ta ABD tarafından öldürülmesi sonrasında Irak-Suriye'deki askeri-güvenlik kaygılarla eksensiz çekişmelerin Ortadoğu'da sert güç eğilimine yaptığı etki analiz edilmektedir.

ABD-İran çekişmesinin alanı haline dönüşen Irak'taki ekonomik, siyasi ve askeri gelişmeler ile Türkmenlerin bu gelişmelere ilişkin yaklaşımı da ayrıca değinilen konulardan olmuştur. Filistin'in İsrail tarafından işgalini meşrulaştıran ve Filistinlilerin meşru taleplerini yok sayan Yüzyılın Planı'na ilişkin güncel analizlere yer veren bu sayımız, aynı zamanda Türk dış politikasını uzun süredir meşgul eden Doğu Akdeniz, İdlid ve Libya meselelerine ilişkin değerli yorumları okuyucularımızın dikkatine sunmaktadır. Bu sayımız ayrıca, son dönemde Kuzey Afrika gelişmelerinde ön plana çıkan Cezayir'deki siyasi kimlik tartışmalarına ve Mısır-Etiyopya ilişkilerini şekillendiren Rönesans Barajı krizine yer vermektedir.

Son olarak Kuzey Afrika ve Libya direnişinin sembol isimlerinden Ömer Muhtar'ın biyografisine yer veren Ortadoğu Analiz dergisinin 92. sayısı, Kasım Süleymani sonrasında Ortadoğu'da yoğunlaşan ABD-İran çekişmesini Argo filmi üzerinden farklı bir bakış açısı ile irdeleyen çalışmayı da ilginize sunmaktadır.

Keyifle okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Mart-Nisan 2020 Cilt: 11 Sayı: 92

04 Ortadoğu Gündemi: Türkiye ve Ortadoğu

08 Evrilen Filistin Meselesi ve Yüzyılın Anlaşması / Prof. Dr. Ahmet Uysal

Kapak Dosyası

16 İran'ın Sert Gücü ve Sınırları / Mustafa Caner

20 İsrail'in "Güvenlik" Doktrini: Savaşlar Arası Harekât / Gökhan Batu

24 Türkiye-Katar Ortaklığında Sert Güç / Dr. Mustafa Yetim - Nurbanu Akcan

28 BAE'nin Ulusal Savunma Kapasitesinin Evrimi / Gökhan Erel

BÖLGESEL GELİŞMELER

32 Sözde Yüzyılın Anlaşması: Filistin'i Ortadan Kaldırma Planı / Haydar Oruç

36 ABD-İran Gerginliği Irak'ı Nasıl Etkiler? / Bilgay Duman

ARAP DEVRİMLERİ SONRASI ORTADOĞU'DA SERT GÜCÜN YÜKSELİŞİ

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

40 Suudi Arabistan-Rusya İlişkilerinin Geleceği / Muharrem Hilmi Özev

44 Türkiye-Libya İş Birliği Sonrası Libya Krizinde Değişen Dengeler / Emrah Kekilli

48 Birleşik Arap Emirlikleri'nin Savunma Politikası / Sertaç Canalp Korkmaz

LEVANT

52 Suriye'de İdlib-Fırat'ın Doğusu İlişkisi / Oytun Orhan

60 Süleymani Sonrası Süreçte Suriye'de Oluşan Dengeler / Hamza Haşıl

IRAK

64 Süleymani Suikastının Ardından Irak'taki ABD Kuvvetlerinin Geleceği / Dr. Watheq Al-Sadoon

68 Irak 2020 Bütçesi Tartışmaları ve İKBY'nin Tutumu / Feyzullah Tuna Aygün

SURİYE'DEKİ RUS VARLIĞI: HEDEFLER VE MEVCUT DURUM

Dr. Samir Alabdullah

56

TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ POLİTİKASI VE ETKİLERİ

Dr. Recep Yorulmaz

92

IRAK'TAKİ Şİİ TÜRKMENLERİN DAĞILIMI VE NÜFUS HAREKETLERİ

Şemsettin Küzeci

80

28

32

Irak'taki Gelişmelerin Türkiye-İrak İlişkilerine Yansımaları / Sercan Çalışkan

72

ABD-İran Geriliminin Irak Türkmenlerine Etkileri / Adil Zineelabidin

76

KUZEY AFRİKA

Cezayir'de Etnik Partiler ve Siyasi Kimlik / Abdennour Toumi

84

Rönesans Barajı Krizi'nin Mısır-Etiyopya İlişkilerine Etkisi / Firuze Yağmur Gökler

88

EKONOMİ

Ekonomik Yapıırımların Ortadoğı Uluslararası İlişkilerine Etkisi / Oğuzhan Demirdögen

96

SİNE KRİTİK

Operasyon Argo: İzlenen Hayat Yaşanan Sinema / Sertaç Timur Demir

100

BİYOGRAFİ

Ömer Muhtar'ın Libya Bağımsızlık Mücadelesindeki Rolü / Enes Arslan

104

ETKİNLİK

ORSAM Ocak-Şubat 2020 Etkinlikleri

108

40

48

52

60

ORTADOĞU GÜNDEMİ

2 Ocak 2020

- Libya Devlet Yüksek Konseyi, TBMM'de kabul edilen Libya'ya asker gönderilmesine ilişkin Cumhurbaşkanlığı tezkeresini memnuniyetle karşıladı.
- Cezayir'de Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Muhammed es-Said düzenlediği basın toplantısında, 5'i kadın bakan, 39 kişiden oluşan teknokrat hükümetin kurulduğunu duyurdu.

3 Ocak 2020

- Irak'ın başkenti Bağdat'ta havaalanına düzenlenen füze saldırısında İran Devrim Muhafızları Ordusu'na bağlı Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani ve Haşdi Şabi örgütünün Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi el-Mühendis öldürüldü.

4 Kasım 2019

- Libya'da Hafter güçleri, EL-Hadbe bölgesine saldırdı. Saldırıda aralarında Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne (UMH) bağlı güçlerin de olduğu en az 45 kişi hayatını kaybetti, çok sayıda kişi yaralandı.

5 Ocak 2020

- Irak'ın güneyindeki Zikar vilayetinde hükümet karşıtı onlarca kişi Haşdi Şabi karargâhını ateşe verdi.

6 Ocak 2020

- Irak'ın Kerkük kentinde terör örgütü IŞİD'in düzenlediği saldırıda 3 asker hayatını kaybetti, 1 asker yaralandı.

7 Ocak 2020

- Yemen'deki Husilerin, Dali kentinde bir askeri eğitim kampına düzenlediği hava saldırısında 9 asker hayatını kaybetti, 6 asker yaralandı.
- ABD saldırısında öldürülen Kasım Süleymani'nin Kırman'da düzenlenen cenaze töreninde izdiham çıktı. İzdihamda en az 50 kişi öldü, 213 kişi yaralandı.

8 Ocak 2020

- İran Devrim Muhafızları Ordusu, ABD'nin Irak'taki Ayn el-Esed hava üssünü onlarca füzeyle vurduğunu duyurdu.
- İran Devrim Muhafızları Ordusu'na bağlı Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'nin cenazesi Kırman kentinde toprağa verildi.
- 176 kişiyi taşıyan Ukrayna'ya ait bir yolcu uçağı Tahran'dan Kiev'e giderken İran'daki Imam Humeyni Havalimanı yakınında düştü. Kazadan kurtulan olmadı.

9 Ocak 2020

- Terör örgütü PKK/YPG, Haseke'deki hapisanelerden 40 IŞİD'liyi serbest bıraktı.
- Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi Sekreteri Danilov, İran'da meydana gelen uçak kazasının ana nedenleri olarak füze saldırısı, motor arızası ya da terör saldırısını değerlendirdiklerini söyledi.

10 Ocak 2020

- Irak, ülkedeki ABD askerlerinin çekilmesi için Washington yönetiminden bir mekanizma oluşturulmasını talep etti.
- ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Morgan Ortagus, gündemlerinde "Irak'tan çekilme" konusunun olmadığını açıkladı.

11 Ocak 2020

- Tunus'ta hükümet kurmak üzere görevlendirilen Habib el-Cemli, parlamentodan güven oyu alamadı. Yapılan oylamada, el-Cemli hükümetine parlamentoda 72 kabule karşılık 134 red oyu verildi.
- Umman Sultanı Kâbus bin Said'in ölümünün ardından yeni Sultan Heysem bin Tarık bin Teymur el-Said oldu.

12 Ocak 2020

- İran'da düşürülen Ukrayna uçağı için düzenlenen anma töreni rejim karşıtı protestoya dönüştü. Başkent Tahran'ın önemli noktalarından bir olan Azadi Meydanı'nda düzenlenen rejim karşıtı gösterilerde, "Düşmanımız burada, yalan yere ABD diyorlar", "Diktatöre ölüm", "Bana fitneci deme, fitneci sensin" şeklinde sloganlar atıldı.

13 Ocak 2020

- İsrail'de sol blokta yer alan Meretz ve İşçi Partisi, erken genel seçime ittifak halinde katılma kararı aldı.
- Rusya Devlet Ajansı, Moskova'da süren Libya ateşkesi görüşmeleriyle ilgili her iki tarafın ön koşulsuz açık uçlu anlaşmayı desteklediğini duyurdu.

14 Ocak 2020

- Lübnan'da eylemciler, ülkedeki ekonomik durumun kötüye gittiği ve bu duruma çözüm üretilmediği gerekçesiyle yol kapatma eylemi başlattı. Sosyal medyadan yapılan, "öfke haftası" adı altında sokaklara inilmesi çağırısı üzerine, başkent Beyrut ve diğer kentler protestolara sahne oldu.

16 Ocak 2020

- ABD güçlerinin, Irak'ta İran'la yaşanan gerginliğin ardından askıya alınan terör örgütü IŞİD'e karşı ortak operasyonlara yeniden başladığı belirtildi.

17 Ocak 2020

- Esed rejimi ve destekçilerinin, İdlib Gerginliği Azaltma Bölgesi'ne saldırıları nedeniyle 13 bine yakın sivil daha Türkiye sınırı yakınlarına göç etti.

17 Ocak 2020

- Libya'da Halife Hafter'e bağlı bir grup, Petrol Hilali bölgesindeki Brega, Ras Lanuf, Hariga, Zuveytine ve Sidra petrol ihracat limanlarını kapattı.

19 Ocak 2020

- Yemen'de İran destekli Husilerin, Marib kentinde hükümete ait askeri kampa düzenlediği hava saldırısında 87 kişi hayatını kaybetti.

23 Ocak 2020

- Lübnan'ın yeni hükümeti hem kadın bakanların sayısı hem de Savunma Bakanlığı makamına bir kadının getirilmesiyle Ortadoğu'da ilklerimize imza attı. Yeni hükümet, yüzde 30 oranında kadınlardan oluşmaktadır.
- British Petroleum (BP), Irak Petrol Bakanlığı tarafından saha çalışma sözleşmesinin yenilenmemesi üzerine Kerkük'ten çekildi.

ORTADOĞU GÜNDEMİ

1 Şubat 2020

- Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas, Kudüs olmadan İsrail ile herhangi bir müzakere veya anlaşma olmayacağını açıkladı.
- ABD güçleri, Suriye'nin kuzeydoğusunda terör örgütü PKK/YPG işgalindeki bölgede bulunan en büyük 2 üssünü genişletmeye başladı.

5 Şubat 2020

- Rusya ve Esed rejimine ait savaş uçakları İdlib'deki yerleşim yerlerini hedef aldı. Saldırılarda 4 sivil hayatını kaybetti.

10 Şubat 2020

- Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen'de savaşan tüm birliklerinin ülkeye döndüğünü duyurdu.

2 Şubat 2020

- Fas'ın Libya'da yalnızca uluslararası meşruiyete sahip UMH'yi meşru kabul ettiği açıklandı.
- Irak'ta göstericiler, hükümeti kurma görevi verilen Muhammed Tevfik Allavi'yi kabul etmediklerini aktardı.
- Libya'nın doğusundaki gayrimişru silahlı güçlerin lideri Halife Hafter, kalıcı ateşkesi görüşmek üzere Cenevre'de düzenlenecek 5+5 formatındaki askeri komite toplantısına katılacaklarını belirtti.

7 Şubat 2020

- Rusya destekli Beşar Esed rejimi güçleri Astana anlaşmaları ve Soçi mutabakatını hiçe sayarak İdlib'in Serakib ilçesine hakim oldu.

11 Şubat 2020

- Bölgede yapılan anlaşmaları hiçe sayan Esed rejimi, İdlib'in neredeyse yarısını ele geçirdi.
- Lübnan'da Hassan Diyab liderliğinde kurulan yeni hükümet meclisten güvenoyu aldı.

3 Şubat 2020

- Mısır'ın Sina Yarımadası'nda doğal gaz boru hattına kimliği henüz belirlenemeyen kişilerce bombalı saldırı düzenlendi. EL-Ariş kentinin 80 kilometre batısında bulunan sanayi merkezi hedef alındı. Saldırıda Mısır ile İsrail arasındaki doğal gaz boru hattının hedef alınması istendiği; ancak saldırının ülke içindeki doğal gaz hattına düzenlendiği belirtildi.

14 Şubat 2020

- Irak'ın başkenti Bağdat'ta Sadr Hareketi yanlısı kadınlar gösteri düzenledi. Bağdat'ın doğusundaki Sadr bölgesinde cuma namazı sonrası toplanan kadınlar, ellerinde Irak bayrakları ve Şii liderin posterlerini taşıyarak yürüdü. Temsili kefen giyen kadınlar, "Amerika'ya hayır" sloganları attı ve Sadr'a bağlılıklarını ifade etti.

15 Şubat 2020

- Yemen'deki İran destekli Husiler, Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon güçlerine bağlı savaş uçaklarının El-Cevf ilinde düzenlediği hava saldırısında 30 sivilin öldüğünü, çok sayıda kişinin yaralandığını açıkladı.

18 Şubat 2020

- BM Libya İnsani Yardım Koordinatörü Yakub El Hillo, "Dünyadaki en fazla denetimsiz askeri mühimmatın olduğu Libya'da 150 bin ila 200 bin ton arasında denetimsiz silah bulunduğu tahmin ediliyor ve Libya, insansız hava araçları teknolojisinin kullanıldığı dünyanın en büyük tiyatrosu haline geldi." ifadelerini kullandı.
- Halife Hafter'e bağlı milisler Trablus Limanı'na roketli saldırı düzenledi. Libya Sağlık Bakanlığı Sözcülüğü, Trablus Limanı saldırılarında 3 sivilin hayatını kaybettiğini, 5 sivilin yaralandığını açıkladı.

16 Şubat 2020

- Hamas Hareketi, Suudi Arabistan'ın Dışişlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Adil el-Cubeyr'in "Yüzyılın Anlaşması'nın olumlu yönleri olduğu" yönündeki açıklamalarının Arap Birliği tarafından varılan mutabakata aykırı olduğunu belirterek tepki gösterdi.
- Libya Uluslararası İzleme Komitesi toplantısında ateşkes ve silah ambargosu taahhütlerinin izlenmesinde mutabık kalındı.

19 Şubat 2020

- Terör örgütü IŞİD, Irak'ın Kerkük vilayeti kırsalındaki Çakmağa köyüne silahlı saldırı düzenledi. Saldırıda 4 sivil yaşamını yitirdi.
- Libya'daki UMH Başbakanı Serrac, BM gözetiminde Hafter ile yürütülen siyasi, askeri ve iktisadi müzakerelerin tümünün askıya alındığını duyurdu.
- Yemen'in Marib kentinde, Savunma Bakanı Muhammed el-Makdisi'nin aracının bulunduğu konvoyu bombalı saldırı düzenlendi. 6 kişi hayatını kaybederken Savunma Bakanı Makdisi saldırıdan kurtuldu.

17 Şubat 2020

- İsrail Meclisi'nde bulunan Yamina (Sağ) İttifakı, Şas ve Birleşik Tevrat partileri, gelecek ay yapılacak seçimin ardından Başbakan Netanyahu'nun liderliğinde kurulacak koalisyonla destek vereceklerini duyurdu.

20 Şubat 2020

- Tunus'ta hükümeti kurmakla görevlendirilen İlyas el-Fahfah yeni kabine listesini açıkladı. Fahfah, 30 bakan ve 2 devlet katibinden oluşan kabinesinin geniş yelpazeli bir koalisyon ve halka yeniden güven ve umut vermeye dayalı bir siyasi platform oluşturduğunu ifade etti.
- Irak Bağımsız Yüksek İnsan Hakları Komiserliği Üyesi Ali Beyatlı, ülkede ekim ayından bu yana devam eden hükümet karşıtı gösterilerde ölenlerin sayısının 566'ya yükseldiğini bildirdi.
- İsrail Başbakanı Netanyahu, işgal altındaki Doğu Kudüs'te yer alan iki yasa dışı Yahudi yerleşim birimine 5 bin 200 yeni konut inşa edeceklerini açıkladı.

EVRILEN FİLİSTİN MESELESİ VE YÜZYILIN ANLAŞMASI

“

1920'lerin başında son Osmanlı Parlamentosu'nun ilan ettiği Misak-ı Milli, İslam dünyasının neredeyse yarısını kontrol eden Büyük Britanya'ya ve onun Balfour Deklarasyonu'na karşı cevap niteliğindedir. Misak-ı Milli ile Osmanlı'dan koparılan Arap topraklarının kaderine bölge halklarının karar vermesi öngörülürse de sömürge ve parçalama politikası devam ettirilerek, Filistin yönetimi 25 Nisan 1920 tarihinde Milletler Cemiyeti kararıyla İngiliz mandasına bırakılmıştır.

”

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı

Yahudi gazeteci ve aktivist Theodor Herzl 1896 yılında “Yahudi Devleti” adlı bir kitap yayınlarken, Roma döneminden beri dünyada farklı ülkelere dağılmış şekilde yaşayan Yahudilere devlet kurma gereğini savunmuştur. 19. yüzyıl sonlarında Avrupa'da yükselen milliyetçilik dalgası ve Yahudilere karşı artan tepkilere karşı Yahudi siyasetini yeniden yorumlama arayışı b u

projeye dayanak olmuştur. İsviçre'nin Basel şehrinde düzenlenen I. Siyonizm Kongresi'nin bir sonucu olarak “Basel Programı” yayınlanmış; Filistin'de bir “Yahudi vatanının” inşası hususunda Dünya Siyonizm Örgütü'nü harekete geçirmiştir. Söz konusu program, Yahudi çiftçi ve zanaatkarların Filistin'e yerleşmeye teşvik edilmesini, farklı ülkelerdeki Yahudilerin bir genel federasyonla organize olmalarını, Yahudi kimlik ve bilincinin güçlendirilmesini ve böylece farklı hükümetlerin desteğinin aranmasını öngörüordu.

Tarihsel Durum

Osmanlı döneminde Bilad-i Şam vilayeti içerisindeki Filistin'de Hristiyan,

Müslüman ve Yahudiler belirli bir istikrar ve barış ortamında birlikte yaşamaktaydı. Fakat Osmanlı'nın dağılması sonrasında bu barış ortamının dağıldığı ve Siyonist eğilimin bazı Yahudi gruplar arasında güçlendiği anlaşılmaktadır. 1903 yılına kadar 25 bin Siyonist Yahudi Filistin'e yerleştirilirken, I. Dünya Savaşı'na kadar geçen süreçte ise yerleşimcilerin sayısı 60 bini geçmiştir. Savaş sırasında İngilizler hem ciddi maddi gücü bulunan Yahudi grupların desteğini yanına almak hem de Ortadoğu'nun merkezinde kendine yakın bir yapı kurmak istemiştir.

İngilizler daha önce Asya ve Doğu Avrupa'da genişleyen Çarlık Rusya'sına karşı Osmanlı Devleti'ni bir denge faktörü ve tampon olarak görmüş; ancak 1882'de İngiltere'nin Mısır işgali sonrası Osmanlı'yı yıkmaya karar vermişlerdir. Bu politikalar doğrultusunda Osmanlı içinde Ermeni ayrılıkçılara, ayrılıkçı Arap milliyetçilerine ve bazı Vahhabi gruplara destek vermişlerdir. Siyonistlere de aynı çerçevede destek olmuşlardır. I. Dünya Savaşı esnasında İngilizlerin safında savaşan Siyonistlere Filistin'de vatan sözü verilmiş; ama aynı dönemde İngiliz-Fransız gizli Sykes-Picot Anlaşması (1916) ile Filistin'in uluslararası bir yönetime girmesi öngörülmüştür.

Osmanlı topraklarını işgal ve parçalama politikası çerçevesinde İngiltere, 1917'de Dışişleri Bakanı Lord Balfour kendi adıyla bilinen deklarasyonda, Siyonistlere Filistin'de Yahudiler için bir vatan oluşturulmasını vaat etmiştir. 1920'le-

rin başında son Osmanlı Paramentosu'nun ilan ettiği Misak-ı Milli, İslam dünyasının neredeyse yarısını kontrol eden Büyük Britanya'ya ve onun Balfour Deklarasyonu'na karşı cevap niteliğindedir. Misak-ı Milli ile Osmanlı'dan koparılan Arap topraklarının kaderine bölge halklarının karar vermesi öngörülmüşse de sömürge ve parçalama politikası devam ettirilerek, Filistin yönetimi 25 Nisan 1920 tarihinde Milletler Cemiyeti kararıyla İngiliz mandasına bırakılmıştır.

“
II. Dünya Savaşı sonuna kadar Batı ülkeleri birbirlerini çok ciddi şekilde tahrip ettikleri gibi sömürdükleri halklarını da perişan durumda bırakmışlardır. Sömürgecilere karşı bölge halkları bağımsızlık mücadelesi verirken aynı dönemde İsrail devletinin kurulması Batı'nın sömürge stratejisinin bir parçası olmuştur.

”
I. Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu toprakları sömürgecilerin yönetimine bırakıldığı için İsrail devleti projesi, sömürge mantığının devamını sağlayan bir araç olmuştur. Büyük Britanya sadece Filistin'de değil, Irak'ta ve Körfez Bölgesi'nde “böl-yönet” stratejisini uygulamıştır. Bu politika gereği İngiltere ile işbirliği yapan Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın kral olduğu Irak devleti, İngiltere'nin himayesinde ortaya çıkmıştır. Fran-

sa'nın sömürdüğü Levant ve Kuzey Afrika toprakları da benzer bir kaddere maruz kalmıştır.

II. Dünya Savaşı sonuna kadar Batı ülkeleri birbirlerini çok ciddi şekilde tahrip ettikleri gibi sömürdükleri halklarını da perişan durumda bırakmışlardır. Sömürgecilere karşı bölge halkları bağımsızlık mücadelesi verirken aynı dönemde İsrail devletinin kurulması Batı sömürge stratejisinin bir parçası olmuştur. Arap halklarının güçlü bağımsızlık arzusu karşısında Batı'ya bağlı krallıklar dahi İsrail'e tepki göstermek zorunda kalmışlardır. Bu süreçte Batı yönelimi dış politikasında belirleyici olan Türkiye, İsrail'i ilk tanıyan Müslüman ülke olarak Misak-ı Milli mirasının aksine politika benimseyerek bölgede önemli bir imaj kaybı yaşamıştır.

1948 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail'e karşı alınan yenilgi tüm Arap dünyasında büyük tepki yaratmış ve 1952'de Cemal Abdunnasır Mısır'da yaptığı askeri darbeye İsrail'e karşı başarısızlığı gerekçe göstermiştir. Arap dünyasını birleştirme ve İsrail ile mücadele, Nasır'ın öncülüğünü yaptığı Arap milliyetçiliğinin temeli olmuştur. Mağrib ve Maşrik'taki bağımsızlık mücadelesi ile Filistinlilerin İsrail'den bağımsızlık mücadelesi birbirine paralel şekilde ilerlemiştir. 1956'da İngiltere'nin kontrolünde bulunan Süveyş Kanalı'nı millileştiren Nasır; İngiltere, Fransa ve İsrail'e karşı askeri mücadelesinde kazanım elde ederek Arap milliyetçisi ve İsrail karşıtlığını daha da pekiştirmiştir.

Aradan geçen zamanda Mısır'da kurulan otoriter Nasır yönetimi, ekonomik, askeri ve siyasi açıdan gerilerken İsrail Batı desteği ile askeri ve ekonomik açıdan güçlenmiştir. Kaçınılmaz olarak yaşanan 1967'deki 6 Gün Savaşı'nda İsrail, diğer Arap devletlerinin maddi ve diplomatik olarak desteklediği Mısır, Ürdün ve Suriye'yi askeri açıdan mağlup etmiştir. Sina Yarımadası'nı ve Gazze'yi işgal ederek Süveyş Kanalı'na kadar ilerleyen İsrail, Ürdün kontrolündeki Batı Şeria'yı ve Suriye'nin kontrol ettiği Golan tepelerini işgal etmiştir. Sonuç olarak, bin kadar İsrail askeri ve 20 bin Arap askerinin öldüğü savaşta, 300 bin Filistinlinin yurtlarından sürüldüğü belirtilmiştir.

Camp David'den Yüzyılın Anlaşması'na

1967 yenilgisi Mısır'ın Nasır öncülüğündeki Sosyalist Arap milliyetçi rejiminin prestijine oldukça zarar vermiştir. 1970'te Nasır'ın vefatının ardından onun koltuğuna oturan Enver Sedat'ın, 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail'e karşı kısmi başarı sağlaması hem Mısır'ı hem

de İsrail'i Araplarla barış aramaya itmiştir. Mısır, Sedat döneminde Nasır'ın dış politika yöneliminin aksine Batı yanlısı bir konuma evrilmiştir.

1978'de ABD Başkanı Jimmy Carter öncülüğünde Mısır Devlet Başkanı Sedat ile İsrail Başbakanı Menahem Begin, Camp David Anlaşması'nı imzalamışlardır. Anlaşmanın özü Mısır'ın İsrail'i devlet olarak tanıması ve savaş sürecinin sonlandırılmasıydı. Filistinlilerin dahil olmadığı bu anlaşma sürecinde, İsrail işgali altındaki Sina Mısır'a bırakılmış; bu bölgede Mısır'ın asker bulundurmayacağı sözü İsrail-Mısır görüşmelerinde yer almıştır.

Enver Sedat, Camp David Anlaşması'ndan oldukça az kazançla çıkmıştır. Öncelikle anlaşma ile Filistin davasında Arap ülkeleri arasında var olan ittifakın bozulduğu ve Mısır'ın Arap dünyasındaki liderlik konumunun sarsıldığı söylenebilir. Dahası Mısır kendi kurduğu Arap Birliği'nden çıkarılmış; birliğin merkezi Mısır'dan Tunus'a taşınmıştır. Aradan geçen zaman içerisinde Arap devletleri ve İsrail arasında gerçekleşen an-

laşmalar ya İsrail lehine sonuçlanmış ya Araplar lehine olan maddeler İsrail tarafından uygulamaya koyulmamıştır. Camp David'e benzer bir anlaşmayı 1994 yılında Ürdün de Kudüs'teki dini vakıfların koruyucusu unvanını koruyarak, İsrail ile normalleşme çerçevesinde imzalamıştır. 1993 yılındaki Oslo ve 2000 yılındaki Camp David görüşmelerinde Filistin Devlet Başkanı Yaser Arafat, İsrail'in 1967 öncesi sınırlara çekilmesi gerektiğini belirterek Kudüs'ün İsrail'e teslimini reddetmiştir. Filistinli mültecilerin anavatanlarına dönüşü ve kanunsuz Yahudi yerleşimlerin geleceği konusunda İsrail ve Filistin arasında yapılan görüşmelerde uzlaşma olmamıştır.

De-kolonizasyon sürecinin yeni aşaması olarak değerlendirilebilecek Arap Baharı sonucu Mısır'da ve diğer bölgelerde sokağa çıkan ve halkın meşru taleplerine öncülük eden grupların iktidara gelme ihtimali, bölgedeki statükodan memnun gözükken İsrail ve ABD gibi devletleri yeterince rahatsız etmiştir. Bu süreçte İran tehdidini ön plana çıkaran Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan başta olmak üzere bölge devletler, İsrail ve ABD'ye daha fazla yakınlaşmıştır. Bu ülkeler halk hareketlerinin gerçekleştiği Mısır gibi bazı ülkelerde askeri darbe süreçlerini desteklemişlerdir. Akabinde bölgede yaygınlaşan çatışma ortamı ve meşruiyeti tartışmalı darbe rejimleri İsrail'in bölgesel politikalarını uygulamasını kolaylaştıran temel faktör olmuştur. Donald Trump'ın ABD Başkanı olmasını takiben damadı Jared Kushner'in hazırladığı Yüzyılın Anlaşması böyle bir ortamda gündeme gelmiştir.

“
Sözde barış anlaşmasındaki maddeler, Filistinlilerin görüşlerine başvurulmadan hazırlanmıştır. Yine Camp David’de olduğu gibi Yüzyılın Anlaşması’nda da barışa karşılık maddi yardım vaadinde bulunmaktadır. Filistin; fikirlerinin alınmadığı, onaylamadığı ve İsrail’in işgal sürecini tamamlayan bu planı reddetmiştir. Plana Ürdün de itiraz etmiştir.

Yüzyılın Anlaşması, Filistin ve Ortadoğu’daki Tepkiler

Yüzyılın Anlaşması bazı açılardan Camp David Anlaşması’nı çağırıştır. Bazı Arap ülkelerinin desteklediği bu proje, kâğıt üstünde sözde Filistin devleti yer alsada İsrail’in istekleri doğrultusunda tasarlanmıştır. Proje çerçevesinde Sina Yarımadası’nda plandaki Filistin devletine toprak verilmesi

konuşulmaktadır. Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak kabul eden plan, Filistinli mültecilerin geri dönüşü ve kanunsuz Yahudi yerleşim yerlerinin yıkılması konularına değinmemektedir. Dahası sözde barış anlaşmasındaki maddeler, Filistinlilerin görüşlerine başvurulmadan hazırlanmıştır. Yine Camp David’de olduğu gibi Yüzyılın Anlaşması’nda da barışa karşılık maddi yardım vaadinde bulunmaktadır. Filistin; fikirlerinin alınmadığı, onaylamadığı ve İsrail’in işgal sürecini tamamlayan bu planı reddetmiştir. Plana Ürdün de itiraz etmiştir.

Yüzyılın Anlaşması projesine hem dünya kamuoyundan hem de İslam dünyasından ciddi tepkiler gelmiştir. İslam ve Arap kamuoyundan gelen tepkiler sonucunda ABD Başkanı Trump’ın barış çabalarına (plana değil) destek ifade eden bazı Arap yönetimleri bir araya gelerek Arap Birliği’nin 1 Şubat kararıyla bu planı reddetmek durumunda kalmışlardır. İslam İşbirliği Teşkilatı da 3 Şubat’ta planı

oybirliğiyle reddetmiştir. Böylece İsrail ile normalleşmeyi amaçlayan bazı rejimlerin aksine bölge halkları plana tepki göstererek söz konusu rejimlerin Yüzyılın Planı’na yönelik tutumlarını değiştirmişlerdir.

Sonuç olarak Filistin meselesi hâlâ bölge halklarını birleştiren en önemli unsur olarak varlığını sürdürmektedir. Çünkü parçalanmış ve zayıflamış Ortadoğu’da Batı sömürgesinin temsilciliğini İsrail sürdürmekte ve İsrail’in işgaline yoğun şekilde Filistinliler maruz kalmaktadır. Makul bir barış görüşmesini onaylamayan İsrail, kendi sınırları içinde yaşayan Filistinlilere yönelik ırkçı politikalarını sürdürmekte ve kendi politikalarını “çözüm” olarak Filistin halkına empoze etmeye çalışmaktadır. Batı tarafından desteklenen meşruiyeti zayıf bazı Arap rejimleri ise İsrail’in bu politikalarına rağmen İsrail ile normalleşme arzusundayken; bölge halkları, Filistin meselesine sahip çıkma noktasında direncini sürdürmektedir. ■

ARAP DEVRİMLERİ SONRASI SÜREÇTE **ORTADOĞU'DA SERT GÜCÜN YÜKSELİŞİ**

“

Rusya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Mısır ve Türkiye; Arap devrimleri sonrası süreçte bölge politikalarında sert gücü bir dış politika aracı olarak benimseyen ülkeler arasındadır. Bazı aktörlerin sert güce başvurmalarının arkasında meşru ve uluslararası hukuka uygun gerekçeler bulunurken, kimi aktörler bölgesel nüfuz mücadelesi bağlamında uluslararası meşruiyet aramadan askeri çözüm yollarına başvurumaktadırlar.

”

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

ORSAM Başkan Yardımcısı

Arap devrimleri sürecinin Ortadoğu'daki en önemli sonuçlarından birisi sert gücün yaygınlaşması olmuştur. Doğrudan devrimlerle ilgili olmasa da halk ayaklanmaları ya da rejim değişiklikleri sonrası yaşanan süreçler sonucunda gerek bölgesel gerek küresel aktörler Ortadoğu'ya yönelik politikalarında sert gücü işlevsel hale getirmeye başlamış-

lardır. Bu noktada dikkat çeken husus, sert gücün geleneksel güçlerin dışında yeni aktörler tarafından kullanılması olmuştur. Rusya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Mısır ve Türkiye; Arap devrimleri sonrası süreçte bölge politikalarında sert gücü bir dış politika aracı olarak benimseyen ülkeler arasındadır. Bu noktada söz konusu aktörlerin neden bu politikaları izlediği ve hangi gerekçelerle sert gücü işlevselleştirdikleri tartışma konusu olmaktadır. Nitekim bazı aktörlerin sert güce başvurularının arkasında meşru ve uluslararası hukuka uygun gerekçeler bulunurken, kimi aktörler bölgesel nüfuz mücadelesi bağlamında uluslararası meşruiyet aramadan askeri çözüm yollarına başvurmaktadırlar.

Uluslararası ilişkiler literatüründe güç konusunda yapılan sınıflandırmalarda sıkça karşılaşılan sert güç kavramı, devletlerin özellikle askeri kapasiteleri ve bu araç sayesinde elde ettikleri caydırıcılık

kapasiteleri olarak değerlendirilmektedir. Demokratik normlar, kültürel değerler, liberal ilke ve kurumlar bağlamında ele alınan yumuşak gücün aksine sert güç, ülkelerin askeri ve ekonomik kapasiteleri oranında güce sahip olduklarını önermektedir. Bu noktada küresel ve bölgesel ölçekte bu kapasiteleri güçlü olan ülkeler diğerleri üzerinde etki sahibi olabilmekte; bazı durumlarda o ülkelere karşı güç kullanımı yoluyla üstünlük kurabilmektedirler. Sert güç kullanımının en üst seviyesine ulaştığı Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrası dönemde birçok ülke gerek bölgesel politikalarda gerekse diğer ülkelerle ilişkilerinde sert güç kullanımına devam etmişlerdir.

Bu çerçevede Ortadoğu bölgesi ülkelerin askeri kapasitelerini kullanarak birbirleri üzerinde nüfuz kurma girişimlerine sahne olmuştur. İran ile Irak arasındaki gerginliğin diplomatik kanallarla çözülememesi üzerine sert gücün devreye girmesinin ardından yaşanan savaş sekiz yıl sürmüştü (1980-1988) ve binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Bölgede iki aktörün askeri kapasitelerini işlevselleştirerek yürüttükleri bu üstünlük mücadelesi, sert gücün Ortadoğu ülkeleri arasında kullanımına bir örnek olarak gösterilebilir. Bu an-

lamda bir başka örnek de Irak ile Kuveyt arasında yaşanan sorun ve izleyen süreçte gerçekleşen askeri müdahalelerdir. Irak'ın Kuveyt'le yaşadığı anlaşmazlık üzerine bu ülkeyi işgal girişiminde bulunarak sert gücünü işlevselleştirme girişimi, Bağdat için ciddi bedeller ödediği bir sürecin önünü açmıştır. Irak'ın bu girişiminden rahatsız olan Körfez ülkelerinin yardımına gelen ABD, Saddam Hüseyin liderliğine karşı topyekün bir savaş başlatmış ve Ortadoğu'da uzun yıllar sürecek sert güç kullanımını başlatmıştır. ABD, Irak'a ikinci kez 2003 yılında müdahale ederken, birçok Körfez bölgesi ülkesinde askeri üslerini barındırmaya devam etmiş ve bölgedeki ülkelere karşı sert gücünü göstererek caydırıcılık oluşturmaya çalışmıştır.

2010 yılında Tunus'ta başlayan Arap devrimleri süreci Ortadoğu'da sert gücün kullanımı konusunda yeni bir dönemin kapısını aralamıştır. Nitekim bölge politikalarında daha önce sert güce başvurma konusunda çekimser olan birçok ülke, Arap devrimleri sonrası ortaya çıkan siyasi süreçler nedeniyle askeri kapasitelerini artırma ya da kullanma konusunda ciddi bir çaba içerisinde olmuşlardır. Rusya, Türkiye, Suudi Arabistan, BAE ve Mısır gibi ülkeler gerek bölge politikalarında gerekse ikili ilişkilerde askeri güce daha sık başvuran ülkeler olarak dikkat çekmektedir.

Küresel aktörlerden Rusya, 2000'li yıllardan itibaren farklı bölgelerde işlevsel hale getirdiği sert gücünü 2011 sonrası dönemde Ortadoğu'da da göstermeye başlamıştır. Suriye iç savaşına yoğun biçimde

angaje olan Rusya, Esed rejimine destek olarak devrimci hareketin başarıya ulaşamamasındaki başlıca aktör olmuştur. Suriye'deki askeri güç kullanımını kademeli olarak artıran Moskova, gelinen noktada bu süreçteki en belirleyici aktör haline gelmiştir. Rusya'nın askeri kapasitesini doğrudan ya da dolaylı olarak kullandığı diğer alanlar ise Libya ve Mısır'dır. Libya'da paralı milis gücüyle Halife Hafter güçlerine destek olan Rusya, Mısır'da da askeri üs kurma girişiminde bulunmaktadır.

Sert Güç Kullanımının Bölgesel Etkileri

Suudi Arabistan, BAE ve Mısır'ın bölgesel politikalarda büyük oranda bir blok halinde hareket ettikleri gözlemlenirken, bahsi geçen ülkelerin dış politikalarında daha müdahaleci bir tutum sergiledikleri ve askeri kapasitelerini işlevselleştirmeye çalıştıkları görülmektedir. Özellikle 2013 yılında Mısır'da gerçekleşen askeri darbenin ardından Kahire'de iktidarı ele geçiren Abdülfettah El-Sisi'nin silahlanma alanında ciddi bir çaba içerisinde olduğu ifade edilebilir. Fransa, Almanya, Rusya, ABD ve İngiltere gibi ülkelerden ciddi silah ve yüksek teknoloji savunma sanayi ürünü tedarik eden Mısır'ın bu anlamda Riyad ve Abu Dabi yönetimlerinden finansal destek alması dikkat çekmektedir. Sisi rejiminin iktidarını koruyabilmesi ve bölgesel politikalarda daha aktif rol oynamasını isteyen her iki ülke bir taraftan Mısır'ın sert güç kapasitesinin artmasına destek olurken, bir taraftan da Mısır ordusunun askeri gücünü kendi dış politika öncelikleri paralelinde kul-

lanmasını istemişlerdir. Bu nedenle özellikle Libya konusunda askeri unsurlarını işlevsel hale getiren Mısır'ın, BAE ve Suudi Arabistan'ın güdümünde bir dış politika izlediği söylenebilir. Her ne kadar kendi gerekçeleri olsa da Mısır'daki Sisi rejiminin iktidarını sürdürebilmesi için ciddi destek aldığı ve gelecekte de bu konumunu korumasına imkan sağlayacak BAE-Suudi Arabistan desteği için bu iki ülkenin dış politika çizgisinin dışında bir yönelime sahip olamayacağı belirtilebilir.

Geleneksel olarak sert güç kullanımı konusunda daha çekimser olan bölge ülkelerinden Suudi Arabistan da Arap devrimleri sonrasında agresif bir tutum içerisinde olmuştur. Özellikle 2015 yılında Kral Abdullah'ın ölümünün ardından iktidara gelen Kral Selman döneminde Suudi Arabistan, sert güç kullanımı ve kapasite artırımı konusunda öne çıkmıştır. Bu noktada 2015 yılında Yemen'de İran destekli Husilere yönelik doğrudan bir operasyon başlatan Riyad yönetimi, BAE başta olmak üzere bazı bölge ülkelerinin de desteğini almıştır. Öte yandan askeri harcamalarını ciddi ölçüde artıran Riyad, dünyada silahlanmaya en fazla bütçe ayıran ülkelerden birisi haline gelmiştir.

BAE de Arap devrimleri sonrası süreçte sert güç kullanımı konusunda hırslı bir tutum içerisinde olmuştur. Her ne kadar nüfuz ve coğrafi olarak küçük bir ülke olsa da BAE'nin bir sert güç ülkesi haline gelme amacı açık bir şekilde gözlemlenmektedir. Uzun yıllar ABD'nin güvenlik şemsiyesi altında olan BAE, Arap devrimleri sürecinin yarattığı belirsizlik ortamının

da etkisiyle askeri kapasitesini artırma stratejisi izlemiştir. Milyarlarca dolarlık silah ve yüksek teknoloji savunma sanayi ürünü satın alan Abu Dabi yönetimi, özellikle Afrika Boynuzu bölgesinde askeri üsler kurmuştur. Yemen ve Libya'da kendi envanterindeki savaş uçakları ile müdahalelerde bulunan BAE, Mısır'ın, terör örgütü DEAŞ'a karşı mücadelesinde askeri unsurlarıyla yer almıştır.

Söz konusu üç ülkenin sert güç kullanımı stratejisinin ortak bir noktası ise yasal meşruiyet kaygısı taşıyor oluşlarıdır. Libya'da BM tarafından tanınan Trablus hükümetine Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) karşı silahlı mücadele yürüten Halife Hafter güçlerine destek olan Mısır, BAE ve Suudi Arabistan açık bir şekilde uluslararası hukuku ihlal etmektedirler. Meşru bir yönetime karşı gayrimişru bir yapıyı destekleyen bu ülkeler, Libya'ya olan silah ambargosunu hiçe sayarak ülkedeki kaosun derinleşmesine neden olmaktadır. Aynı şekilde Suudi Arabistan ve BAE'nin Yemen'e müdahalesi de uluslararası meşruiyetten yoksundur. Her ne kadar bazı Arap ülkelerinin desteğini almış olsa da Riyad ve Abu Dabi'nin Yemen'deki müdahalesi uluslararası hukuka aykırıdır. Dahası ülkede sivillerin hedef alınması, ağır silahlarla orantısız güç kullanılması ve uygulanan ablukalarla binlerce sivilin temel gıda maddeleri ve ilaçlara erişiminin engellenmesi gibi hususlar bu ülkelere yönelik "savaş suçu" iddialarının dile getirilmesine neden olmuştur. Buradan hareketle Mısır, Suudi Arabistan ve BAE'nin sert güç kullanımında meşruiyet aramadığı ve

diğer ülkeler üzerinde baskı oluşturma veya bölgede öne çıkan aktörlerle rekabetlerinde avantaj sağlama hedefi güttüğü belirtilmelidir.

“

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından Suriye'de gerçekleştirilen Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtları terör örgütlerine karşı ve Türkiye'ye yönelen tehditleri engellemesi amacıyla uluslararası hukuka uygun bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Operasyonlar sırasında sivil kayıpların yaşanmamasına azami önem gösteren TSK, terör unsurlarına da insan hakları çerçevesinde muamele etmiştir.

”

Türk Dış Politikasında Sert Güç

Sert güç kapasitesini ciddi anlamda geliştiren ve bunu uygulamaya döken bir başka aktör ise Türkiye'dir. Savunma sanayi alanında gerçekleştirdiği devrim sayesinde askeri kapasitesi önemli ölçüde büyüyen Türkiye, sadece bölgede değil küresel anlamda da bir sert güç aktörü haline gelmiştir. Mevcut kapasitesini gerçekleştirdiği savunma ürünleri alımlarıyla güçlendiren Türkiye, caydırıcılığı artırma hedefiyle sert gücünü kullanmaktan da çekinmemiştir.

Bölgede sert güç anlamında en ciddi aktörlerin başında gelen Türkiye, bu kapasitesini büyük oranda uluslararası meşruiyet çerçevesinde ve uluslararası hukuka uygun bir şekilde gerçekleştirmektedir. Türk

Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından Suriye'de gerçekleştirilen Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtları; terör örgütlerine karşı ve Türkiye'ye yönelen tehditleri engellemesi amacıyla uluslararası hukuka uygun bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Operasyonlar sırasında sivil kayıpların yaşanmamasına azami önem gösteren TSK, terör unsurlarına karşı da insan hakları çerçevesinde muamele etmiştir.

Türkiye'nin sert gücünü işlevselleştirdiği bir başka alan ise Libya olmuştur. Libya'da UMH ile imzalanan anlaşmalar doğrultusunda bu ülkeye askeri destekte bulunan Türkiye, Fayiz es-Serrac hükümetine yönelebilecek tehditlerin bertaraf edilmesinde hayati rol oynamaktadır. Benzer şekilde Somali hükümetinin çağrısı ile bu ülkede de askeri üs kuran Türkiye, Mogadişu'ya yönelecek tehditlerle mücadelede önemli rol oynamaktadır. Son olarak 2017 yılında Katar'a yönelik komşuları tarafından başlatılan siyasi ve ekonomik ablukanın daha ciddi boyutlara ulaşmaması adına Katar devletinin çağrısı ile bu ülkede askeri üs kuran Türkiye, sert gücünün caydırıcılığını tüm bölgesel ve küresel aktörlere karşı hissettirmiştir. Söz konusu durum Doğu Akdeniz'de de gözlemlenmektedir. Türkiye'nin bu bölgedeki doğalgaz arama faaliyetlerini engelleme girişimleri, Ankara'nın askeri güç anlamındaki kararlı duruşu sayesinde sonuçsuz kalmıştır. Türkiye tarafından yapılan açıklamalarda Doğu Akdeniz'de arama faaliyetleri ne pahasına olursa olsun sürdürülecek; gerekirse askeri güce başvurılmaktan çekinilmeyecektir. ■

İRAN'IN SERT GÜCÜ VE SINIRLARI

“

Devrim Muhafızları, yalnızca bir askeri yapılanma olarak anlaşılmalıdır. Kuruluşundan günümüze geçen yıllar içerisinde Devrim Muhafızları, milyonlarca İranlının hayatını doğrudan etkileyen dev bir askeri, siyasi, ekonomik ve toplumsal kompleks yapılanma haline dönüşmüştür.

”

Mustafa Caner

*SETA & Sakarya Üniversitesi
Ortadoğu Enstitüsü*

Ortadoğu'nun en güçlü devletlerinin başında gelen İran, bu gücünü köklü devlet geleneği ve siyasi kapasitesi kadar askeri unsurlarının gücüne de borçludur. Son dönemde bölgede artan nüfuzu sebebiyle ABD'nin ekonomik yaptırımlar başta olmak üzere çeşitli saldırılarının hedefinde olan İran, son olarak “efsane komutan” olarak görülen Kasım Süleymani'yi ABD'nin bir hava operasyonu sonucunda kaybetmiştir. Süleymani'nin kaybı sonrasında İran'ın as-

keri gücü yeniden konuşulmaya başlanmış ve bu mülahazalara bağlı olarak bölgeyi nasıl bir geleceğin beklediği sorularına cevaplar aranmıştır. Bu doğrultuda isabetli yanıtlara ulaşmak, elbette İran'ın sert güç kapasitesinin doğru analizi ile mümkündür.

İran'ın sert güç kapasitesinden bahsederken ikili bir ayrıma gitmek gerekmektedir. İlk olarak İran'ın kendi resmi silahlı kuvvetlerinden bahsedilebilir. Ancak, İran'ın sert güç kapasitesinin belki de onun

devrim sonrasında esas önceliği yeni siyasal sistemi korumak olan “Devrim Muhafızları Ordusu” (Sepah-e Pasdaran). Sepah'ın kurulma sebebi büyük oranda Şah döneminden kalma ordu olan Arteş'e olan güvensizlikten kaynaklanmaktadır. Bir anlamda İran'ın ilk dini lideri Ruhullah Humeyni, Devrim Muhafızları ile düzenli ordu birliklerini dengelemeye çalışmak istemiştir. Arteş'in görev alanı İran'ın sınır güvenliğini sağlamak iken Sepah ise bugün sınır ötesi operasyonları da kapsayacak şekilde muhtelif alanlarda faaliyette bulunmaktadır.

Örneğin, zaman zaman iç siyasi kargaşaların giderilmesi ya da siyasi protesto hareketlerinin bastırılmasında, Devrim Muhafızları bünyesinde faaliyet gösteren Besic adlı paramiliter unsurlardan faydalanılmaktadır. Dolayısıyla Devrim Muhafızları Ordusu hem iç hem de dış siyasetin önemli icra aygıtlarından biri olarak faaliyette bulunmaktadır.

Devrimin ilk yıllarındaki “devrim ihracı” anlayışı doğrultusunda da faaliyetlerde bulunan Sepah, daha sonra bu anlayışın terk edilmesi üzerine birazdan bahsi geçecek olan diğer ideolojik alanlara yoğunlaşmıştır. Sepah, Arteş karşısında özellikle İran-İrak savaşında daha prestijli bir konuma yükselmiştir. Bütçeden ayrılan pay baz alındığı zaman da Sepah'a daha fazla kaynak ayrıldığı gözlenmektedir. Ancak Devrim Muhafızları, yalnızca bir askeri yapı-

k a -

dar önemli

olan diğer boyu-

tu ise İran'ın bölgede

kontrol ve koordine ettiği silahlı

gruplardır. Bir diğer önemli nokta

ise İran'ın sert güç kapasitesinin

yalnızca materyal unsurlardan ibaret

olmadığıdır. Bu unsurların yük-

sek seviyede mobilizasyonu için

ideolojik ve mezhepsel sermaye

büyük oranda kullanılmaktadır.

Özellikle, söz konusu yurt dışındaki

vekil kuvvetleri olduğunda mez-

hepsel ve ideolojik araçlardan daha

çok faydalandığı söylenebilir.

İran'ın Öz Askeri Kapasitesi

İran'ın kendi silahlı kuvvetleri iki ayrı ordu olarak organize olmuştur: Devrim öncesinde mevcut olan düzenli ordu birlikleri “Arteş” ile

lanma olarak anlaşılmalıdır. Kuruluşundan günümüze geçen yıllar içerisinde Devrim Muhafızları, milyonlarca İranlının hayatını doğrudan etkileyen dev bir askeri, siyasi, ekonomik ve toplumsal kompleks yapılanma haline dönüşmüştür. Ancak, bu yazıda daha çok Devrim Muhafızları'nın askeri ve kısmen siyasi işlevleri üzerinde durulmaktadır.

“

Devrim Muhafızları, sınır ötesinde faaliyet gösteren ve 20 bin kişilik bir askeri kuvvete sahip Kudüs Gücü ile “Besic” adı verilen ve sayıları 10 milyona yaklaşan paramiliter bir yapılanmaya da sahiptir. Tamamen gönüllülerden oluşan bu 10 milyonluk grubun içerisinde en az 600 bin kişinin silah kullanabildiği belirtilmelidir.

”

İran silahlı kuvvetleri ister Ardeş ister Sepah olsun askeri olarak benzer bir örgütlenme tarzını takip

etmiştir. İki ordunun da kara, deniz ve hava kuvvetleri bulunmaktadır. Ancak Devrim Muhafızları, sınır ötesinde faaliyet gösteren ve 20 bin kişilik bir askeri kuvvete sahip Kudüs Gücü ile “Besic” adı verilen ve sayıları 10 milyona yaklaşan paramiliter bir yapılanmaya da sahiptir. Tamamen gönüllülerden oluşan bu 10 milyonluk grubun içerisinde en az 600 bin kişinin silah kullanabildiği belirtilmelidir. Besic'in üye sayısının bu denli yüksek olmasının sebebi yalnızca bir askeri örgütlenme olmamasından ileri gelmektedir. Besic aynı zamanda bir sosyal şebeke olarak çalışmaktadır. Hemen hemen her mahallede teşkilatı olması, Besic'in toplumsal sermaye anlamında gücünü artırmaktadır. Toplumsal olayların bastırılması başta olmak üzere pek çok iç siyasi operasyonda fonksiyonel olan Besic, aynı zamanda Suriye başta olmak üzere İran'ın sınır ötesi operasyonlarında da etkindir. Ardeş'in 400 bine yakın aktif personeli bulunurken Sepah'ın personel sayısı ise Besic hariç tutulduğunda 120 bine yaklaşmaktadır. Ancak, İran'ın

aktif silahlı insan gücüne ek olarak 350 bin civarında da rezerv askeri bulunmaktadır. Böylelikle, savaş gibi olağanüstü durumlarda İran silahlı kuvvetlerinin asker sayısı 900 bine yaklaşmaktadır. Besic üyeleri de dâhil edildiğinde bu sayı 1,5 milyonu bulmaktadır. Dolayısıyla insan gücü anlamında İran ordusu, dünya orduları arasında ilk sıralarda yer almaktadır.

Buna ek olarak, İran'ın caydırıcı askeri güç unsurlarının başında füze kapasitesi gelmektedir. Seyir ve balistik füze alanlarında son yıllarda kayda değer aşamalar kaydeden İran, bu sayede askeri kapasitesini hatırı sayılır derecede artırmıştır. Özellikle balistik füze gücü sebebiyle ABD ve AB ülkelerinin yaptırımlarının hedefi olan İran, nükleer faaliyetlerinin aksine füze geliştirme çalışmalarının müzakere konusu olamayacağını defaten vurgulamıştır. Menzilinin 3.000 kilometreye kadar çıktığı iddia edilen “Sumar” seyir füzeleri bu anlamda en güçlü araçlardan biri olarak dikkati çekerken balistik füze anlamında ise “İmad” füzeleri ise 1.700 kilometrelik menzilleriyle en güçlü askeri hava araçlarının başında gelmektedir.

İran'ın Ortadoğu'daki Vekil Kuvvetleri: Şii Milisler

İran'ın resmi olarak saptanması kolay olmayan; ancak artık aşikâr hale gelmiş en önemli sert güç unsurları, Ortadoğu coğrafyasının farklı alanlarında faaliyet gösteren Şii milis kuvvetleridir. Suriye başta olmak üzere Irak, Lübnan, Yemen ve Bahreyn'de faaliyet gösteren irili ufaklı onlarca gayrinizami as-

keri grup, İran tarafından sevk ve idare edilmektedir. Bu grupların sevk ve idaresi Devrim Muhafızları'nın Kudüs Gücü tarafından yürütülmektedir. Bu anlamda Kudüs Gücü'nün sabık komutanı Kasım Süleymani ön plana çıkmaktaydı. Ancak Süleymani'nin ABD'nin suikast hamlesiyle öldürülmesi sonrası, İran'ın bölgesel politikasının merkezinde bulunan söz konusu grupların koordinasyonu da önemli bir sorunsal haline gelmiştir. Süleymani'nin tecrübesi, birikimi, karizması ve askeri yeteneklerinin yerinin kolay doldurulamayacak olması, ister istemez bu noktada İran'ın bir kapasite kaybı yaşaması anlamına gelmektedir.

“

Lübnan'da ve Suriye'de faaliyet gösteren Hizbullah, Irak'ta IŞİD'e karşı savaşmak için oluşturulsa da daha sonra İran'ın Irak siyasetine müdahale aracı haline gelen Haşdi Şabi, Afganistan'dan ve Pakistan'dan Suriye'de savaşmaları için getirilen Şii milislerin oluşturduğu sırasıyla Fatimiyyun ve Zeynebiyyun Tugayları ile Yemen'de Mansur el-Hadi güçlerine karşı savaşan Husiler gelmektedir.

”

İran'ın kendi bölgesel siyasetine uygun olarak araçsallaştırdığı silahlı grupların başında; Lübnan'da ve Suriye'de faaliyet gösteren Hizbullah, Irak'ta IŞİD'e karşı savaşmak için oluşturulsa da daha sonra İran'ın Irak siyasetine müdahale aracı haline gelen Haşdi Şabi, Af-

ganistan'dan ve Pakistan'dan Suriye'de savaşmak için getirilen Şii milislerin oluşturduğu sırasıyla Fatimiyyun ve Zeynebiyyun Tugayları ile Yemen'de Mansur el-Hadi güçlerine karşı savaşan Husiler gelmektedir. İran bahsi geçen gruplar sayesinde Suriye'de Esad rejimini ayakta tutmayı başarmış, Irak'ta kendi çıkarları doğrultusunda siyasi gelişmeleri yönlendirmiş, Yemen'de Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin nüfuzunun artmasını sınırlandırmış ve Lübnan siyasetinde de etkin bir aktör olarak temayüz edebilmiştir.

Bütün bu silahlı grupların mobilize edilebilmesi için elbette etkili araçların kullanılması gerekmektedir. Bu araçlar kimilerinin düşündüğü üzere yalnızca ekonomik olmakta; büyük oranda İran'ın Şii teolojisi ve İslam devrimi ideoloji anlatısından devşirilmektedir. Bahsi geçen grupların neredeyse hepsi Şii unsurlardan müteşekkildir. Şiilik için kutsal kabul edilen mekanların korunması bu grupların temel motivasyon kaynaklarından biri olarak öne çıkmaktadır. Örneğin, Suriye'nin Şam kentinde bulunan Hz. Zeynep'in türbesinin korunması amacıyla savaştıklarını iddia eden Zeynebiyyun Tugayı'nın ismi Hz. Zeynep'e isnat edilmektedir. Yine Hizbullah, İran İslam Devrimi'nin ardından 1982'de Lübnan'da kurulmuş ve İslam devrimi ile devrim sonrasında ülke yönetiminin kaynağı haline gelen Humeyni'nin Velayet-i Fakih öğretisine olan bağlılığını izhar etmiştir. Irak'taki Haşdi Şabi içerisinde yer alan Bedir Örgütü'nün geçmişi de 1982 yılına dayanmaktadır. Örgüt o yıllarda isminden de anlaşılacağı

üzere İran İslam Devrimi'nin etkisi altında kurulan Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi'nin silahlı kolu olarak faaliyette bulunmaktaydı. Dolayısıyla hem Şii anlatısı hem de İslam devrimi anlatısı, bu grupların oluşumu ve faaliyetlerinde esas unsurlardır. Bütün bu silahlı grupların militan sayısı farklı değişkenlerin hesap edilmesine bağlı olarak yüzbinleri bulmaktadır.

İran'ın Sert Gücünün Sınırları

Her askeri kuvvetin olduğu gibi böylesine devasa bir askeri kuvvetin de elbette sınırları bulunmaktadır. Bu durumun kabaca iki temel sebebi tespit edilebilir. Söz konusu sebeplerden ilki, İran'ın vekil kuvvetlerinin faaliyette olduğu ülkelerdeki iç siyasi dinamikler İran'ın arzu ettiği şekilde hareket etmesini engellemektedir. Son dönemlerde Irak ve Lübnan'da yaşanan protestoların motivasyonlarından biri de İran karşıtlığıydı. İkinci olarak ise, ABD başta olmak üzere İran'ın Ortadoğu'da nüfuzunu genişletmesinden endişe duyan birçok aktör, bu konuda İran'ın üzerine gitmektedir. Yalnızca Süleymani'nin öldürülmesi değil, İsrail'in Suriye'deki İran unsurlarına düzenlediği hava operasyonları ve bu operasyonlara ruhsat veren İran'ın Suriye'deki ortağı Rusya'nın tutumuna bakıldığında işlerin İran'ın hesaplamadığı şekilde gittiği görülebilir. Bu sebeple İran'ın vekil kuvvetleri üzerinden sürdürdüğü bölgesel siyasetinin uzun vadede öngörülemez ve kaotik sonuçlara gebe olduğu söylenebilir. ■

İSRAİL'İN SAVAŞLARARASI HAREKÂT DOKTRİNİ

“

İsrail'in caydırıcılığı büyük oranda İsrail ordusunun üst düzey askeri teknolojiye sahip olmasından ve ABD'nin İsrail'e kayıtsız desteğinden kaynaklanmaktadır. Bu üstünlük konusunda henüz bir değişimden bahsedilmesi mümkün değildir.

”

Gökhan Batu

Araştırma Asistanı, ORSAM

İsrail'in yürüttüğü asimetrik savaşın araçlarına karşı konvansiyonel yöntemler ile cevap verilemeyeceği gerçeği, İsrail'i, güvenliğini temin için alternatif yaklaşımlar geliştirmeye yönlendirmiştir. Bu doğrultuda İsrail, Ortadoğu'da gelişen yeni güvenlik

çevresine uygun olarak caydırıcılığını tahkim etmek adına “Savaşlar Arası Harekât” (SAH) adı verilen bir doktrin geliştirmiş ve bu doktrinin pratikleri çerçevesinde Lübnan, Suriye ve Irak'ta, İran destekli grupları hedef almıştır.

İsrail, kurulduğu günden beri aktif ve potansiyel tehditler ile çevrili bir ülke olduğu üzerine güvenlik doktrinini inşa etmiştir. İsrail'in ilk Başbakanı David Ben Gurion'a

göre, bugün yalnızca 22.145 km² yüz ölçümü ile halen yüzde 20'ye yakını Araplardan oluşan 9 milyonluk bir nüfusa sahip olan ve hasımları ile arasında derin demografik ve coğrafi asimetri bulunan İsrail için peşi sıra yaşanan savaşlar, esasında hiç bitmeyen bir savaşın farklı aşamalarından başka bir şey ifade etmemektedir. Bu durum itibarıyla İsrail için yenilgi, haritadan silinmek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla İsrail, nesiller boyu varoluşsal bir tehdit algısına sahip olagelmıştır.

Bu çerçevede İsrail ordusunun her türlü tehdit senaryosuna hazır olması, ülkenin stratejik sürprizlerle karşılaşmaması adına istihbarat aygıtının hatasız işlemesi gerekmektedir. Buna ek olarak hem sivil kayıpların önlenmesi hem de çatışmanın süresinin kısaltılması adına olası bir savaşın stratejik derinlikten yoksun İsrail toprakları yerine düşman topraklarına taşınarak orada sürdürülmesi hayati önem arz etmektedir. Söz konusu yaklaşımların sonucu olarak 3 te-

mel prensip, 1950'li yıllardan itibaren İsrail'in savunma doktrinini şekillendirmiştir; caydırıcılık, erken uyarı ve saldırı gücü.

“
ABD'nin Irak'ı işgali ve Arap Baharı sonrası dönemde İsrail'in periferisindeki Arap devletler ve orduları zayıflamış; bölgede ortaya çıkan otorite boşluğunda devlet dışı silahlı aktörler giderek güç kazanmıştır. İç savaş nedeni ile kaotik durumda olan Suriye ve işgalden sonra istikrarını kaybeden Irak'ın, bu bağlamda İsrail için kısa vadede tehdit oluşturması zayıf ihtimaldir. Ayrıca İsrail, ortak düşman algısı üzerinden Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn gibi ülkeler ile artık gizliliği kalmayan ilişkiler tesis etmiştir.

Değişen Tehdit Algısı

Bugün Ortadoğu'da dinamikleri giderek değişen bir güvenlik çevresi söz konusudur. ABD'nin Irak'ı

işgali ve Arap Baharı sonrası dönemde İsrail'in periferisindeki Arap devletler ve orduları zayıflamış; bölgede ortaya çıkan otorite boşluğunda devlet dışı silahlı aktörler giderek güç kazanmıştır. İç savaş nedeni ile kaotik durumda olan Suriye ve işgalden sonra istikrarını kaybeden Irak'ın, bu bağlamda İsrail için kısa vadede tehdit oluşturması zayıf ihtimaldir. Ayrıca İsrail, ortak düşman algısı üzerinden Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn gibi ülkeler ile artık gizliliği kalmayan ilişkiler tesis etmiştir. Dolayısıyla İsrail için konvansiyonel tehditlerin artık azaldığı, bölgedeki devlet dışı silahlı aktörlerden kaynaklanan konvansiyonel olmayan tehditlerinse birincil tehdit algısını oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Irak'tan Yemen'e kadar desteklediği vekilleri aracılığı ile İran, bölgede mezhep temelli politikalar ve materyal desteği ile devlet dışı aktörlerden fazlası ile faydalanan ve bölgedeki etkinliğini arttıran ülkelerin başında gelmektedir. İran, bölgede menfaatlerini korumak için sert ve yumuşak güç unsurla-

rını içeren çok yönlü ve incelikli bir strateji izlemektedir. Tahran yönetimi, doğrudan tehdit algısını ABD ve bölgedeki müttefiklerinden hissetmektedir. Bölgesel güç İran, tehdit hissettiği ülkeler ile arasındaki güç asimetrisini Irak, Suriye, Yemen ve Afganistan gibi çevre ülkelerde kurduğu ve zaman içinde güçlerinin pekişmesini sağladığı vekilleri aracılığı ile dengelemeyi amaçlamaktadır. Suriye iç savaşına Beşar Esad rejiminin güvenliğini sağlama amacı ile müdahil olan İran ve Lübnan'daki vekili Hizbullah'ın bu ülkedeki varlığı ile İran'ın sahip olduğu bazı füzeleri Hizbullah başta olmak üzere Ortadoğu'daki diğer Şii milislere gönderme çabası, İsrail'i ciddi şekilde rahatsız etmektedir. Zira yüz ölçümü açısından küçük bir ülke olması itibarıyla ülkedeki kritik alt yapıların bahsi geçen Hizbullah'ın elindeki yüz bin kadar olduğu iddia edilen füzeler ile hedef alınma ihtimali, İsrail için büyük tehdit anlamına gelmektedir.

“ 2016 yılında yayınlanan İsrail Ordusu Strateji Belgesi'ne göre, ülkeye yönelik tehdidin mahiyetinin değişmesi ile birlikte İsrail'in caydırıcılığında bir aşınma söz konusu olduğu dile getirilmiştir. Zira caydırıcılığın tesisi, her bir tehdit unsurunun ayrı ayrı ele alınması ve bunların mevcut niteliği, kapasitesi, kimliği ve hatta karar verme süreçlerinin dahi hesaba katılmasını gerektirmektedir.

Savaşlar Arası Harekât ve Caydırıcılık

İsrail'in caydırıcılığı büyük oranda İsrail ordusunun üst düzey askeri teknolojiye sahip olmasından ve ABD'nin İsrail'e kayıtsız desteğinden kaynaklanmaktadır. Bu üstünlük konusunda henüz bir değişimden bahsedilmesi mümkün değildir. Ancak, 2016 yılında yayınlanan İsrail Ordusu Strateji Belgesi'ne göre, ülkeye yönelik tehdidin mahiyetinin değişmesi ile birlikte İsrail'in caydırıcılığında bir aşınma söz konusu olduğu dile getirilmiştir. Zira caydırıcılığın tesisi, her bir tehdit unsurunun ayrı ayrı ele alınması ve bunların mev-

cut niteliği, kapasitesi, kimliği ve hatta karar verme süreçlerinin dahi hesaba katılmasını gerektirmektedir.

“Savaşlar Arası Harekât” (İbranice: MABAM), hâlihazırda İran'ın Ortadoğu'da yürüttüğü asimetrik savaşa karşı koyabilmesi ve ülkenin maksimum seviyede kalkınabilmesi adına İsrail'in sürdürdüğü bir güvenlik prensibidir. Bu doktrine göre, savunma ve tehditleri etkisiz hale getirmek adına operasyonlar gerçekleştirilmekte; ancak bu operasyonların topyekûn bir savaşa evirilmemesi hedeflenmektedir. İsrail eski Genel Kurmay Başkanı Gadi Eisenkot'a göre, İsrail ordusu ne savaşta ne de savaşa hazırlanmaktadır. Mevcut durumda istihbarat, örtülü ve açık imkanlar ile tehditlerin güçlenmesinin önlenmesi ve bunların zayıflatılmasına yönelik bütüncül bir harekât yürütülmesi hedeflenmektedir. Bu doktrinin temel amaçları; savaşın ötelenmesi ve düşmanın güç takviye süreçlerinin sürekli bir biçimde zayıflatılarak varlıkları ve kapasitesine zarar verilmesi; İsrail'in güç kullanımına meşruiyet sağlanırken “düşmanların” uluslararası hukuku ihlal eden örtülü faaliyetlerinin ifşa edilerek meşruiyetinin zedelenmesi; bir savaşın söz konusu olduğu durumda da İsrail ordusu için en uygun koşulların sağlanmasıdır. Bu çerçevede tehditlere yönelik saldırılar, çok dikkatli ana-

lizler sonucu herhangi bir savaşa evirilmeyeceğine emin olunduktan sonra gerçekleştirilmektedir. Bahsi geçen saldırılar çoğunlukla zamana yayılarak üstlenilmemekte ve etki düzeyine dikkat edilmektedir. Bu kısa ve odaklanmış faaliyetler sayesinde hem tansiyonun fazla yükselmemesine hem de saldırıya maruz kalan aktöre, saldırıyı veya olası hasarı inkâr edebileceği bir alan açılması sağlanmaya çalışılmaktadır. 2019 yılında İran'ın Suriye'deki etkisinin sınırlandırılması ile beraber gizlilik konusunda daha esnek tutum izlenilmiştir. Yine sınırdaş olmayan ülkelerdeki tehdit olarak düşünülen grupların da bu doktrin kapsamında hedef alınması mümkündür.

İran'ın Suriye sahasında yayılmasını ve Hizbullah'ın hassas füzelere sahip olmasını kendisi için tehdit olarak gören İsrail, 2017 yılından itibaren Suriye'deki İran bağlantılı hedeflere ve İran'ın sahadaki vekillerine yüzlerce saldırı düzenlemiştir. 26 Ağustos 2019 tarihinde İsrail'in; Irak, Suriye ve Lübnan'da İran bağlantılı grupları vurması ise Savaşlar Arası Harekât Doktrini çerçevesinde icra ettiği en kapsamlı operasyon olmuştur. Söz konusu operasyon bir anlamda Suriye sahasında sınırlandırılmaya çalışılan İran'ın, Irak'taki gücünün de hedef alınacağı mesajını içermektedir. Dahası bu operasyonlar İran'ın

Ortadoğu'da yürüttüğü asimetrik savaşa bir meydan okuma anlamına gelmektedir. Kasım Süleymani'nin öldürülmesi ve İsrail'in bu operasyona istihbarat desteği verdiğini açıklaması da bu meydan okumanın bir devamı olarak değerlendirilebilir.

“**SAH Doktrini'nin savunma yönlü olarak en bariz pratiği 4 Aralık 2018 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda İsrail, "Kuzey Kalkanı Operasyonu" çerçevesinde Hizbullah'ın İsrail-Lübnan sınır hattında kazdığı çeşitli tünellere karşı harekât başlatmıştır.**

”
Suriye iç savaşında ise Esad'ın yönetimde kalmasını muhaliflere tercih eden İsrail Şam havaalanı da dahil olmak üzere birçok noktada rejim unsurlarını hedef almıştır. Bu durum SAH güvenlik doktrini açısından tarihi düşmanın askeri kapasitesini yıpratmaya ve bir anlamda iç savaş sonrasında Esad'ı zayıf tutmaya yönelik girişim olarak değerlendirilebilir. SAH Doktrini'nin savunma yönlü olarak en bariz pratiği 4 Aralık 2018 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda İsrail, "Kuzey

Kalkanı Operasyonu" çerçevesinde Hizbullah'ın İsrail-Lübnan sınır hattında kazdığı çeşitli tünellere karşı harekât başlatmıştır. Operasyon boyunca İsrail, Hizbullah'ın faaliyetlerinin BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 1701 nolu karara aykırı olduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda İsrail Askeri İstihbaratı Başkanı Tamir Heyman, operasyonun asıl amacını Hizbullah ile muhtemel savaş için uygun ortamı hazırlama ve İsrail'in meşruiyet arayışı şeklinde açıkça ifade etmiştir. Nitekim İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu da "düşmanın" muazzam derecede yatırım yaparak kazdığı tünellerin çok kısa sürede yok edildiğini vurgulamıştır.

İsrail'in SAH Doktrini çerçevesinde gerçekleştirdiği saldırıların devam etmesi muhtemeldir. Keza Ortadoğu'daki mevcut dinamikler, İsrail'in kontrollü gerginlikle yürüttüğü bu stratejinin devamına imkân vermektedir. Söz konusu strateji, bir taraftan İsrail'in hasımlarını yıpratmasına imkân verirken diğer taraftan da İsrail açısından kapasitesini olabildiğince arttırma ve olası bir savaşın çıkması durumunda buna hazır olmasını sağlamaktadır.

TÜRKİYE-KATAR ORTAKLIĞINDA SERT GÜÇ

“

Türkiye ile Katar'ın ön planda olduğu yeni blok tartışmaları Ortadoğu'da üç kutuplu yapının gelişmesi şeklinde yorumlanmaya başlanmıştır. Arap ayaklanmaları sürecinde önemli meydan okumaları atlatabilmiş Türkiye-Katar öncülüğündeki blok, İran ve Suudi Arabistan liderliğindeki kamplara karşı açık bir şekilde muhalif bir tavır sergilememekte; farklı yerel ve bölgesel aktörlerle ittifak ilişkileri kurmayı amaçladığı söylenebilir.

”

Dr. Mustafa Yetim

Uzman, ORSAM

Türkiye-Katar ittifakının zaman içerisinde güçlenmesi ve farklı alanları kapsaması, Ortadoğu uluslararası ilişkilerini son dönemde etkileyen önemli gelişmelerden biridir. Büyük oranda benzer dış politika yönelimi sonucunda ortaya çıkan iki ülke arasındaki yakınlaşmanın ittifak düzeyine evrilmesi bölge çalışmalarını da şekillendirmiştir. Suudi Arabistan öncülüğündeki statükocu blok ve İran öncülüğündeki “direniş” bloğunun yanı sıra Türkiye ile Katar'ın ön planda olduğu yeni blok tartışmaları Ortadoğu'da

Nurbanu Akcan

Araştırma Asistanı, ORSAM

üç kutuplu yapının gelişmesi şeklinde yorumlanmaya başlanmıştır. Arap ayaklanmaları sürecinde önemli meydan okumaları atlatabilmiş Türkiye-Katar öncülüğündeki blok, İran ve Suudi Arabistan liderliğindeki kamplara karşı açık bir şekilde muhalif bir tavır sergilememekte; farklı yerel ve bölgesel aktörlerle ittifak ilişkileri kurmayı amaçladığı söylenebilir. Bu nedenle çok boyutlu bir duruma dönüşen Türkiye-Katar ortaklığının sert güç boyutunu analiz etmek, en az diğer boyutlar kadar ihmal edilmemesi gereken bir husustur.

Başlangıç Aşaması: Bütüncül Yaklaşım

Uzun yıllar Körfez politikasını Irak-İran ilişkileri üzerinden şekillendiren Türkiye'nin, 60'lı ve 70'li yıllarda Kıbrıs meselesi nedeni ile karşılaştığı izolasyon durumunu aşma amacı güderek dış politikasında çeşitliliği başlattığı ve bu bağlamda Suudi Arabistan ile ilişkileri yoğunlaştırmaya baş-

lattığı görülmektedir. Özellikle 1980'li yıllarda Suudi Arabistan ile işbirliği alanının çeşitlendiği anlaşılmaktadır. 2000'li yıllarda ve özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) iktidara gelmesi ile diğer bölgelere olduğu gibi adeta Körfez bölgesine de yeni bir açılım sergilenmiştir. Bu çer-

çevede bütüncül bir yaklaşım ile Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üyeleri; Kuveyt, Katar, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn ile üst düzey karşılıklı ziyaretler ortaya çıkmıştır. Bahsi geçen üst düzey ziyaretlerin sonucunda KİK ülkeleri ile Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi (DEİK) ön-

cülüğünde çeşitli iş konseyleri kurulmuş ve Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) imzalanmıştır. Sadece ekonomik ilişkiler değil, KİK ülkeleri ile güvenlik alanındaki ilişkiler de güçlenmiştir. Bu çerçevede Türkiye tarafından desteklenen ve Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) öncülüğünde 2004 yılında başlatılan İstanbul İşbirliği Girişimi'nin altı çizilmelidir. Bu girişim, NATO ve Ortadoğu ülkeleri arasında güvenlik temelli işbirliğini geliştirmeyi amaçlamaktaydı. Asıl hedefi KİK ülkelerini bu girişime dahil etmek olan söz konusu girişime Umman ve Suudi Arabistan dışındaki KİK ülkeleri katılmıştır.

KİK oluşumunda var olan Suudi Arabistan hegemonyası ve Körfez'deki İran-Suudi Arabistan çekişmesinden eşit oranda kaygı duyduğu anlaşılın Doha yönetiminin, Türkiye'yi Körfez bölgesinde yeni bir dengeleyici aktör olarak değerlendirdiği ve Türkiye'nin bölgede güçlenecek konumunu Katar'ın kendi otonomisini artıracak bir etken olarak gördüğü söylenebilir.

Arap ayaklanmaları sürecine kadar önemli oranda sürdürülen bütüncül yaklaşım neticesinde KİK ülkelerinin Türkiye'nin bölgedeki rolünü olumlu değerlendirdiği görülmektedir. Öte yandan, bu bütüncül yaklaşım çerçevesinde Katar ile ittifak ilişkilerine giden yolun ilk adımları atılmıştır. Arap ayaklanmaları sürecine kadar daha

fazla yumuşak güç merkezli dış politika yönelimine sahip iki aktörün bölgede gerçekleştirmeye çalıştıkları arabuluculuk girişimleri, bölgedeki aktörler ile ekonomik ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan politikaları ve kamu diplomasisi temelli çalışmaları Doha-Ankara arasındaki bölgesel gelişmelere yönelik uyumun nüvelerini oluşturmuştur. KİK oluşumunda var olan Suudi Arabistan hegemonyası ve Körfez'deki İran-Suudi Arabistan çekişmesinden eşit oranda kaygı duyduğu anlaşılan Doha yönetiminin, Türkiye'yi Körfez bölgesinde yeni bir dengeleyici aktör olarak değerlendirildiği ve Türkiye'nin bölgede güçlenecek konumunu Katar'ın kendi otonomisini artıracak bir etken olarak gördüğü söylenebilir. Bu çerçevede 2007 yılında Doha-Ankara arasında sonradan askeri ittifaka dönüşen ilk adım atılmış ve bölgesel politikadaki uyum süreci askeri işbirliği anlaşması ile sonuçlanmıştır.

“

Katar-Türkiye ittifakının desteklediği Müslüman Kardeşler (İhvan el-Müslimin) ilişkili grupların hem Mısır'da hem de bölgedeki diğer yerlerde etkili pozisyona sahip olması, Türkiye-Katar öncülüğünde bölgesel düzen yorumlarını beraberinde getirmiştir. Bahsi geçen dönemde iki aktör arasında ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkiler yoğunlaştığı gibi askeri bağlılıkların da güçlendiği anlaşılmaktadır.

”

Gelişme Aşaması: Erken Dönem Arap Ayaklanmaları

Arap ayaklanmalarının henüz yerini bölgesel çatışmalara, bazı devletlerin çözülme süreçlerine ve DAEŞ'in gelişimine bırakmadığı erken dönemde (2011-2013) Doha-Ankara uyumunun bölgedeki devrimci aktörlere birer ilham kaynağı olarak sunulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Abdülfettah el-Sisi'nin 2013 yılında darbe ile iktidarı ele geçirmesinden önceki dönemde rast gelen bu dönemde, Katar-Türkiye ittifakının desteklediği Müslüman Kardeşler (İhvan el-Müslümin) ilişkili grupların hem Mısır'da hem de bölgedeki diğer yerlerde etkili pozisyona sahip olması, Türkiye-Katar öncülüğünde bölgesel düzen yorumlarını beraberinde getirmiştir. Bahsi geçen dönemde iki aktör arasında eko-

nomik, kültürel ve siyasi ilişkiler yoğunlaştığı gibi askeri bağlılıkların da güçlendiği anlaşılmaktadır. 2012 yılında imzalanan yeni askeri işbirliği anlaşması da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bu aşama Doha-Ankara ittifakının kısa fakat altın çağı olarak tanımlanabilir.

Güçlenme Aşaması: Türkiye-Katar İttifakında Güçlenen Sert Güç Boyutu

Suriye, Yemen ve Libya iç savaşlarının devam etmesi, Irak'taki istikrarsızlık, DAEŞ terörünün Suriye-Irak'ta derinleşmesi ve Müslüman Kardeşler gruplarının izole edilmesi gibi süreçler Türkiye'nin 2013 sonrasında önemli bölgesel meydan okumalarla karşı karşı kaldığını göstermektedir. Bu süreçte Katar'da Emir değişimi yaşanmış; Katar'ı “dünyanın en sıkıcı” yeri

olmaktan çıkardığı ve Katar'ın daha otonom aktör olmasını sağladığı belirtilen Hamad bin Halife es-Sani (1995-2013) sürpriz bir kararla yerini Temim bin Hamad el-Sani'ye bırakmıştır. Yeni Emir ile birlikte, Türkiye-Katar ittifakının bölgede ortaya çıkan realist güvenlik kaygılarına karşı daha yoğun bir işbirliği geliştirdiği anlaşılmaktadır.

5 Haziran 2017 tarihinde başlayan Körfez krizi sonrasında önemi daha iyi anlaşılacak olan Türkiye'nin Katar'da askeri üs kurma süreci 2014 sonlarındaki görüşmelerde gündeme gelmiştir. 2014 yılında Katar ve Suudi Arabistan-BAE bloğu arasındaki gerilimin belirgin olmaya başladığı dikkate alındığında; Doha ve Ankara'nın, ittifak ilişkilerini riske sokabilecek ihtimallere karşı sert güç ortaklığına da yöneldiği anlaşılmaktadır.

Bu çerçevede, 5 Haziran 2017 tarihinde başlayan Körfez krizi sonrasında önemi daha iyi anlaşılacak olan Türkiye'nin Katar'da askeri üs kurma süreci 2014 sonlarındaki görüşmelerde gündeme gelmiştir. 2014 yılında Katar ve Suudi Arabistan-BAE bloğu arasındaki gerilimin belirgin olmaya başladığı dikkate alındığında; Doha ve Ankara'nın, ittifak ilişkilerini riske sokabilecek ihtimallere karşı sert güç ortaklığına da yöneldiği anlaşılmaktadır.

Aralık 2014'te imzalanan ve Mart 2015'te onaylanan anlaşma gereği, Ekim ayından itibaren sembolik sayıda Türk askeri ve bazı zırhlı araçlar Doha'nın dışındaki Tarık bin Ziyad askeri üssüne konuşlanmıştır. Başlangıçta komando, askeri istihkâm birliği ve hava-deniz irtibat subaylarından oluşan 150 askerin bulunduğu Türk askeri üssünün Katar askerinin eğitim faaliyetlerine yönelik olduğu, Katar'ın savunma imkânlarını geliştirmeyi hedeflediği, terörizm-aşırırcılıkla mücadeleyi hedeflediği, bölgesel istikrara katkı sağlayacağı ve gerekirse bölgesel krizlere müdahale edebileceği belirtilmiştir.

Katar'daki askeri üssünde bulunan 150 asker sayısı, 2017 krizine kadar 94'e düşmüştür. Bu kriz sonrasında geçmişte imzalanan savunma işbirliği anlaşmaları çerçevesinde Türk askerinin Katar'da konuşlanmasına yönelik yasa tasarıları Türkiye parlamentosunda öncelikli olarak kabul edilmiş; Türkiye, buradaki personel ve zırhlı araç sayısını artırmıştır. Söz konusu adım, Suudi Arabistan-BAE öncülüğünde Katar'a yönelik başlatılan ve gerekçelerinden birinin de Türkiye'nin Katar'daki askeri üssü olan kapsamlı ambargo girişimine karşı en net kararlılık göstergesi olmuştur. Aralık 2017'den sonra "Katar-Türk Birleşik Müşterek Kuvvet Komutanlığı" adını alan söz konusu askeri üs zaman içerisinde genişlemiş ve iki ülke arasındaki askeri ittifak güçlenmiştir. Hâlihazırda zırhlı birliklere ait 300 askerin bulunduğu söylenen ve bu sayının 5.000 kişiye kadar çıkarılması öngörülen Türkiye'nin Katar'daki askeri üssüne Aralık 2019'da "Halid Bin Velid

Kıfısları" da eklenmiştir. İki ülke arasında BMC temelli Altay tankı üretimindeki ortaklık; düzenlenen ortak deniz, kara, hava askeri ve dahası yangın tatbikatları; Türkiye'nin Katar'da deniz üssü ve askeri liman inşa edeceğine yönelik haberler Doha-Ankara sert güç ortaklığının geldiği boyutu göstermektedir. Bu çerçevede ortak tatbikat kapasitesini geliştiren Doha-Ankara ittifakı ayrıca savunma işbirliğine yönelik de önemli adımlar atmıştır.

Katar'daki askeri üssün herhangi bir ülkeye karşı olmadığını açıklamasına rağmen Türkiye'nin Katar ile kurumsallaşan sert güç ilişkisi Doha'nın tekrar Suudi Arabistan hegemonyasına düşmesini engelleme ve Körfez bölgesinde aktif şekilde yer alma isteği ile açıklanabilir. Katar'ın asker sayısının yaklaşık olarak 16.500 civarında olduğunu düşündüğümüzde 5.000 kişiye ulaşabilecek Türk askeri sayısının neredeyse Katar ordusunun %30'una yaklaşacağı anlaşılmaktadır. Bu 5.000 kişilik askeri varlıkta özel birliklerin yanı sıra hava, kara ve deniz kuvvetlerinden unsurların olacağı belirtilmektedir. Sonuç olarak Arap ayaklanmalarının çatışma sürecine evirildiği, realist kaygıların yoğunlaştığı, Türkiye-Katar ortaklığına yönelik meydan okumaların belirginleştiği ve bölgesel kutuplaşmaların keskinleştiği bir ortamda iki aktörün geçmişteki yumuşak güç uyumunu, önemli meydan okumalara rağmen sert güç ortaklıklarını geliştirmek için değerlendirdikleri söylenebilir. ■

BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ'NİN ULUSAL SAVUNMA KAPASİTESİNİN EVRİMİ

“

21. yüzyılın ilk çeyreği itibarıyla BAE'nin sert güce verdiği önem, Batılı askeri teçhizat tedarikçileri ile stratejik işbirliğini devam ettirmenin yanı sıra yazılım, donanım ve bilgi üretimine odaklanılması ile bir ulusal savunma kapasitesinin oluşturulması şeklinde kendisini göstermektedir.

”

Gökhan Erel

Araştırma Asistanı, ORSAM

Körfez ülkelerinin bölgesel ve uluslararası anlamda öne çıktığı konular; petrol rezervlerine sahip olunması, ticari ve finansal merkezleri barındırmaları ve ülkelerin kozmopolit sosyolojik yapılarıdır. Bu genel kabulün aksine BAE, özellikle 21. yüzyılın başlarından itibaren yapılan çalışmalar sonrasında bölgesel bir askeri güç olarak anılmaya başlamıştır. 21. yüzyılın ilk çeyreği itibarıyla BAE'nin sert güce verdiği önem, Batılı askeri teçhizat tedarikçileri ile stratejik işbirliğini devam ettirmenin yanı sıra yazılım, donanım ve bilgi üretimine odaklanılması ile bir ulusal savunma kapasitesinin

oluşturulması şeklinde kendisini göstermektedir. BAE'de bir ulusal savunma kapasitesi inşa edilmesi ve geliştirilmesi gerekliliği, uzun dönemden beri devam eden Batı'ya bağımlılığın azaltılmasının yanında, öncelikle bölgesel ve sonrasında küresel bir askeri teçhizat üreticisi olma hedefini kapsamaktadır. Özellikle 21. yüzyıla girilmesi ile birlikte askeri teknolojideki geri kalmışlığın ve eski tarihli teçhizatlara sahip olunduğunun farkına varılması ile birlikte ulusal savunma kapasitesinin artırımını hedefleyen BAE, halen güvenliğini sağlayacak kapasitenin oluşturulması ve gerekli teçhizatın temini için büyük oranda Batılı tedarikçilere ve ortaklıklara güvenmek durumundadır.

yanı sıra yazılım, donanım ve bilgi üretimine odaklanılması ile bir ulusal savunma kapasitesinin

“

Yine bu minvalde, BAE'nin askeri harcamaları 2000'li yıllardan sonra büyük oranda artış göstermiştir. Nitekim 1998 yılında 8 milyar dolara yaklaşan askeri harcamalar, 2010'lu yılların başında yüzde yüz oranda artış göstererek 16 milyar dolar sınırına yaklaşmıştır.

”

Silahlı Kuvvetlerin Modernizasyonu ve Ulusal Savunma Kapasitesi

BAE, 2000'li yılların başında silahlı kuvvetlerde ve askeri teknolojide modernizasyon gerekliliği sinyallerini vermeye başlamıştır. Modernizasyon hareketlerinin başında silahlı kuvvetler bünyesinde yer alan profesyonellerin, pilotların, teknik elemanların “Emirlikleştirme” (*Emiratization*) süreci ile birlikte BAE vatandaşları ile değiştirilmesine özen gösterilmiştir. Çoğu zaman yabancı ülke vatandaşlarının silahlı kuvvetlerde danışmanlık rolleri ile sınırlı kalmasına dikkat edilmiştir. Modernizasyon kapsamında ilk etapta Batılı askeri teçhizat üreticisi ülkeler olan ABD, İngiltere, Fransa ve Rusya'dan üstün teknolojiye sahip gerekli teçhizatlar sipariş verilmiş; ABD'nin *F-16* uçakları, Fransa'nın *Mirage 2000* jetleri ve Lockheed Martin'in *THAAD* (Bölge Yüksek İrtifa Alan Savunması) füze savunma sistemleri temin edilmiştir. BAE'nin bununla birlikte, *THAAD* füze savunma sistemlerini 2010 yılında 7 milyar dolar karşılığında satın alan ilk Körfez ülkesi olması,

onyılın başında BAE'nin ulusal savunma kapasitesini artırma yönünde hamleler yaptığını doğrular niteliktedir.

Yine bu minvalde, BAE'nin askeri harcamaları 2000'li yıllardan sonra büyük oranda artış göstermiştir. Nitekim 1998 yılında 8 milyar dolara yaklaşan askeri harcamalar, 2010'lu yılların başında yüzde yüz oranda artış göstererek 16 milyar dolar sınırına yaklaşmıştır. 2014-2015 yılları arasında ise BAE, 25 milyar dolara yakın askeri harcama gerçekleştirmiştir. SIPRI (Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü) verilerine göre BAE, askeri teçhizat ithalatı bakımından 2014-2018 döneminde Ortadoğu'da Suudi Arabistan'ın ardından ikinci, dünya genelinde ise üçüncü sırada yer almaktadır. Askeri harcamalardaki artış, bölgesel olarak yoğun ve kapsamlı askeri angajmanlara girilmesini beraberinde getirmiştir.

BAE'nin birincil ekonomik kaynağı olan petrolün neredeyse yüzde 90'ından fazlasının Abu Dabi'de bulunmasının verdiği finansal nüfuz, Abu Dabi liderliğinin ülkenin dış politikasının oluşturulmasında diğer Emirlikler karşısında kritik birtakım tasar-

ruflara sahip olmasını sağlamıştır. Finansal güç ve bölgesel ve uluslararası alanda daha etkin bir rol oynamayı salık veren siyasi iradenin birleşimi ile BAE, 2010'lu yıllardan sonra bölgesel askeri güç ve merkez olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Bu amaca matuf olarak 2019 yılında Ortadoğu'nun en büyük savunma şirketi gruplarından birisi olan EDGE, Abu Dabi'de kurulmuştur. Grup, BAE'nin savunma kapasitesini yerel olanakları önceleyerek artırma ve bu anlamdaki teçhizatları geliştirme amacını benimsemektedir. EDGE grubunun başına BAE'nin siber güvenlik şirketlerinden DarkMatter'in eski yöneticisi Faysal el-Bannai atanmıştır. 25 devlet teşekkülü ve özel teşekkülün birleşmesi ile meydana gelen şirket grubu, temelde siber tehditleri ve SİHA tehditlerini savuşturmak amaçlı bilgi, yazılım ve donanım üretmek ile mükellef olacaktır. Siber tehditler ve SİHA tehditlerinin bertaraf edilmesi amacı, BAE'nin değişen ve dönüşen ulusal savunma kapasitesinin yeni bir ifadesidir. Kapasitenin dönüşmesi ise güvenliğin sağlanmasında kullanılacak araç ve yöntemlerin yenilenmesini beraberinde getirmiştir.

EDGE grubunun içerisinde Emirlikler Savunma Sanayileri Şirketi (Emirates Defence Industries Company), Emirlikler Gelişmiş Yatırım Grubu (Emirates Advanced Investments Group) ve Tawazun Holding gibi savunma şirketleri ve yatırım grupları büyük yer tutmaktadır. Dolayısıyla EDGE ve

benzeri girişimler ile birlikte gerek Batılı askeri teçhizat üreticilerine olan bağımlılığın azaltılması gerekse bölgesel ve uluslararası bir askeri teçhizat ihracatçısı konumuna ulaşılması hedeflenmektedir. Buna yönelik olarak, EDGE'in; radar teknolojisi, çeşitli güdümlü füzeler, sinyal bozucu ve elektromanyetik sistemlerin üretiminin yanı sıra ateşli silahlar, SİHA çeşitleri, arazi vasıtaları, uçaklar ve donanma gemileri üretilmekte ve ihraç edilmektedir. Özellikle Körfez'deki komşuları Umman ve Kuveyt, donanma unsurları olarak sınır devriyesi gereçleri ve gözetleme/denetleme araçları bakımından BAE'de üretilen araçlardan kullanmakta ve diğer araçların satın alımı hakkında planlama yapmaktadır. İhracatı etkileyecek bir faktör olarak, BAE'de üretilen

araçlar bölge genelindeki askeri angajmanlar dahilinde test edilmektedir. Yemen'de başarıya ulaşmamış bir aktif askeri angajman içerisinde olan BAE, kara araçlarının ve özel harekât kuvvetlerinin kapasitesini adeta ülkenin güney vilayetlerindeki ayrılıkçılara verdiği destek ve Abdurabbu Mansur el-Hadi hükümetinin savaş halinde olduğu Husi milisleri ile mücadele kapsamında denemiştir. Nitekim aynı şekilde BAE, Libya'da Ulusal Mutabakat Hükümeti ile savaş halinde olan Halife Hafter'e Silahlı İnsansız Hava Araçları (SİHA) çeşitleri ile destek vermektedir. Yemen ve Libya'nın adeta savaş teknolojilerinin denendiği bir alan olması hasebiyle terörist gruplara dahi silah aktarımının yapılması, uluslararası alanda BAE'yi olumsuz eleştirilere maruz bırakmaktadır.

“17-21 Şubat 2019 tarihleri arasında Abu Dabi'de BAE Silahlı Kuvvetleri'nin desteği ile “Uluslararası Savunma Fuarı ve Konferansı” gerçekleştirilmiştir. 170'ten fazla savunma şirketi, ilk önce BAE'nin ve müttefiklerinin daha sonra ise uluslararası pazarlardaki müşterilerin taleplerini karşılamayı amaçlamaktadır.

Tedarikçi Olma Hedefi

Bu minvalde BAE, geliştirip dönüştürdüğü ulusal savunma kapasitesi araçlarını bölgesel ve uluslararası pazarda ihraç edebilmek amacıyla uluslararası forum ve sergiler düzenlemektedir. Söz konusu girişimler dahilinde, BAE,

bölgesel ve uluslararası pazarlardaki diğer büyük üreticiler ile işbirliği yapabilmektedir. Bu bağlamda, 17-21 Şubat 2019 tarihleri arasında Dabi'de BAE Silahlı Kuvvetleri'nin desteği ile "Uluslararası Savunma Fuarı ve Konferansı" gerçekleştirilmiştir. 170'ten fazla savunma şirketi, ilk önce BAE'nin ve müttefiklerinin daha sonra ise uluslararası pazarlardaki müşte-

rilerin taleplerini karşılamayı amaçlamaktadır. Talep karşılama süreci içerisinde teçhizat, yazılım ve donanım üretiminde Avrupalı şirketler ile yapılan ortaklıklar sonucunda BAE'de bulunan yerel üreticiler güncel ekipmanların prototiplerine erişim sağlamaktadır.

Savunma fuarları sayesinde varılan anlaşmalar BAE içerisinde istihdamı artırmakta ve dolayısı ile ülke içerisinde ulusal savunma sektörünün prestijini artırmaktadır. Fakat unutulmamalıdır ki 1,2 milyon vatandaşa sahip olan BAE'nin teknik bilgi gerektiren konularda nitelikli yabancı işgücüne ihtiyacı günyüzüne çıkmaktadır. Bu minvalde, Abu Dabi Uluslararası Savunma Fuarı ve Konferansı dahilinde BAE, ABD'li savunma sanayi devleri Raytheon ile 2 milyar dolar ve Lockheed Martin ile 100 milyon doları aşan anlaşmalar sağlamıştır. Uluslararası Savunma Fuarı ve Konferansı'nın 21-25 Şubat 2021 tarihleri arasında tekrar toplanması beklenmektedir. Böylelikle BAE, ulusal savunma kapasitesini Batılı tedarikçiler sayesinde geliştirmeye çalışmaktadır. Bu sebeple bölgedeki Suudi Arabistan ve İran gibi büyük askeri güçlere sahip ülkelerin yanı sıra ABD, BAE'nin bölge dışından

müttefik arayışları noktasında büyük bir önem teşkil etmektedir. BAE, halen silah ithalatının yüzde 70'ini ABD'den sağlamaktadır. Ayrıca ikili savunma işbirliği bağlamında ABD'nin Abu Dabi'de yer alan Ez-Zufra Hava Üssü'nde tahmini 5,000 askeri personeli bulunmaktadır. Bu anlamda benzer girişimler ile birlikte BAE'nin, savunma teknolojilerini güncellenme ve uluslararası firmalar ile yapılan dev anlaşmalar sayesinde Körfez bölgesinde bir askeri merkez olma amacını taşıdığı belirtilmelidir.

Günümüzde BAE Silahlı Kuvvetleri'nin 60,000 kadar personeli olduğu tahmin edilmektedir. Ülke içerisinde savunma kapasitenin artırılmasına verilen ciddiyetin göstergesi olarak 2014 yılında - Körfez ülkeleri genelinde sürpriz bir biçimde- zorunlu askerlik düzenlemesi yürürlüğe girmiştir. 2014 yılında 12 ay olan askerlik süresi, geçtiğimiz yıl 18 aya yükseltilmiştir. Ulusal savunma kapasitesinin artırılması ve ülke içerisinde bu konuya büyük bir önem atfedilmesi, BAE'nin bölgesel askeri angajmanlarını daha efektif yürütebilmesini sağlamak amaçlı olduğu düşünülebilir. Fakat, gerek halen Batılı tedarikçilere olan bağımlılık gerekse nitelikli personel azlığı BAE'yi zor durumda bırakmaktadır. Söz konusu durumun en önemli örneği Yemen'dir. BAE'nin 2015 yılında tam ölçekte katılım gösterdiği ve kapasitesinin testine imkan bulduğu Yemen müdahalesi boyunca art arda yaşanan askeri kayıplar ve girilen stratejik hatalar, BAE'nin Yemen'deki askeri hedeflerini başka bahara ertelemesini zorunlu kılmıştır. ■

SÖZDE YÜZYILIN ANLAŞMASI: FİLİSTİN’İ ORTADAN KALDIRMA PLANI

“

Bu plan ile kaderi değişecek olan Filistin tarafı, ABD’nin özellikle Donald Trump’ın göreve gelmesinden sonra başlayan İsrail lehindeki tek taraflı tutumu ve Filistin’i adeta bu plana zorlamak için yapılan haksız ve hukuksuz baskılar nedeniyle ABD yönetiminin arabuluculuk vasfını kaybettiğini ileri sürerek, ABD tarafından ortaya konulacak herhangi bir anlaşmayı kabul etmeyeceğini defaatle bildirmiş olduğundan podyumda değildi.

”

Haydar Oruç

Uzman, ORSAM

Uzun süreden beri açıklanması beklenmekte olan ve yüzyılın barış planı olarak lanse edilen “Refaha Giden Barış: Filistin ve İsrail Halklarının Yaşamlarını Geliştirmeye Dönük Bir Vizyon” isimli plan 28 Ocak akşamı nihayet açıklandı. Sözde bir barış planı olması hasebiyle alışlageldik şekilde ilgili tüm tarafların katılımıyla yapılması beklenen açıklamada sadece İsrail

tarafını temsilen Başbakan Netanyahu bulunmaktaydı. Bu plan ile kaderi değişecek olan Filistin tarafı, ABD’nin özellikle Donald Trump’ın göreve gelmesinden sonra başlayan İsrail lehindeki tek taraflı tutumu ve Filistin’i adeta bu plana zorlamak için yapılan haksız ve hukuksuz baskılar nedeniyle ABD yönetimi -

nin arabuluculuk vasfını kaybettiğini ileri sürerek, ABD tarafından ortaya konulacak herhangi bir anlaşmayı kabul etmeyeceğini defaten bildirmiş olduğundan podyumda değildi.

Açıklama, ABD Başkanı Trump’ın göreve geldiği tarihten itibaren İsrail lehine yapılan her icraatta olduğu gibi yine tören mahiyetinde olmuştur. ABD Başkanı Trump, konuşmasının başından sonuna kadar iki tarafa da eşit mesafede bir arabulucudan ziyade, İsrail’in güvenliği ve çıkarlarını öncelleyen buna mukabil Filistin’i İsrail’e yönelik bir tehdit olarak tanımlayarak hakir gören bir dil kullanmıştır. İsrarla bu planın Filistinliler için son fırsat olduğunu tekrarlayıp aksi takdirde Filistinlilerin daha kötü sonuçlarla karşılaşa-

bileceğini vurgulamıştır. Özellikle Birleşmiş Milletler'in (BM) 1947 tarihli taksim planına atıf yapan ABD Başkanı Trump, Filistin tarafının aynı hatayı tekrarlamaması gerektiğinin altını çizmiştir. ABD Başkanı Trump, mevcut durumda daha önceki barış planlarının uygulanabilme imkânının kalmadığını söyleyerek BM'nin barış perspektifini de yok saymıştır.

Tarafların Pozisyonları

Planın uygulanabilmesi için tarafların metni usulüne göre kabulü ve eksiksiz bir şekilde uygulaması gerektiğinden, sadece İsrail'in kabul etmesi yeterli olmayıp Filistin tarafının da kabul etme zaruriyeti bulunmaktadır. Dolayısıyla, İsrail Başbakanı Netanyahu'nun ABD Başkanı Trump'ın ardından söz alarak İsrail adına planı kabul ettiğini açıklamasının hiçbir kıymeti bulunmamaktadır. Bir barış anlaşmasından ziyade İsrail'in taleplerinin listelendiği bir metnin, ABD'nin sunduğu bir barış planı olarak açıklanması nedeniyle İsrail Başbakanı Netanyahu'nun duyduğu memnuniyet ise yüzünden okunmaktaydı. Buna mukabil içeriğin yayınlanmasının hemen akabinde toplanan Filistin yönetimi, yaptığı istişare sonrasında planın hiçbir şekilde kabul edilmeyeceğini ve buna karşı direneceklerini açıklamıştır. Planın açıklanması esnasında yaşanan bir diğer dikkat çekici gelişme ise Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn ve Umman büyükelçilerinin de hazır bulunmaları olmuştur. Hatta hem ABD Başkanı Trump hem de İsrail Başbakanı Netanyahu katılımlarından ve desteklerinden dolayı kendilerine teşekkür etmiştir.

Trump yönetiminin İsrail-Filistin sözde barış planına dair neler biliniyor?

ABD yönetiminin İsrail-Filistin meselesine "çözüm bulmak" iddiasıyla hazırladığı sözde barış planının ekonomi paketi Filistinlilerin lehine gibi gözükse de siyasi ayatının Filistin toprakları üzerindeki İsrail işgalini pektistirecek maddeler içerdiği belirtiliyor

PLAN SİYASİ VE EKONOMİ OLMAK ÜZERE İKİ PAKETTEN OLUŞUYOR

Sözde barış planının, İsrail-Filistin meselesinde iki devletli çözümü ortadan kaldıracak yorumları yapıyor

TRUMP YÖNETİMİ İKİ DEVLETLİ ÇÖZÜMÜ ATEŞE ATIYOR

- Batı Şeria'da yer alan Yahudi yerleşim birimleri dışındaki topraklar ile Gazze Şeridi'nde "Yeni Filistin" adlı bir Filistin devleti kurulacak
- Yeni Filistin Devleti'nin ordusu olmayacak, sadece polis in elinde hafif silahlar bulunacak
- Anlaşma, Hamas'ın silah bırakması ve Filistinli grupların İsrail'i "başkentli Kudüs olan Yahudi devleti" olarak tanıması gibi şartlar getiriyor
- Kurulacak yeni devletin sınırlarının kontrolü İsrail'in elinde olacak
- Batı Şeria'daki Ördün Vadisi'nin yanı sıra yasa dışı Yahudi yerleşim birimlerinden 100'den fazlası "İsrail'in egemenliğine" girecek
- Kudüs'ün tamamı İsrail'e bırakılacak
- 1948'den bu yana yerinden edilen 6 milyona yakın Filistinli mültecinin geri dönüşü hakkında değinilmiyor

EKONOMİ PAKETİ

50 milyar dolarlık yatırım fonu yer alıyor

İşgal altındaki Batı Şeria ile abluka altındaki Gazze Şeridi'ni birbirine bağlayan 5 milyar dolarlık bir ulaşım koridorunun inşası bulunuyor

“

Planın açıklanması esnasında yaşanan bir diğer dikkat çekici gelişme ise Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn ve Umman büyükelçilerinin de hazır bulunmaları olmuştur. Hatta hem ABD Başkanı Trump hem de İsrail Başbakanı Netanyahu katılımlarından ve desteklerinden dolayı kendilerine teşekkür etmiştir.

”

Planın İçeriğinde Neler Var?

Planın içeriği 2018 yılında, İsrail Başbakanı Netanyahu'ya yakınlığı ile bilinen İsrail Hayom gazetesi tarafından üst düzey bir dışişleri yetkilisine dayandırılarak sızdırılmıştı. Yeni açıklanan metnin de aşağı yukarı benzer olduğu görülmektedir. Ancak, sızdırılan metinde sadece işlem maddeleri olduğundan, metnin dili ve satır aralarında gizlenmiş tuzakları görmek mümkün olmamıştı. Bununla birlikte 25-26 Haziran 2019 ta-

rihlerinde Bahrein'in başkenti Manama'da icra edilen ve sözde yüz yılın planının ekonomik ayağını oluşturduğu ileri sürülen konferansta ortaya atılan finansal verilerin aynen nihai metinde de yer aldığı görülmüştür. Ayrıca uzun süredir dillendirilen haritada da planın içeriğinde paylaşılmıştır. Planın daha iyi anlaşılabilmesi için İsrail-Filistin anlaşmazlığının temel sorunlarının planda nasıl ele alındığını ve nasıl çözüm üretildiğinin anlatılması faydalı olacaktır.

1. Kudüs'ün Statüsü ve İki Devletli Çözüm Perspektifi

Anlaşma hem İsrail'in hem de Filistin'in başkent olarak kabul ettiği Kudüs, bir bütün olarak (doğu-batı olarak bölünmemiş) İsrail'in başkenti olarak kabul edilmektedir. Kudüs'ün ve buradaki kutsal mekanların ibadet turizmi için tüm dinlere açık olmasını öngören plan, İsrail'in tüm Kudüs'ü en iyi şekilde koruduğunu ileri sürerek Kudüs'teki İsrail vesayetinin devamını hedeflemektedir.

Filistin tarafının ise, planda öngörülen dört yıllık müzakere süreci sonucunda tüm koşulları yerine

getirmesi halinde başkenti Doğu Kudüs olan kendi devletini kurabileceği öngörülmektedir. Ancak, metindeki Doğu Kudüs'ün halihazırda Mescid-i Aksa'yı içerisinde bulunduran yerleşim yeri değil, şehrin dış banliyösünde "Abu Dis" olarak bilinen yerde kurulacak yeni bir yerleşim bölgesinin kast edildiği anlaşılmaktadır. İki devletli çözüm için tarafların bu metni kabul etmeleri ve titizlikle uygulamaları gerekeceğinden, kabul edilmeyen bir plan olması hasebiyle iki devletli bir çözümün de olası olmadığı anlaşılmaktadır.

Plana göre Filistin devleti kurulsa bile; adil, şeffaf ve hesap verebilir yönetim oluşturulduğundan emin olunacak, İsrail'in güvenliğine ve çıkarlarına karşı hiçbir şekilde tehdit oluşturulmayacak, hiçbir uluslararası kuruluşa İsrail'in izni ve onayı olmadan başvurulmayacak, İsrail'in geçmişte işlediği veya gelecekte işleyebileceği suçlar aleyhine hiçbir yere müracaat edilmeyecek, tutuklu ve şehitlere ödenen tazminatlar kesilecek, sadece İsrail tarafından izin verilecek kapasitede güvenlik gücü oluşturulabilecek ve bunlar sofistike silah edinemeyecek ve

tüm deniz, hava ve kara kontrolü İsrail'in sorumluluğunda olacaktır. Özellikle Gazze tamamen silahsızlandırılarak buradaki "illegal grupların" etkisiz hale getirilmesi de temel şartlardan sayılmaktadır.

2. Sınırlar ve toprak paylaşımı

BM'nin konuyla ilgili aldığı 242 ve 338 sayılı kararlarda, sınırların 1967 öncesindeki gibi olacak şekilde belirlenmesi öngörülmüşken, bu plan bunun uygulanabilir olmadığını ileri sürerek BM kararlarını reddetmektedir. Konuyla ilgili olarak hazırlanan haritaların nihai olmadığı ifade edilirken, taraflar arasında kurulacak bir komiteyle sınırların belirlenmesi öngörülmektedir. Planda Filistin'e bırakılan toprakların 1967'deki topraklarla aynı büyüklükte olduğu iddia edilmekte olup, bunun güneydeki Negev Çölü'nde Filistin yönetimine verilmesi planlanan bazı toprak parçalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak, Ürdün Vadisi'nin güvenlik gerekçeleriyle kontrol altında tutulmasının planlanması ve Doğu Kudüs çevresi ile özellikle Batı Şeria'daki Yahudiye ve Samarya bölgelerindeki Yahudi yerleşimcilere dokunulmayacağı, söz konusu planda toprak paylaşımı ve sınır konusunun da muğlak olduğunu göstermektedir. Ayrıca Gazze ile Batı Şeria arasında yapılması planlanan tünel ile toprak bütünlüğünün sağlanacağı ve ulaşımda yaşanan sorunların ortadan kalkacağı iddiası da gerçeği yansıtmamaktadır. Zira parçalanmış toprak parçaları arasında, üstelik bütün geçişler İsrail'in kontrolü altındayken nasıl bir bütünlük sağlanacağı anlaşılamamaktadır.

3. Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkı

Bahsi geçen konu, doğurduğu etki itibarıyla sınırlar ve toprak paylaşımını da etkilemektedir. Planda şimdiye kadar zikredilen Filistinli mülteci sayısının gerçeği yansıttığı ve benzer bir sorunun Yahudi mülteciler için de geçerli olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca gelinen nokta itibarıyla bir geri dönüşün olmayacağı; ancak hak sahiplerine tazminat ödenebileceği vurgulanmaktadır. Bu çerçevede taraflar arasında bir komite kurulması öngörülmektedir. Bahsi geçen komite, uluslararası normlara göre mülteci olarak kabul edilecekleri belirleyecek; belirlenecek kişiler için de tazminat ödenecektir. Ayrıca, İsrail tarafından belirlenecek koşullarda yıllık 5 bin kişi olmak üzere 10 yılda toplam 50 bin kişinin yeniden yerleştirilebileceği de belirtilmektedir. Dolayısıyla, Filistinli mültecilerin topraklarına geri dönüş hakkı ortadan kaldırılmakta ve

topraklarının büyük kısmına uluslararası hukuka aykırı şekilde el konulmaktadır. Ancak, çok kısıtlı kısıma ise tazminat ödenmesi öngörülmektedir. Hatta bu plandan istifade edilerek İsrail'in uzun süredir meşruiyetini tartışmaya açtığı BM'nin sırf Filistinli mülteciler için kurduğu Filistinli Mültecilere Yardım Kurulu'sunun (UNRWA) da kapatılması öngörülmektedir.

4. Yahudi yerleşimcilerin durumu

İsrail Devleti, BM'nin önceki kararlarıyla yasaklanmış olmasına rağmen herhangi bir yaptırıma maruz kalmadığı için şimdiye kadar illegal Yahudi yerleşimci politikasını devam ettirmiş ve işgal altında tuttuğu Filistin topraklarının içine doğru genişlemiştir. Planda bu konuda yapılan değerlendirme, sayıları 400-500 aralığında olan bu yerleşimlerin kaldırılmasının mümkün olmadığı, rasyonel çözümün

yeni yerleşim yerleri açmama ve mevcutların yerinde kalması olduğu şeklindedir. Bu yerleşim yerindeki yerlilerin, iki devletli çözüme ulaşılmaması halinde hangi devlete tabi olacaklarını kendilerinin seçmesi öngörülmektedir. Benzer çözüm Filistinliler için de geçerli; fakat bu statüde bulunan Filistinli mevcut değildir. Dolayısıyla çözüm adı altında illegal Yahudi yerleşimleri meşrulaştırılmakta ve bu topraklar İsrail'e bağlanmaktadır.

Planın Uygulanması Mümkün Mü?

Bu planın İsrail'in illegal işgaline ve yayılmacılığına engel olan tüm meseleleri ortadan kaldırmaya yönelik olarak tasarlandığı söylenebilir. Baştan sona çelişkilerle dolu metnin, arabuluculuğa soyunan ABD tarafından değil, bizzat İsraili yetkililer tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle temel meselelerin yer aldığı siyasi çerçevede bile gündeme alınması mümkün olmayan hususların ekonomik çerçeveye ardına gizlenerek dayatılmaya çalışıldığı aşikâr olan planın, bu haliyle Filistin tarafından kabulü ve uygulamaya geçirilmesi mümkün gözükmemektedir. Zira bu planın hayata geçirilmesi, Filistin'in bu topraklardaki bütün haklarından vazgeçmesi anlamına gelmektedir. Bu hususta, Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ın yaptığı konuşmada, "tarihe Kudüs'ü satan kişi olarak geçmek istemediğini" belirtmesi durumun vahametini göstermektedir. Böyle bir durumda İslam dünyasının da Kudüs ve Mescid-i Aksa ile irtibatı kopacak olduğundan, söz konusu plana sadece Filistinlilerin değil tüm Müslümanların karşı çıkması elzemdir. ■

ABD-İRAN GERGİNLİĞİ İRAK'I NASIL ETKİLER?

“

2019'un çalkantılı geçen son aylarının üzerine, Irak'ın yanı sıra Ortadoğu'daki dengeleri hatta küresel politikayı etkileyecek olan ve ABD-İran çekişmesini merkeze alan gelişmeler, Irak'ta hem ülke içi dengeleri hem de bölgesel ve küresel dinamikleri etkileyecek nitelikte olmuştur.

”

Bilgay Duman

Irak Çalışmaları Koordinatörü
ORSAM

2020 yılı başta Irak ve Ortadoğu olmak üzere küresel siyaseti etkileyecek düzeyde bir gelişmeyle başlamıştır. 2 Ocak gününü 3 Ocak'a bağlayan gece, İran Devrim Muhafızları Ordusu'na bağlı Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani ile IŞİD sonrası süreçte Irak'taki en önemli askeri ve siyasi aktör haline gelen Haşdi Şabi'nin Başkan Yardım-

cısı Ebu Mehdi el-Mühendis, ABD tarafından gerçekleştirilen bir hava saldırısında hayatını kaybetmiştir. ABD'nin yaptığı suikastta Süleymani ve Mühendis ile birlikte Haşdi Şabi'den yetkililer ve Lübnan Hizbullahı'nın bir üst düzey yetkilisi de öldürülmüştür. 2019'un çalkantılı geçen son aylarının üzerine, Irak'ın yanı sıra Ortadoğu'daki dengeleri hatta küresel politikayı etkileyecek olan ve ABD-İran çekişmesini merkeze alan bu gelişme, Irak'ta hem ülke içi dengeleri hem bölgesel ve küresel dinamikleri etkileyecek nitelikte olmuştur. Söz konusu saldırı “Üçüncü Dünya Sa-

vaşı” senaryolarını bile gündeme getirmiştir. Saldırı sonrası İran'dan en üst düzeyde, yapılan saldırının intikamının alınacağı ve ABD'nin hiçbir bölgede rahat olamayacağına yönelik açıklamalar yapılarak gerginlik yükseltilmiştir. Nitekim İran, 7 Ocak tarihinde Irak'ın Anbar vilayetinde bulunan Ayn el-Esed Üssü ve Erbil'deki Harir Üssü'ne yönelik füze saldırısı düzenlemiştir. Saldırıda can kaybı yaşanmazken, üslerde maddi zararlar ortaya çıkmıştır. Bu saldırı sonrası hem ABD hem İran tarafından tehditle karışık itidal çağrılarının gelmesi ABD-İran çekişmesinin ne yöne doğru gideceğine yönelik soru işaretlerine yol açmıştır. Özellikle ABD-İran gerginliğinin Irak topraklarında somutlaşması, ülkede protestolar devam ederken Irak'ın geleceğinin daha açık bir dille sorgulanmasına yol açmıştır.

Zira önce 31 Ocak 2019'da Bağdat'taki ABD Büyükelçiliği'ne İran yanlısı milis grupların üyeleri tarafından yapılan baskın, sonrasında Süleymani ve Mühendis'e yönelik suikast ve son olarak Irak'ta ABD askerlerinin bulunduğu üslere yönelik füze saldırısı ile Irak merkezli ABD-İran çekişmesinin boyut

değiştirdiği görülmektedir. Özellikle ABD eski Başkanı Barack Obama döneminde, ABD ve İran arasında kontrollü bir gerginlik olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, son yaşanan gelişmelerle kontrollü gerginlik eylemselliğe dönüşmüştür. Aslında Irak

merkezli ABD ve İran arasındaki ilişki biçiminin çatışma alanında değil, işbirliği alanında büyüdüğünü söylemek yerinde olacaktır. Özellikle Irak'ta hükümet kurma süreçlerine bakıldığında, ABD ve İran'ın üzerinde anlaştığı ortak isimlerin başbakan olduğu ve hükümeti oluşturduğu görülmektedir. Nitekim bugüne kadarki bütün başbakan ve hatta cumhurbaşkanları ABD ve İran'la iyi ilişkileri olan kişiler olmuştur. Bu nedenle Irak'ta bir ABD-İran dengesi olduğundan bahsetmek mümkündür. Nitekim Nuri el-Maliki'nin ikinci başbakanlığı döneminde, ABD-İran dengesini İran lehine bozması sonrasında üçüncü dönem başbakanlığına izin verilmediği düşünüldüğünde, ABD-İran dengesinin Irak'ta oyun kurucu faktör olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle, son gelişmelerin ABD ve İran arasında Irak'ta yeni bir denge ve ilişki biçimi ortaya çıkaracağı tahmin edilebilir. Zira son olaylar ABD ve İran arasındaki hesaplaşmanın devam edeceği bölge olarak Irak'ı göstermektedir. Nitekim her iki tarafın da birbirine en kolay hamle yapabileceği yerin Irak olduğu artık açık bir şekilde görülmektedir. Bu durum Irak'ın geleceğini de olumsuz yönde etkilemektedir. ABD-İran çekişmesinin yanında Irak iç siyasetinin kaotik durumu da düşünüldüğünde, Irak'taki istikrar-sızlığın giderek artan bir nitelik arz edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bununla birlikte ABD ve İran'ın karşılıklı olarak Irak'ta birbirini hedef alması, Irak'ın devletsel varlığını ve egemenliğini de hedef almakta ve zayıflatmaktadır. 1 Ekim'de başlayan ve ağırlıklı olarak Şiiilerin katıldığı protestolar sonrasında 29 Kasım'da Başbakan Adil Abdülmehdi'nin istifasının ardından ülkedeki Şii gruplar arasında yaşanan ayrışma nedeniyle yeni başbakan halen belirlenebilmiş değildir. İran destekli grupların başbakan adayını kabul etmeyen Cumhurbaşkanı Berham Salih de halkın kabul etmeyeceği bir adayı başbakan olarak hükümet kurmakla görevlendirmek yerine istifayı tercih edeceğine yönelik bir açıklama yapmıştır. Bu noktada ABD-İran arasında yaşanan gerilimin yeni hükümet sürecini belirsizliğe ittiği görülmektedir. Öte yandan protestocuların talepleri konusunda ayrışma yaşayan Şii gruplar her ne kadar Süleymani ve Mühendis suikastında benzer tepkiler sergilese

dahi İran
yanlısı
Şii

gruplar dışındaki Şiiiler, ABD-İran arasındaki gerilimin Irak sahasında yaşanmasını istememekte ve bu çatışmaya taraf olmaktan kaçınmaktadır. Nitekim Süleymani ve Mühendis'in öldürülmesi ile hızı azalan protesto gösterileri, sonrasında yeniden canlanmış ve Irak'taki dış müdahaleye ilişkin tepkiler daha yüksek sesle gösterilmeye başlanmıştır.

“

ABD-İran gerilimi ülkedeki şiddetin eğilimini yükseltmiş durumdadır. Protestocular ile güvenlik güçleri ve milis gruplar arasındaki gerginliğin çatışma boyutuna ulaşması sonucu özellikle göstericilere yönelik şiddet eylemleri gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan ABD'nin hedef aldığı Ketaib Hizbullah başta olmak üzere İran'a yakın Asaib Ehlul Hak, Bedir Örgütü ve Nucebba Hareketi gibi gruplar hem ABD'nin Irak'taki varlığını hem de bu varlık nedeniyle hükümet ve parlamentoyu tehdit etmektedir.

”

Bu konuda Irak'taki en büyük Şii dini merci Ayetullah Ali El-Sistani'nin rahatsız olduğu bilinmektedir. Zira ABD-İran gerilimi ülkedeki şiddetin eğilimini yükseltmiş durumdadır. Protestocular ile güvenlik güçleri ve milis gruplar arasındaki gerginliğin çatışma boyutuna ulaşması sonucu özellikle göstericilere yönelik şiddet

2019'da Irak'taki ABD Varlığına Yönelik Şii Milis Grupların Yaptığı İddia Edilen Saldırıları

Temmuz 2019'dan İtibaren Haşdi Şaabi ve Şii Milis Gruplara Yönelik ABD ve İsrail Tarafından Yapıldığı İddia Edilen Saldırıları

eylemleri gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan ABD'nin hedef aldığı Ke-taib Hizbullah başta olmak üzere İran'a yakın Asaib Ehlul Hak, Bedir

Örgütü ve Nucebba Hareketi gibi gruplar hem ABD'nin Irak'taki varlığını hem de bu varlık nedeniyle hükümet ve parlamentoyu tehdit

etmektedir. Nitekim ABD'nin yaptığı suikast eyleminden bir gün sonra Irak Parlamentosu'ndaki Şii gruplar ABD askerlerini hedef ala-

rak, Irak'taki yabancı güçlerin çıkarılması yönünde bir karar almıştır. Ancak, Parlamento'da yapılan bu toplantıya Sünni Arap, Kürt ve Türkmen milletvekilleri katılmamıştır. Bu anlamıyla ABD-İran çekişmesinin ülkedeki kamplaşmayı derinleştirdiğini söylemek de yanlış olmayacaktır. Söz konusu durum bütün taraflar açısından bir tedirginlik oluşturmaktadır. Nitekim protestolara dahi katılma konusunda temkinli davranan Sünni Araplar, Tahran ve Tahran destekli milis grupların hedefi haline gelmekten çekinmektedir. Abdülmehti hükümetiyle iyi ilişkileri olan Kürtler ise ABD-İran gerilimi konusunda itidal çağrılarını yapsa da Sünnilerle benzer kaygılar taşıyarak, ABD merkezli bir politika benimsemektedir. Türkmenler de ABD-İran geriliminin Irak'ta yaşanmasından rahatsızdır. ABD'nin Irak'tan çekilmesi ihtimalinin gerçekleşmesi halinde ülkede İran'ın ve İran destekli grupların baskılarının pekişeceğini yönünde genel bir görüşün hakim olduğunu söylemek mümkündür. Mühendis'in öldürülmesinin ardından Haşdi Şabi Başkan Yardımcılığına İran yanlısı Bedir Örgütü Komutanı Hadi el-Amiri'nin geleceği yönündeki bilgiler Tahran'ın Haşdi Şabi üzerindeki etkinliğinin devam etmesine işaret olarak görülmektedir.

Öte yandan 1 Ekim'den bu yana devam eden protesto gösterilerinde ortaya çıkan Iraklılık kimliği ve İran karşıtlığı, Irak'ın geleceği açısından önemli bir kazanım olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar ABD'nin yaptığı suikast Şiiler arasında duygusal bir konsolidasyon sağlasa da reelpolitik açıdan İran

ve Irak Şiileri arasındaki derin ayrışmanın bitmesinin kolay olmadığını söyleyebilir. Hatta ABD ve İran'ın son yaptığı operasyonların yeniden Irak sahasında yaşanması, İran'a yönelik tepkinin devam etmesine yol açmıştır. Nitekim Süleymani'nin öldürülmesi nedeniyle Irak'ın bazı bölgelerinde sevinç gösterileri dahi yapılmıştır. Bu durum İran'ın Irak'taki müdahalesine yönelik tepkilerin hangi boyutlara ulaştığının açık bir göstergesidir. Ancak, Haşdi Şabi içerisindeki İran'a yakın gruplar da protestolardan rahatsızlık duymakta ve zaman zaman sokağa yönelik orantısız güç kullanmaktadır. Bu anlamıyla protestoların, ABD-İran arasındaki çatışmanın Irak sahasında yansımaya ve Haşdi Şabi ile güvenlik güçlerinin orantısız şiddetine rağmen devam edeceği görülmektedir. Bu konuda halkın talepleri yerine getirilene kadar geri adım atmayacağını söylemek mümkündür.

Çatışma dinamiklerinin gittikçe artması, Irak'ı içinden çıkılmaz bir şiddet sarmalına sürükleyebilir. Nitekim IŞİD'in Irak'taki eylem kapasitesini arttırması da dikkat çekicidir. 2019 yılı itibarıyla IŞİD'in, Irak'ın kuzeyinde alan hakimiyetinden yoksun; fakat çok sayıda hücre yapılanması geliştirdiği bilinmektedir. Türkmen nüfusun da yoğun olarak yaşadığı Kerkük, Musul, Diyala ve Selahattin gibi vilayetlerde yıl içerisinde gücünü arttırdığı gözlemlenmektedir. Örgüt, 2017 öncesinde olduğu gibi toprak hakimiyetini korumak amaçlı büyük ölçekli saldırılar yerine gayrinizami harp çerçevesinde bir saldırı

stratejisi uygulamaktadır. Özellikle 2019'un ikinci yarısında IŞİD saldırıları nedeniyle Irak Ordusu, federal polis kuvvetleri ve Haşdi Şabi mensupları ciddi kayıplar yaşamıştır. Irak'taki hükümet karşıtı protestoların başlaması ile birlikte ortaya çıkan güvenlik boşluklarından da yararlanarak saldırı kapasitesini arttıran IŞİD'in, ABD-İran geriliminin tırmanması halinde daha da güçleneceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Tüm bu gelişmelerin Irak'ta siyasi, idari ve güvenlik noktasında bir güç boşluğu ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu durum devletin temellerini gittikçe zayıflatmaktadır. Mevcut durum itibarıyla Irak'ta devletin işlemez hale geldiği görülmektedir. Milis yapıların Irak siyasetine etkin bir şekilde sirayet ettiği düşünüldüğünde, bu durum Irak'taki devlet kurumsallaşması için büyük bir probleme yol açmaktadır. Zira devletteki kurumsal yapının bir türlü sağlanamaması, milis yapıların devlet üzerinde etkili olmasını beraberinde getirmektedir. Bu da devleti milislerin etkili olduğu bir yapıya dönüştürmektedir. Böylece milis yapılar devlet aygıtlarını kullanarak daha da güçlenmekte ve devletin kurumsal meşruiyetini zayıflatmaktadır. Dolayısıyla, Iraklı yetkililerin ABD ve İran çekişmesinden uzak ve dengeli bir siyaset üretmesi, ülkenin geleceği açısından son derece kritiktir. Eğer Irak tekrar dizginlerini ele alamazsa, ülkenin siyasi birliği ve toprak bütünlüğüne zarar verecek gelişmelerin yaşanması isten bile değildir. ■

SUUDİ ARABİSTAN ve RUSYA İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

“

Soğuk Savaş döneminde Suudi Arabistan - SSCB ilişkileri büyük ölçüde blok politikaları çerçevesinde belirlenmiş ve ikili ilişkilerin gelişmesi mümkün olamamıştır.

”

Doç. Dr. M. Hilmi Özev

Uzman, ORSAM

İstanbul Üniversitesi Öğr. Üyesi

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Suudi Arabistan'ın öncülü konumunda bulunan Hicaz ve Necid Krallığı sırasında bu ülke ile ilişki kuran ilk ülke olmuştur. Sağlam ilişkiler kurmak amacıyla büyük çabalar göstermişse de 1932'de krallığın kuruluşundan 1938 yılına kadar olan dönemde İngiltere ile ilişkilerin kötüleşmesinden ya da kendi vatandaşlarının Suudi Arabistan etkisi altında kalmasından çekinen Josef Stalin yönetimi, bölgede hayli etkili olan Sovyet dip-

lomatları geri çekmiş; 1938 yılında iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 1992 yılına dek tamamen kopmuştur.

Soğuk Savaş koşullarında Suudi Arabistan'ın Batı'ya olan bağımlılığı gittikçe derinleşmiştir. Suudi Arabistan, İkinci Dünya Savaşı bittiği sırada ABD ile güvenlik, monarşinin bekası ve petrol faaliyetleri gibi konularda anlaşmalar imzalamıştır. Suudi Arabistan'ın Soğuk Savaş sırasında ürettiği petrolün yegâne müşterisi Batılı ülkeler ol-

muştur. İkincisi, ülkedeki petrol üretimi ve pazarlama operasyonları Batılı şirketler tarafından gerçekleştirilmiştir. Üçüncüsü, Suudi Arabistan, Soğuk Savaş boyunca petrol gelirlerinden elde ettiği devasa birikimi, sadece Batılı ülkelerde yatırıma dönüştürebilmiştir. Son olarak, Soğuk Savaş sırasındaki ideolojik mücadelede de Suudi Arabistan gerek kendi toplumsal-kültürel yapısı gerekse uluslararası konumu nedeniyle, Afganistan savaşında olduğu gibi, yine Batılı ülkelerle birlikte davranmak durumunda kalmıştır. Kısacası, Soğuk Savaş döneminde Suudi Arabistan – SSCB ilişkileri büyük ölçüde blok politikaları çerçevesinde belirlenmiş ve ikili ilişkilerin gelişmesi mümkün olamamıştır.

Soğuk Savaş'ın ardından da Suudi Arabistan-Rusya ilişkilerinde kayda değer bir gelişme görülmemiştir.

Çünkü Suudi Arabistan'ın devlete ve şahıslara ait yatırımları büyük ölçüde

hala Batılı ülkelerde bulunmaktadır. ABD ya da İngiltere'nin karşı çıktığı herhangi bir ülkenin ya da büyük firmanın Suudi Arabistan'da yatırım yapması ya da bu ülke ile ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmesi şansı neredeyse sıfırdır. Ülkedeki petrol üretim ve pazarlama faaliyetleri de yine büyük ölçüde Batılı firmaların Aramco ile ortaklık ya da taşeronluk anlaşmaları üzerinden gerçekleşmektedir. Soğuk Savaş döneminden kalma güvenlik anlaşmaları önemini korumaktadır ve hatta silah alım anlaşmaları ve askeri faaliyetler nedeniyle bahsi geçen anlaşmaların etkisi daha da derinleşmiştir. Bu nedenle Suudi Arabistan'ın ABD başta olmak üzere, Batılı ülkelerle ilişkilerini Rusya, Çin ve Hindistan gibi ülkelerle dengeleme arayışları etkili sonuçlar doğurmamıştır.

Buna rağmen, Suudi Arabistan'ın son dönemde Rusya başta olmak üzere, Asya ülkeleri ile ilişkilerini derinleştirme arayışı artarak devam etmektedir.

“ 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşında Suudi Arabistan'ın muhalifleri, Rusya'nın ise mevcut rejimi desteklemesi iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuş; Suudi Arabistan'ın petrol üretimini kısma karşılığında Rusya'nın rejime desteğini çekmesi önerisi kabul görmemiştir. Temmuz 2015'te Kral Selman bin Abdülaziz'in Rusya'yı ziyaret edeceği, Suudi Arabistan'ın Rusya yabancı yatırım fonuna 10 milyar dolar yatırım yapacağı ve Rusya'nın Suudi Arabistan'da 16 başlıca amaçlı nükleer tesis yanında enerji ve su tesisleri kurması için anlaşma imzalandığı duyurulmuştur.

”

2007 yılında Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin; Doha, Riyad ve Amman'ı kapsayan bir ziyaret turu gerçekleştirmiştir. 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşında Suudi Arabistan'ın muhalifleri, Rusya'nın ise mevcut rejimi desteklemesi iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuş; Suudi Arabistan'ın petrol üretimini kısma karşılığında Rusya'nın rejime desteğini çekmesi önerisi kabul görmemiştir. Temmuz 2015'te Kral Selman bin Abdülaziz'in Rusya'yı ziyaret edeceği, Suudi Arabistan'ın Rusya yabancı yatırım fonuna 10 milyar dolar yatırım yapacağı ve Rusya'nın Suudi Arabistan'da 16 barışçıl amaçlı nükleer tesis yanında enerji ve su tesisleri kurması için anlaşma imzalandığı duyurulmuştur. 2016 yılında dönemin Savunma Bakanı ve ikinci Veliaht Prensi Muhammed bin Selman Moskova'yı ziyaret etmiş ve askeri iş birliği gibi konularda üst düzey görüşmeler gerçekleştirmiştir. Aynı yıl içinde Veliaht Prens Selman ve Rusya Devlet Başkanı Putin, küresel piyasaya aşırı petrol arzını sınırlamak için anlaşmaya varıldığını açıklamış; İran, Rusya ve Suudi Arabistan, Mayıs 2017'den itibaren petrol üretimini yaklaşık bir yıl süreyle kısma kararı almışlardır. Söz konusu anlaşma, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) iki rakip üyesi ülke ile OPEC dışı Rusya arasında yapılmış olması itibarıyla bir ilktir. Bu tarihten itibaren OPEC adı Rusya'yı da içerecek şekilde OPEC+ şeklinde anılır olmuştur.

Ekim 2017'de Kral Selman bin Abdülaziz el-Suud'un Moskova ziyareti (ki bir Suudi kralının ilk Rusya ziyareti idi) sırasında enerji

endüstrisi iş birliği, Rus savunma sanayi ürününün Suudi Arabistan'a ihracı ve uzay teknolojileri gibi alanlarda iş birliği gibi konularda ikili anlaşmalar imzalanmıştır. İzleyen dönemde Suudi Arabistan Rusya'ya uygulanan ambargoya karşı bir tavır takınmış ve Rusya'nın Ukrayna'daki askeri müdahalesini kımayan BM kararlarında çekimser oy kullanmıştır. Rusya ise Yemen'de Husiler nezdindeki diplomatik temsilciliğini Suudi Arabistan lehine geri çekmiş, Kanada ile Suudi Arabistan arasında 2018 yılında patlak veren diplomatik krizde ve aynı yıl ekim ayı başında patlak veren Cemal Kaşıkçı

cinayetinde Suudi Arabistan'ı desteklemiştir. 9 Ekim 2019'da Rusya ile Suudi Arabistan arasında siber güvenlik alanında iş birliği imkânlarının araştırıldığı duyurulmuştur. Son olarak, Aramco tesislerine Eylül 2019'da düzenlenen drone saldırılarından bir ay sonra, Rusya Devlet Başkanı Putin on iki yıl aradan sonra Riyad'ı ikinci kez ziyaret etmiştir. İlişkilerde görülen bu dönüşümün birtakım nedenleri bulunmaktadır.

Rusya, krallığın ABD ile zaman zaman kötüleşen ilişkilerinde denge unsuru olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Rusya Devlet Başkanı

Putin iktidarı ile birlikte Rusya, SSCB dönemindeki etkin güç konumunu yeniden kazanma arayışına girmiştir. Ortadoğu'da Rusya'nın artan önemi, petrol fiyatlarının istikrara kavuşturulma isteği, İran temelli Rus dış politika-sına nüfuz edilmesi ve Rus savunma sanayi ürünlerine duyulan ihtiyaç Suudi Arabistan'ın Rusya yaklaşımında belirleyici faktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Suudi Arabistan, ABD'nin 2003'te Irak'ı işgalinden bu yana İran ile Suudi Arabistan aleyhine örtülü bir iş birliği geliştirdiğini düşünmekteydi. Suriye sorunu ile birlikte Rusya'nın da İran ile yoğun bir iş birliği geliştirmesi, Suudi Arabistan'ın bölgesel İran hegemonyası altında kalma çekincesini derinleştirmiş ve ülkeyi Rusya ile ilişkilerini geliştirmeye yöneltmiştir.

Bu ortamda, Rusya ile S-400 savunma sistemleri ve barışçıl nükleer teknoloji transferi gibi konulardaki görüşmeler, Batılı ülkelerin silah sistemlerine bir alternatif olarak değil, Rusya'nın bu teknolojileri İran'a transferini önlemenin bir yolu olarak değerlendirmek daha doğru olabilir. Nitekim Rusya sürekli olarak, Suudi Arabistan ile yapılan anlaşmaların mutabakat muhtırası düzeyinde kalmasından yakınmaktadır. 11 Eylül saldırılarında Suudi Arabistan'ın payı olduğunu ileri süren Terörizm Sponsorlarına Karşı Adalet Yasası'nın (JASTA) ABD'de hemen tüm tarafların desteğini alması, Kaşıkçı vakası ve Yemen krizi gibi olaylarda Suudi Arabistan aleyhine oluşan atmosfer de Suudi Arabistan'ı uluslararası düzeyde ABD'ye alternatif aramaya iten faktörler olarak sıralanabilir. Son olarak, Aramco

tesislerine karşı düzenlenen saldırı karşısında ABD tarafından sağlanan hava savunma sistemlerinin yetersiz kalması, önümüzdeki dönemde Suudi Arabistan'ın alternatif hava savunma sistemi arayışını teşvik edecek nitelikte olmuştur.

“

Rusya'nın Suriye ve Libya politikaları başta olmak üzere, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Suudi Arabistan'a rağmen düşük maliyetli ve kalıcı başarıya ulaşması mümkün değildir. Enerji piyasalarında istikrarın sağlanması, ekonomik ambargo kısıkcındaki Rus ekonomisine yabancı yatırımcı ve pazar bulunması, el-Kaide bağlantılı Rus vatandaşı radikallerin daha kolay kontrol edilmesi gibi meselelerde de Rusya'nın Suudi Arabistan'a muhtaç olduğunu söylemek gerekir.

”

Öte yandan, Rusya da bölgesel ve küresel siyasetinin devamı açısından Suudi Arabistan'a ihtiyaç duymaktadır. Rusya'nın Suriye ve Libya politikaları başta olmak üzere, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Suudi Arabistan'a rağmen düşük maliyetli ve kalıcı başarıya ulaşması mümkün değildir. Enerji piyasalarında istikrarın sağlanması, ekonomik ambargo kısıkcındaki Rus ekonomisine yabancı yatırımcı ve pazar bulunması, el-Kaide bağlantılı Rus vatandaşı radikallerin daha kolay kontrol edilmesi gibi meselelerde de Rusya'nın Suudi Arabistan'a muhtaç olduğunu söylemek gerekir. Nitekim Rusya'nın sadece OPEC+ adıyla ifade edilen

petrol ihracatını kısma konusunda yapılan iş birliği sayesinde 100 milyar dolardan fazla gelir sağladığı ileri sürülmektedir.

Öte yandan iki ülkenin yakınlaşmasındaki muhtemel engeller; Suudi Arabistan'ın Batılı ülkelerle derin tarihi ilişkileri, bölgesel sorunlarda İran, Türkiye ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin çıkarlarını uzlaştırma konusunda yaşanacak güçlükler ve bölgesel sorunlarda farklılaşan çıkar alanlarıdır. Nitekim Suudi Arabistan 2017'de Rusya'ya verdiği 10 milyar dolarlık yatırım sözünün sadece cüzi bir miktarını gerçekleştir(ebil)miştir. ABD'den gelen baskı ve engellemeler bu konuda muhtemelen etkili olmuştur. Nükleer tesis inşası, S-400 anlaşmaları ve diğer ticaret ve teknoloji anlaşmalarının da benzer engellerle karşılaşacağı düşünülebilir. Güvenlik ve monarşinin bekası bakımından ülkenin ne denli Batı'ya bağımlı olduğu ise herkes tarafından bilinmektedir. Suudi Arabistan'ı diğer bölge ülkelerinden ayıran en temel unsur enerji kaynakları ve enerji ihracından elde edilen sermayedir. Öyle ki her iki unsur da Suudi Arabistan gibi bir ülkenin bekası için hem güvence hem tehdit özelliği taşımaktadır. Bu nedenle, bölgesel ve küresel güç geçişleri nedeniyle yaşanan istikrarsızlık dönemini son derece akıllı manevralarla atlattık için Suudi Arabistan'ın ABD, Avrupa ülkeleri, Çin ve Rusya gibi küresel güçlerle; Mısır, İran, Pakistan ve Türkiye gibi bölgesel güçlerin çıkarlarını orantılı bir şekilde gözetken çok ciddi bir denge politikasına ihtiyacı vardır.

TÜRKİYE-LİBYA İŞ BİRLİĞİ SONRASI LİBYA KRİZİNDE DEĞİŞEN DENGELER

“

Darbeci kimliği nedeniyle ülkenin ihtiyacı olan siyasi çözüm sürecinde kendine istediği gibi bir yer edinmeyeceğini bilen Hafter, ülkede bir diktatörlük kurmak istemektedir. Hafter'in terör eylemleri ve haksız ilerleyişi karşısında Türkiye, ülkenin resmi hükümetinden kendisine gelen yardım ve dayanışma teklifi sonucunda, derin tarihi bağlarının olduğu Libya'nın yanında olma iradesini göstermiştir.

”

Emrah Kekilli

Dış Politika Araştırmacısı, SETA

Türkiye, Libya'da yaklaşık altı yıldır belli başlı ülke ve aktörlerin desteğiyle illegal bir biçimde varlığını sürdüren Halife Hafter'in tıkamaya devam ettiği siyasi sürece uygun ortamın inşasında, ülkenin yetkili merci olan Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne (UMH) destek olmak amacıyla işbirliği ve güvenlik anlaşmaları imzalamıştır. Ayrıca TBMM'den geçen Libya'ya asker sevki kararıyla ülkedeki askeri dengeleri meşru hü-

kümet ve aktörler lehine değiştirerek siyasi çözüme elverişli bir ortamın oluşmasına katkı sunmuştur. Takip eden süreçte yaşanan 2020'nin başındaki Moskova görüşmeleri ve Berlin Konferansı, Türkiye'nin kararlılıkla attığı bu adımların öncülük ettiği bir zeminde mümkün olmuştur.

Devam eden süreçte taraflar arasında ateşkes ilan edilmesi Moskova'da karara bağlanmış ve Berlin'de bu karar yinelenmiştir. Moskova sonrası, UMH'nin ateşkes kararını imzalamasına karşın Hafter'in ilk başta imzalamak için zaman istemesi ve sonrasında kararı reddetmesi, onun ve destekçilerinin

siyasi çözüme yanaşmak istemediğini gözler önüne sermiştir. Berlin sonrası ise ateşkese tamamen reddederek saldırılarına devam ediyor oluşu ile çözüme ulaşmada en büyük engelin başından beri bizatihi kendisi olduğunu ortaya koymuştur.

Hafter Temelli Libya Krizinin Gelişimi

Libya'daki kriz ortamına ve belirsizliğe son vermek amacıyla 2015 yılında Fas'ın Suheyrat kentinde imzalanan Libya Siyasi Anlaşması (LSA) sonucunda kurulan UMH, ülkenin yetkili merci olarak kabul

edilmiş; ancak darbeci Hafter tarafından sürekli olarak hedef alınmıştır. Ülkenin doğusundaki Tobruk kentinde toplanan ve ülkenin yasama merci olarak belirlenen Temsilciler Meclisi (TM) üzerindeki baskısı ve meclis bünyesindeki destekçileri nedeniyle LSA bir anlamda yarım kalmış; Hafter, doğu bölgesinde baskısını artırarak BM öncülüğünde başlatılan sürece başlangıcından itibaren ket vurmuştur. Hafter, takip eden bu süreç içerisinde UMH'nin doğu bölgesindeki hakimiyetine engel olmasının yanı sıra UMH'ye bağlı resmi kurumları da hedef alarak söz konusu ku-

rumların işlevini zayıflatma yönünde adımlar atmıştır.

BM'nin Libya Özel Temsilcisi olan Gassan Salame, bu belirsizlik ortamına son verebilmek amacıyla 2018 yazında LSA'nın güncellenmesi ve ardından bir seçim kurulu kurularak seçimlerin gerçekleştirilmesini önerse de Hafter buna karşı reaksiyon vererek UMH'ye bağlı askeri ve sivil kurumlara saldırını sürdürmüştür. Bu süreç devam ederken 4 Nisan 2019 tarihinde Hafter'e bağlı güçlerin Trablus'a ve resmi hükümete karşı başlatmış olduğu saldırı, sürecin kırılma noktası niteliğindedir.

Hafter'in terör eylemleri ve haksız ilerleyişi karşısında Türkiye, ülkenin resmi hükümetinden kendisine gelen yardım ve dayanışma teklifi sonucunda, derin tarihi bağlarının olduğu Libya'nın yanında olma iradesini göstermiştir. İki ülke arasında imzalanan Deniz Yetki Alanları ve Askeri ve Güvenlik İş Birliği Mutabakatları, bu ülkeler arasındaki resmi anlaşmalar olup, TBMM Genel Kurulu'ndan oy çokluğuyla geçerek resmîyete kavuşmuşlardır.

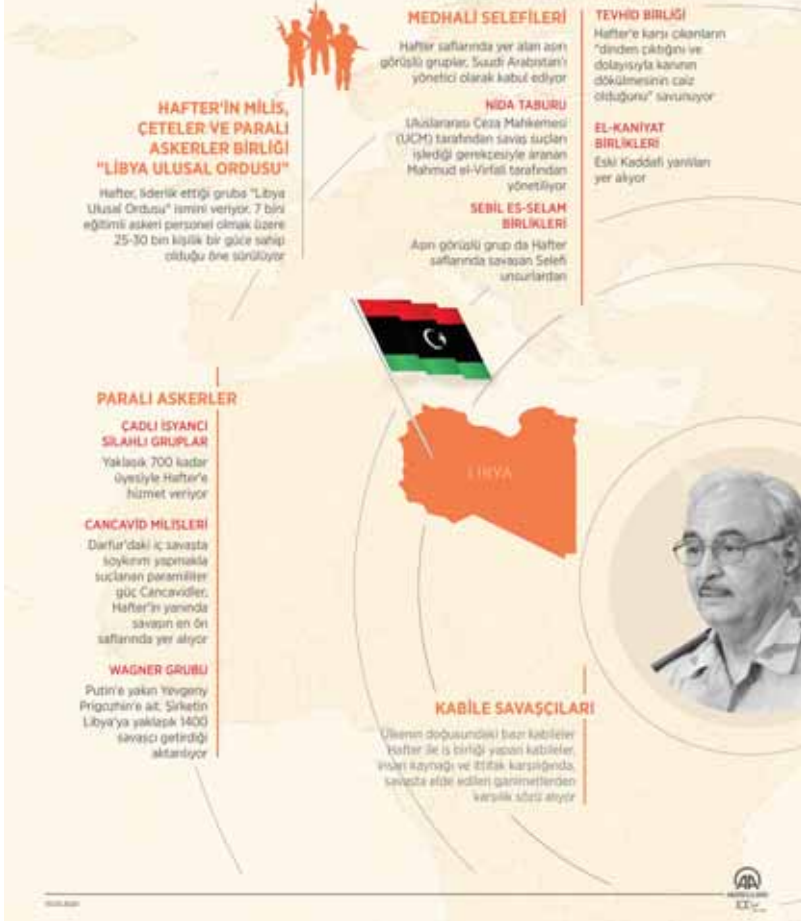

Darbeci kimliği nedeniyle ülkenin ihtiyacı olan siyasi çözüm sürecinde kendine istediği gibi bir yer edinemeyeceğini bilen Hafter, ülkede bir diktatörlük kurmak istemektedir. Hafter'in terör eylemleri ve haksız ilerleyişi karşısında Türkiye, ülkenin resmi hükümetinden kendisine gelen yardım ve dayanışma

Kiralık çeteler Hafter saflarında Libyalılara saldırmaya devam ediyor

Libya'nın doğusundaki gayrimesru silahlı güçlerin lideri Halife Hafter, başkent Trablus'u ele geçirme amacıyla 4 Nisan 2019'da başlattığı seveastaki insan kaynağı eksikliğini soykırımla suçlanan milisler, aşırı görüşlü silahlı gruplar ve sicilli kabark paralı askerlerle kapatmaya çalışıyor

teklifi sonucunda, derin tarihi bağlarının olduğu Libya'nın yanında olma iradesini göstermiştir. İki ülke arasında imzalanan Deniz Yetki Alanları ve Askeri ve Güvenlik İş Birliği Mutabakatları, bu ülkeler arasındaki resmi anlaşmalar olup, TBMM Genel Kurulu'ndan oy çokluğuyla geçerek resmîyete kavuşmuşlardır. Türkiye'nin Libya tezeresinin de 2 Ocak 2020 tarihinde meclisten geçmesiyle siyasi çözüme

karşı hareket eden ve bu bağlamda Moskova sürecinde belirlenen ve Berlin Konferansı'nda da yinelenen ateşkese uymayan Hafter'e karşı iki ülke birlikte hareket ederek, siyasi çözüme giden bu yolda Libya ve onun özlük haklarını savunmaktadır.

Hafter'in askeri çözümde ısrarcı olmasının nedeni, 2014'den bu yana sürdürdüğü saldırıları karşısında UMH'ye, BM ve diğer ulus-

lararası kurumlardan beklenen desteğin gelmemesi ve Hafter'in illegal operasyonlarına uluslararası toplumun gerekli tepkiyi vermemesidir. Öte yandan liderler bazında bakılacak olursa, ABD Başkanı Donald Trump, Hafter'in Trablus'a saldırmasının üzerinden on beş gün geçmişken, terör eylemlerine devam eden bu milis lideri arayarak "terörle mücadelede iyi iş çıkartacakları" açıklamasında bulunmuş ve Hafter'e resmi bir taraf imajı verilmesine katkıda bulunmuştur. Hafter ile yakın ilişkileri bulunan ve bunu gizlemeyen Fransa Devlet Başkanı Emmanuel Macron ise bu dönemde yaptığı açıklamalarda UMH ile Halife Hafter'i aynı kefeye koymuş; bir darbeciye resmîyet kazandırma yolunda adımlar atmaya devam etmiştir.

LSA'da da geçen Libya'ya yönelik silah ambargosu ve silahsızlandırma maddelerine rağmen, ülkede Hafter ve Hafter'e müzahir gruplar için Fransa, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Mısır gibi ülkelerden silah ve mühimmat desteği senelerdir sürmekte; ancak BM Güvenlik Konseyi söz konusu ülkelere hukuksuz yardımları için bir karşı harekette bulunmamıştır. Hafter saflarındaki Sudan, Çad, Nijer gibi ülkelerden gelen paralı askerler ve Wagner lejyonerlerinin varlığı ise Türkiye'nin, resmi hükümetten gelen yardım talebine neden kayıtsız kalmadığını açıklamaktadır. Bu noktada vurgulanması gereken bir diğer husus ise UMH'nin sadece Türkiye'ye değil; ABD, İtalya, Cezayir ve İngiltere'ye de güvenlik anlaşması çağrısında bulunmuş olduğu; fakat bu çağrıya sadece Türkiye'den tereddütsüz icabet ve destek geldiği gerçeğidir.

Güçlenen Türkiye-UMH İlişkisi ve Yansımaları

Bahsi geçen ülkelerin Hafter'e yaptığı silah yardımı ve askeri desteği bu ülkeler bazında bir resmiyete sahip olmamakla birlikte kendi kamuoylarına ve yasama kurumlarına bildirilmemektedir. Diğer taraftan Türkiye, Libya'nın resmi hükümetinden gelen bu çağrıyı ulusal ve uluslararası kamuoyunun gözü önünde şeffaf bir biçimde gerçekleştirmek suretiyle Hafter destekçisi ülkeler ve kişilerin aksine ikili oynamamaktadır. Geçmişte ve günümüzde diğer ülke ve aktörler tarafından resmiyeti bulunmayan bir tarafa yapılan yardımları görmezden gelen uluslararası kamuoyu, Türkiye ve Libya arasındaki meşru işbirliği sonrasında LSA'da geçen silah ambargosu kararını gündeme taşımıştır. Konu Türkiye olduğunda ise resmiyeti ve yapılan anlaşmayı hatırlamış ve hatırlatma ihtiyacı hissetmiştir.

2014 yılında gerçekleşen darbe girişiminden bu yana ülkede sorunun ana kaynağı olan Hafter, ilk ortaya çıktığı zamanlarda kullandığı sekülerizm ve anti-terörizm söylemlerini kendine meşruiyet kazandırmak ve uluslararası kamuoyunda görünür olmak amacıyla kullanmakta ve bu yolda her türlü örgüt ve yapıyla işbirliğine girmekte bir sakınca görmemektedir. Kendi safında savaşanların ve destek veren ülkelerin yapısına bir göz atıldığında dahi kullanılan bu ikili söylemin içinin boş olduğu görülmektedir. Zira ülkede 2014-2015 yıllarında varlık gösteren IŞİD ile Hafter'in değil de onun "cihatçı" olarak nitelendirdiği grupların mücadele etmesi dikkat çekmiştir.

“Kendisine destek veren ülke ve aktörlerin amacı, ülkede çözümün sağlanması ve Libya halkının kendi geleceğine yön vermesi değil; darbeci Hafter'i kullanmak suretiyle ülkede kendi etkinliklerini sürdürmek ve derinleştirmektir. Böyle bir ortamda Türkiye'nin desteğini meşru hükümete resmi yollardan sağlamasının büyük bir rahatsızlık vermesi ve ses getirmesi şaşırtıcı değildir.”

Hafter kaynaklı bu kaos, tarih boyunca görüldüğü üzere, bu gibi ortamlarda ortaya çıkan terör örgütlerine ve vekalet savaşlarına alan açmakta ve ülkeyi gereksinim duyulan siyasi çözümden giderek uzaklaştırmaktadır. Bunun nedeni ise açık bir biçimde kendisinin sadece bu kaostan yararlanarak varlık göstereceğini bilmesi ve vekalet savaşında başka niyetlere sahip olan ülkeler ile yaptığı işbirliklerinden yarar sağlamasıdır. Kendisine destek veren ülke ve aktörlerin amacı, ülkede çözümün sağlanması ve Libya halkının kendi geleceğine yön vermesi değil; darbeci Hafter'i kullanmak suretiyle ülkede kendi etkinliklerini sürdürmek ve derinleştirmektir. Böyle bir ortamda Türkiye'nin desteğini meşru hükümete resmi yollardan sağlamasının büyük bir rahatsızlık vermesi ve ses getirmesi şaşırtıcı değildir. Sadece söylemde kalmayan, sahada etkinliğini kararlılık ve resmiyet çerçevesinde sürdüren Türkiye, barış ve çözüm yolunda bir anahtar görevi üstlenmektedir ki karşı bloğu rahatsız eden de temelde budur.

Libya krizi, ülke ile birlikte tüm Akdeniz'i etkileyecek derinlikte bir kriz olması nedeniyle çözüme gereksinim duymaktadır. Libya halkının da temel isteği olan siyasi çözüm ve demokratik süreç, terörizm destekçileri ve yayılmacı ajandalara sahip ülkeler ile değil, Libya ve halkını gözeten ülke ve kurumlar ile gerçekleşmelidir. Bu süreçte Libya'nın, ilk önce askeri yapısı düzenlenmeli ve bunun sivil iradeye bağlı kalması sağlanmalıdır. Sonraki süreçlerde ise kamu düzenine, kurum ve kuruluşlarının işleyişiyle birlikte devlet yapısının yeniden ve sağlam bir biçimde inşasına başlanması gerekmektedir. Ülkenin resmi hükümeti ile işbirliği içerisinde bulunan Türkiye, UMH ile siyasi çözüm için adımlar atmaya hazır durumdadır. Aynı zamanda diğer ülke ya da aktörlerin aksine bunun garantörü olma konumundadır.

Türkiye tamamen hukuka dayalı adımlar atarak meşru hükümetin ve Libya halkının yanında durmaktadır. 19 Ocak 2020 tarihinde gerçekleşen Berlin Konferansı sonrası bildirgede ateşkes ve bunun sürdürülmesine dair kararlılık belirtilmesine rağmen, Hafter'in saldırıları siyasi çözüme karşı olduğunu ve ateşkesi bozduğunu yinelemiş durumdadır. Bu noktada halen harekete geçmemiş olan uluslararası toplumun, Türkiye'ye yönelik bütün eleştirileri boşa düşmektedir. Sahada güçlü olmasından ziyade haklı durumda olan Türkiye ve Libya'nın resmi hükümeti ve ordusunun, bu süreçte birlikte hareket ederek sahada askeri oldubittiye mahal vermemeleri beklenmektedir. ■

BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ'NİN SAVUNMA POLİTİKASI

“

BAE, küçük yüz ölçümüne ve az nüfusuna rağmen kapasitesinin üzerinde aktif bir askeri politika takip etmektedir. BAE ordusu sayısal açıdan küçük ama teknolojik açıdan modern bir ordu olarak karşımıza çıkmaktadır.

”

Sertaç Canalp Korkmaz

*Doktora Öğrencisi,
Polis Akademisi*

ABD'nin eski Savunma Bakanı James Mattis tarafından “Küçük Sparta” olarak tanımlanan Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ordusu, son yıllarda sınır ötesindeki askeri varlığı ile dikkat çekmektedir. BAE ordusu toplamda 60-70bin arasında değişen personel gücüne sahip olmasına rağmen Suriye'den Yemen'e, Libya'dan Eritre'ye kadar pek çok yerde görev yapmaktadır.

BAE, küçük yüz ölçümüne ve az nüfusuna rağmen kapasitesinin üzerinde aktif bir askeri politika takip etmektedir. BAE ordusu sayısal açıdan küçük ama teknolojik açıdan modern bir ordu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bulunduğu coğrafyada en çok İran merkezli tehditlerden endişelenen BAE, ül-

kesindeki az sayıdaki Şii nüfusun İran tarafından provoke edilebileceğini düşünmektedir. Arap Baharı ile başlayan ve Ortadoğu geneline yayılan halk hareketlerinin ülkeye sıçramasından da endişe duymuş olan BAE, komşusu Bahreyn’de yaşanan halk ayaklanmasında rejimin güvenliğini sağlamaya yönelik olarak Suudi Arabistan ile müdahalede bulunmuş ve aldığı pozisyonla Arap Baharı’nın temelini oluşturan demokratikleşme taleplerine karşı bir tutum sergilemiştir.

Müslüman Kardeşler gibi İslamcı grupların varlığını federal monarşiye yönelik açık bir tehdit olarak kabul eden BAE, diğer yandan dini motifli terör grupları ile olan mücadele sürecinde ise Batılı ülkelerin yanında yer almaktadır. Bu kapsamda Suriye’de ve Libya’da IŞİD’e, Yemen’de ise el-Kaide terör örgütüne ve Şii milis gruplara karşı askeri güç kullanmaktadır. Bu da BAE’nin az nüfusuna rağmen, askerî açıdan oldukça aktif bir politika izlediğini göstermektedir.

BAE Ordusu

Ülkede müstakil bir silahlı güç kurmak için ilk adım 1964 yılında “Abu Dabi Savunma Gücü” oluşturularak atılmıştır. BAE, 1971 yılında Birleşik Krallık’tan bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte önce “Birlik Savunma Gücü” (The Union Defence Force), ardından “Federal Silahlı Kuvvetler” (Federal Armed Forces) yapılanmasını, en son ise “BAE Silahlı Kuvvetleri”ni (UAE Armed Forces) kurarak 1976 yılında ordusunu tek çatı altında birleştirmeyi başarmıştır. Günümüz BAE Silahlı Kuvvetleri ise

kara, deniz ve hava komutanlıklarından oluşmaktadır.

Uzun yıllar İngiliz mandası altında kalmış olan BAE'nin silahlı kuvvetler yapılanmasında İngiliz etkisi uzunca bir süre hissedilirken, halihazırda bu etki yerini Fransız ve ABD etkisine bırakmıştır. Günümüzde BAE ordusunda paralı askerler dikkat çekerken, bunlar arasında özellikle Avustralyalılar komuta kademesinde, Kolombiyalılar ise muharip rollerde öne çıkmaktadır. Öyle ki BAE Başkanlık Muhafızları'nın başındaki isim Avustralya ordusundan emekli bir tümgeneral olan Mike Hindmarsh'tır. Eğitim noktasında diğer önemli bir husus ise Erik Prince'in kurucusu olduğu akademi tarafından da BAE ordusuna verilen eğitimidir. Bu eğitimi alan birlikler ise yurtdışı operasyonlarında yer almaktadır.

Bölgesindeki sorunlar karşısında reaktif bir politika izleyen BAE, Arap Baharı olaylarının Bahreyn'e sıçraması sonrasında Suudi Arabistan ile Körfez İşbirliği Konseyi altında yer alan "Yarımada Koruma Gücü"nü (Peninsula Shield Force) Bahreyn'e göndermiştir. Yakın çevresindeki sorunlarda artan bir şekilde ilgilenirken, Kuzey Afrika'daki Libya sorununa da angaje olarak uzak mesafelere de müdahil bir ülke konumuna geçmiştir.

BAE açısından güçlü bir orduya sahip olmanın önemi, sahip olduğu stratejik tesislerin ve kritik altyapı tesislerinin korunması noktasında da öne çıkmaktadır. Körfez'de İran ile herhangi bir Batılı devletin arasında yaşanacak çatışmada, İran'ın bu tesisleri açık bir şekilde hedef alma ihtimali

yüksektir. Son zamanlarda Körfez'de yaşanan tankerlere yönelik saldırılar, bunun daha büyük bir çatışma sürecinin ortaya çıkması durumunda evrilebileceği boyutlar açısından endişe verici olduğunu göstermektedir.

“

BAE, Suudi Arabistan'dan sonra Ortadoğu bölgesinin en çok silah ithalatı yapan ülkesi konumundadır. Ülke ekonomisinin en temel bileşeni olan hidrokarbon zenginlikler, BAE'nin yapmış olduğu yüksek askeri harcamaların finansmanını sağlamaktadır.

”

BAE'nin Askeri İşbirlikleri

1990'lı yıllar boyunca Fransa ve İngiltere etkisinde olan bir BAE'den bahsetmek mümkünken, 2003'te Irak'ın işgali sonrası ortaya çıkan süreçle birlikte ABD etkisinin daha çok öne çıktığı bir BAE'den bahsedilebilir. BAE'de Fransa'ya ait bir üssün yanı sıra ABD'nin el-Dafra üssünde konuşlanmış birlikleri bulunmaktadır.

BAE, Suudi Arabistan'dan sonra Ortadoğu bölgesinin en çok silah ithalatı yapan ülkesi konumundadır. Ülke ekonomisinin en temel bileşeni olan hidrokarbon zenginlikler, BAE'nin yapmış olduğu yüksek askeri harcamaların finansmanını sağlamaktadır.

Veliht Prens Muhammed bin Zayid en-Nehyan gözetiminde ciddi bir silahlanma politikası takip eden BAE, SIPRI 2019 verilerine göre 2014-2018 yılları arasında ABD'den en çok silah ithal eden ülkeler arasında Suudi Arabistan ve Avustralya'nın ardından 3. sırada yer almaktadır. 2014-2018 döneminde BAE'nin en çok silah ithal ettiği ülkeler arasında ABD 1. sırada yer alırken, Fransa 2. ve Türkiye ise 3. sırada bulunmaktadır. SIPRI verilerine BAE'nin 2000-2014 yılları arasında 2017 yılı dolar değeri üzerinden yaptığı savunma harcaması toplam 228,529 milyar dolar olarak belirtilmiştir.

BAE'nin ikili işbirliklerine baktığımızda ise küresel savunma liginde öne çıkan Leonardo/Finmeccanica, C4 Advanced Solutions, Boeing, Airbus, Dassault, MBDA gibi önde gelen savunma şirketle-

riyle çalıştığı görülmektedir. BAE'nin savunma sanayii alanında yaptığı işbirliklerinde sadece Batılı ülkelerin değil, aynı zamanda Doğu Avrupa ve Asya ülkeleri yer almaktadır. Bu ülkeler; Kanada, ABD, Birleşik Krallık, Almanya, Fransa, Belçika, İsveç, Çekya, Finlandiya, Avusturya, İtalya, Güney Afrika, Türkiye, Cezayir, Sırbistan, Estonya, Belarus, Ukrayna, Rusya, Hindistan, Malezya ve Güney Kore'dir. Bahsi geçen ülkeler ile yapılan işbirlikleri; kara araçları, havacılık, füze ve roket teknolojileri, elektronik sistemler, kıyı ve açık denizlere yönelik donanma platformları, elektro-optik sistemler gibi farklı düzeylerde gerçekleşmektedir.

BAE çeşitli ülkelerle yürüttüğü savunma projeleri neticesinde kendi savunma sanayii kapasitesini de inşa etmektedir. BAE'nin müşterileri arasında Cezayir, Libya, Mısır, Somali, Umman, Kuveyt, Malezya ve Rusya gibi ülkeler yer almaktadır. Bu ülkelere yapılan satışlarda ise zırhlı personel taşıyıcıların ve insansız hava araçlarının ağırlıklı olduğu görülmektedir.

BAE yüz ölçümü açısından küçük bir ülke olmasına rağmen etkin bir hava savunma ağına sahiptir. BAE ordusunun envanterinde THAAD ve PAC-3 gibi oldukça gelişmiş sistemler yer almaktadır. BAE ekseninde son zamanlarda öne çıkan başlıklardan ilki, 24 Mayıs 2019 tarihinde Defense Security Cooperation Agency (DSCA) tarafından yapılan açıklamada BAE'ye taktik seviyedeki RQ-21 insansız hava aracı satışının (İHA) gerçekleştirilmesidir. BAE'nin envanterinde yer alan ve Çin'den

satın aldığı Wing Loong II silahlı insansız hava araçları yoğun bir şekilde sınır ötesi askeri operasyonlarında kullanılmaktadır. İkinci öne çıkan başlık ise IDEX 2019'da BAE'nin ABD tarafından CAATSA çerçevesinde kara listeye aldığı Rus firması Rosoboronexport ile envanterindeki Pantsir-S1 hava savunma sistemlerinin modernize edilmesine yönelik bir anlaşma imzalamış olmasıdır. Öte yandan, 2017 yılında BAE ile Rus savunma şirketi ROSTEC arasında 5. Nesil Savaş Uçağı geliştirilmesine dair bir işbirliği gündeme gelmiştir. Bu da BAE'nin tek bir kanal üzerinden değil, farklı ülkeleri dikkate alan bir savunma tedarik programı takip ettiğini göstermektedir.

BAE, Lockheed Martin şirketine yaptığı maddi destekle sadece kendisi için özel üretilen F-16 Block 60 modeli savaş uçağının tek kullanıcısı konumundadır. Muharip filosunu güçlendirmek isteyen BAE, aynı zamanda ABD'den F-35 savaş uçağı alma girişiminde bulunmuş ve son zamanlarda İsrail ile arasında güvenlik alanındaki temasları artırmıştır. Ancak, İsrail'in bölgedeki üstünlüğünü etkileyebileceği için ABD'nin bu talebe sıcak bakmadığı bilinmektedir.

BAE'nin Savunma Politikası Sürdürülebilir mi?

Güvenliğin sürdürülebilir kılınması ve güvenlik yapılanmasının kurumsal bir kimlik kazandırılarak bir kültüre kavuşması özellikle Ortadoğu ekseninde sık rastlanır bir durum değildir. Bölgede yaşanan askeri darbelerin sıklığı ve ülkelere

yönelik dış müdahaleler, genel anlamda devlet aygıtının kurumsal bir kimlik kazanmasını engelleyici faktörler olarak öne çıkmaktadır. 1971 yılında İngiliz mandasından ayrılıp bağımsız bir devlet olarak yola devam eden BAE, kuruluşunun 50. yılına yaklaşırken bu noktada önemli adımlar atmaktadır.

Irak'a karşı başlatılan 1991'deki Çöl Fırtınası Harekâtı ile BAE, askeri reform yapma ihtiyacını açık bir şekilde hissetmiş ve gerekli adımları atmaya başlamışlardır. BAE, son yıllarda ekonomisindeki petro-dolar anlayışını azaltıp, sürdürülebilir bir ekonomi kurma yolunda ilerleme yolunda adımlar atmaktadır. Yedek parça ve alt-bileşenlerin üretimi noktasında çeşitliliğini artıran ülke, daha karmaşık sistemleri üretmek için yapmış olduğu işbirliklerini de bir üst-seviyeye taşıma arayışı içerisindedir.

BAE ordusunda görev yapan askerlerin çoğunluğu yabancı ülkelere gelen paralı askerlerdir. Ülkede, yabancı askerlere bağımlı bir şekilde ayakta duran ordunun uzun vadede sürdürülebilir olmayacağı farkında olunması sebebiyle 2014 yılında zorunda askerlik ile ilgili bir düzenleme yapılarak 18-30 yaş arasındaki erkekler için askerlik zorunlu hale getirilmiştir. Aradan 4 yıl geçtikten sonra ise 2018 yılında yapılan yeni bir düzenlemeyle de 12 ay olan askerlik süresi 16 aya çıkarılmıştır. Sonuç olarak, BAE, askeri kapasite eksikliğinin farkındadır. Bu çerçevede askerlik sistemini yeniden yapılandırma arayışında olan ülke, aynı zamanda askeri akademilerini de geliştirmeye çalışmaktadır. ■

SURİYE'DE İDLİB-FIRAT'IN DOĞUSU İLİŞKİSİ

Oytun Orhan

Levant Çalışmaları
Koordinatörü, ORSAM

“

Rejim güçlerinin Kasım 2019'dan Şubat 2020 başına kadar yürüttüğü askeri operasyonlar neticesinde 500 binin üzerinde Suriyeli Türkiye sınırına doğru akın etmiştir. Bu da Türkiye'nin sınırlarında dünyanın en ağır insani krizlerinden birinin yaşanmasına neden olmaktadır.

”

Suriye krizinin çözümü için Türkiye, Rusya ve İran garantörlüğünde yürütülen Astana Süreci, Suriye'deki çatışmaların seviyesinde ciddi düşüş sağlamıştır. Ancak, Astana süreci sahadaki güç dengelerinin değişimi bakımından Şam'ın lehine bir tablonun ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Suriye rejimi tarafından Rusya hava ve İran'ın kara gücü desteği altında sırayla İdlib dışında kalan tüm çatışmasızlık bölgeleri ele geçirilmiştir. Bu askeri operasyonlar neticesinde söz konusu bölgelerde rejim kontrolü altında yaşamak istemeyen yüzbinlerce sivil ve silahlı Suriyeli, İdlib ve Türkiye'nin kontrolü altındaki bölgelere transfer edilmiştir. Diğer tüm muhalif cepleri ele geçiren rejim açısından artık sorun İdlib cebine hapsedilmiştir. Bu süreç sonunda küçük bir alana sahip olan İdlib çatışmasızlık bölgesi, 3 milyonun üzerinde sivil ve tahminen 50 binin üzerinde silahlı militanın yaşadığı bir alan haline gelmiştir. 9 yıllık iç savaşta kendisine karşı olan tüm sivil ve askeri unsurları İdlib'e sıkıştırmayı başaran rejim için savaşın son sahnesi İdlib'de yaşanacaktır. Rejim kendi bekası ve güvenliğini İdlib'i de kontrol altına alarak garanti altına alacağını düşünmektedir. Bu nedenle Şam; İdlib ve genel anlamda Suriye krizi için askeri çözümü öncelmiş ve bunun için Rusya'ya baskı uygulamıştır. Zira rejim güçlerinin Rusya hava desteği olmadan İdlib'de ilerleme kaydetmesinin pek mümkün olmadığı söylenebilir.

İdlib'de Dengeler Değişiyor

İdlib meselesi Türkiye açısından da hayati önem taşımaktadır. Çün-

kü, İdlib'e dönük her askeri hamle Türkiye üzerinde doğrudan sonuçlar yaratmaktadır. Söz konusu etkilerin başında hava saldırılarından ve çatışmalardan kaçan yüzbinlerce Suriyeli gelmektedir. Rejim güçlerinin Kasım 2019'dan Şubat 2020 başına kadar yürüttüğü askeri operasyonlar neticesinde 500 binin üzerinde Suriyeli Türkiye sınırına doğru akın etmiştir. Bu da Türkiye'nin sınırlarında dünyanın en ağır insani krizlerinden birinin yaşanmasına neden olmaktadır.

Türkiye, ilgili devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları vasıtası ile hem insani krizi aşmaya hem de sorunu Suriye toprakları içinde çözmeye çalışmaktadır. Türkiye için İdlib'le bağlantılı ikinci önemli kaygı unsuru ise TSK'nın kurduğu 12 gözlem noktası ve buradaki Türk askerlerinin güvenliği olmuştur. Rejimin daha önceki operasyonları neticesinde Morek'te bulunan 9 numaralı TSK gözlem noktası rejim güçlerinin kontrol ettiği alanların arasında kalmıştır. Rejimin son operasyonları neticesinde Sırman'daki 8 numaralı gözlem noktası yine aynı pozisyona girmiştir. Tel Tukan ve Zaviye'deki gözlem noktaları da çevrelenme tehdidi ile karşı karşıyadır. Bu gelişmeler neticesinde Türkiye ve Rusya bir araya gelerek gözlem noktalarının güvenliğini garanti altına alacak güvenlik düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. Ancak, rejimin operasyonlarını devam ettirmesi; diğer gözlem noktalarının da aynı kaderi yaşaması, sahada bir kazanın yaşanması ve daha önemlisi gözlem noktalarının işlevini yitirmesi riskini beraberinde getirmektedir.

Esasen Türkiye ve Rusya arasında imzalanan Soçi Mutabakatı çerçevesinde rejim ve muhalifler arasında ateşkes sağlanması ve iki garantör ülke olarak Türkiye ve Rusya'nın bu ateşkesi denetlemesi ve garanti etmesi gerekmektedir. Aynı anlaşmaya göre İdlib'in çevresinde yer alan yaklaşık 15 km'lik derinlikteki bir hattan tüm radikal grupların çekilmesini öngörülmektedir. Radikal grupların ve tüm ağır silahların bölgeden çekilmesinin sağlanması Türkiye'nin sorumluluğundadır. Türkiye ağır silahların çekilmesi konusundaki sorumluluğunu yerine getirmiş olmasına rağmen radikal gruplar üzerinde kontrol sahibi olmadığı için Heyet Tahrir Şam (HTŞ) ve onunla bağlantılı bazı grupların bölgeden tamamen çekilmesi sağlanamamıştır. Rusya tarafı da Soçi Anlaşması'nın terör gruplarını kapsamadığını ve bölgedeki HTŞ varlığını öne sürerek askeri operasyonlara devam etmektedir. Rejim güçleri bir önceki operasyon dalgası sırasında M-5 otoyolu üzerinde yer alan Han Şeyhun ilçesini ele geçirmiştir. Kasım 2019'da başlayan yeni dalga operasyonların merkezinde ise yine M-5 otoyolu üzerinde yer alan kritik Marat el-Numan kasabası yer almaktadır. Ocak 2020 itibarıyla şehir sivillerden arındırıldı ve 28 Ocak'ta rejim güçlerinin kontrolüne geçmiştir.

Rusya'nın Fırat'ın Doğusundaki Sorumluluğu

Fırat'ın doğusunda da esasen İdlib'e benzer bir denklem söz konusudur. Hatta Barış Pınarı Operasyonu sonrasında Türkiye ve Rusya'nın Fırat'ın doğusundaki düzenlemeler

için imzaladığı anlaşmanın adı da yine Soçi Mutabakatı'dır. Bu mutabakata göre Fırat Nehri'nden Irak sınırına kadar tüm Türkiye-Suriye sınırı boyunca YPG'den arındırılmış bir güvenli bölge oluşturulmasına karar verilmiştir. Türkiye Barış Pınarı Harekâtı ile Tel Abyad ve Ras el-Ayn arasında kalan hattı kendisi YPG'den temizlemiş ve denetimi altına almıştır. Ancak bu bölgenin batısı ve doğusunda kalan 32 km'lik hat halen YPG kontrolü altında kalmaya devam etmiştir. 2. Soçi Mutabakatı uyarınca bu kez Rusya tarafının, oluşturulması planlanan güvenli bölgedeki terör örgütü YPG/PKK'yı güneye doğru çekilmeye ikna etmesi/zorlaması ge-

rekmetedir. Ancak, aradan aylar geçmiş olmasına ve Rusya Savunma Bakanlığı'nın "YPG militanları geri çekildi" açıklamasına rağmen bölgenin halen sivil ve askeri olarak YPG denetiminde olduğu görülmektedir. Türk ve Rus ordularının 10 km'lik hat içinde gerçekleştirdikleri ortak devriyeler de bölgenin YPG'den arındırılmasını sağlamamışsa da en azından bu devriyeler sayesinde bölgedeki YPG varlığının devam ettiği tespit edilebilmektedir.

İdlib'de savunma pozisyonunda olan ve statükoyu korumaya çalışan taraf Türkiye'dir. Rusya ise İdlib'de Türkiye'yi sorumluluğunu yerine getirmediği argümanı üze-

rinden baskı altına almaktadır. Fırat'ın doğusunda Türkiye statükodan rahatsız ve Rusya'dan taahhütlerini yerine getirmesini beklemektedir. Rusya ise Türkiye'nin askeri operasyonuna gerek kalmaksızın diyalog yoluyla YPG'nin bölgedeki sivil-askeri yapılarına çözüm bulmaya çalışmaktadır. Burada YPG'ye karşı güç kullanması neredeyse imkânsız olan Rusya'nın hedefi, rejim ve YPG arasında arabuluculuk yaparak taraflar arasında bir siyasi çözüme varılmasını sağlamaktır. Ancak bu çabalar da YPG'nin özerklik, bağımsız güvenlik yapılanması gibi talepleri nedeniyle sonuçsuz kalmaktadır. Şimdiye kadar rejim ve YPG arasında imzalanan güvenlik anlaşmaları ile Rus ordusu ve rejim güçleri zayıf da olsa YPG bölgelerine girmeye başlamıştır. Bu kapsamda Rus ordusu Kamışlı'daki havaalanında bir askeri üs kurma çabasına girişti ve hava savunma sistemleri dahil buradaki askeri varlığını artırmaya çalışmaktadır. Rejim güçleri de güvenlik anlaşmalarının sunduğu fırsattan istifade ederek Ayn el-Arap (Kobane), Ain İssa, Tel Temir, Kamışlı gibi bölgelere zayıf da olsa askerlerini sokma imkânı elde etmiştir. Dolayısıyla 2. Soçi Mutabakatı sonrasında olan YPG'nin bölgeden çekilmesi değil; ancak Barış Pınarı öncesinde bölgedeki tek güç olan YPG'nin otoritesinin bir kısmını Rusya ve rejim ile paylaşmak durumunda kalmasıdır. YPG'yi buna iten ise Türkiye'nin askeri baskısı olmuştur. Zira YPG bölgeye Rusya ve rejim güçlerini sokup bayraklarını dalgalandırarak Türkiye'nin doğu-batı yönlü askeri hamlelerine set çekmeye çalışmaktadır.

“
Türkiye, Barış Pınarı bölgesinde güvenliğin sağlanması ve sivil-güvenlik yapılanmasının kurulmasına odaklanmış durumdadır. Çok da uzun olmayan bir vadede Türkiye, YPG üzerindeki baskını yeniden artıracak; terör örgütünün bölgeden çekilmediğini ve Rusya'nın anlaşmadaki sorumluluğunu yerine getirmediğini öne sürecektir.
”

YPG'nin bu beklentisi kısa vade için sonuç verebilir. Türkiye de şimdilik 2. Soçi Mutabakatının uygulanması konusunda Rusya üzerinde çok büyük bir baskı uygulamamaktadır. Türkiye, Barış Pınarı bölgesinde güvenliğin sağlanması ve sivil-güvenlik yapılanmasının kurulmasına odaklanmış durumdadır. Çok da uzun olmayan bir vadede Türkiye, YPG üzerindeki baskını yeniden artıracak; terör örgütünün bölgeden çekilmediğini ve Rusya'nın anlaşmadaki sorumluluğunu yerine getirmediğini öne sürecektir. Ancak, Türkiye'nin eli Rusya'nın İdlib'de olduğu kadar rahat değildir. Zira Türkiye'nin askeri hamlelerini genişletmesinin önündeki engellerin başında Rusya'dan ziyade ABD ve Avrupa gelmektedir. Normal şartlarda böyle bir askeri operasyonun Türkiye ve Rusya arasında gerginliği tırmandıracağı beklentisinden hareketle Batı tarafından desteklenmesi beklenebilir. Bu noktada, YPG konusunda hassasiyet geliştiren Batı, Türkiye'nin güç kullanımına karşı duracaktır. Ayrıca, Rusya İdlib'de hava sahasını kontrol ettiği için

askeri üstünlüğe sahip durumdadır. Ancak, Türkiye'nin, Fırat'ın doğusunda hava sahasının kullanımını da Rusya ve ABD ile koordine etmesi gerekmektedir. Türkiye'nin askeri hamlelerini zorlaştıran bütün bu faktörlere rağmen Türkiye açısından YPG tehdidi yaşamsal önemde ve Türkiye her türlü bedeli ödemeye hazır bir görüntü içindedir. Dolayısıyla, her halükârda daha önce ABD ile birlikte güvenli bölge kurma sürecinde olduğu gibi Türkiye zaman içinde Rusya üzerinde de baskıyı artırabilir.

Suriye'de askeri hamlelerin atıldığı sürece paralel olarak siyasi çözüm konusunda da ilerleme kaydedilmeye çalışılıyor. Bu kapsamda muhalifler, rejim ve BM'nin önerdiği 50'er isimden oluşturulan Suriye Anayasa Komitesi ilk toplantılarını 2019 yılının son aylarında Cenevre'de gerçekleştirdi. Bu toplantılarda bir ilerleme kaydedilemedi. Rejim kanadı halen askeri çözümü öncelendiği için siyasi çözüm yolunu zaman ve meşruiyet kazanma aracı olarak görüyor. Rejim İdlib'i ele geçirip masadaki pozisyonunu daha da güçlendirmek ve ufak siyasi tavizlerle yoluna devam etmeyi hedeflemekte. Bu nedenle rejim güçleri İdlib'de askeri çözümün mümkün olmadığını anlayana kadar siyasi çözüm konusunda gerçek bir ilerleme sağlanmasını beklemek fazla iyimserlik olabilir. Siyasi çözüm masasında diğer bir önemli konu Batı ve Rusya'nın YPG'yi sürece dahil etme girişimleri olabilir. Bu da Türkiye açısından kabul edilemez bir talep. YPG'nin içinde yer aldığı bir süreçte Türkiye'nin masada olmayacağı çok rahat bir şekilde söylenebilir. ■

SURİYE'DEKİ RUS VARLIĞI: **HEDEFLER VE MEVCUT DURUM**

“

Beşar Esad rejiminin yönetimde kalması ve askeri anlamda çöküşünün engellenmesi, müdahalenin hedeflerinden ilkinin ve en öncelikli olanını oluşturmaktadır. Moskova'nın yayılmacı bir askeri doktrin benimsemesi ise söz konusu müdahaleye zemin hazırlamıştır.

”

Dr. Samir Alabdullah

Uzman, ORSAM

Rusya, Suriye'deki muhalif grupların rejimin varlığını tehdit eden askeri zaferler kazanmaya başlamasının ardından Suriye rejimini kurtarmak amacıyla Eylül 2015'in sonunda Suriye'ye askeri müdahalede bulunmaya başlamıştır. Askeri müdahaleden önce Rusya'nın Lazkiye'de "Hmeyim" isimli bir hava üssü kurmasına izin veren bir anlaşma imzalanmış (Ağustos 2015) ve kurulacak hava üssüyle Rusya'nın Suriye'de hava operasyonlarına başlaması kararlaştırılmıştır.

Rus Ortodoks Kilisesi ise Rusya'nın Suriye'ye yönelik askeri müdahalesinin kutsal bir savaş niteliğinde olduğunu ifade ederek bu operasyonlardan övgüyle bahsetmiştir. Ayrıca Rus yetkililer, konuşmalarında bölgedeki Hristiyanların şikayetlerine dikkat çekmiştir. Söz konusu müdahale, Rusya'yı Suriye'deki krizin merkezine yerleştirmiştir.

Moskova, "terörle ilişkilendirilen Batı destekli cihatçı gruplar" olarak tanımladığı muhaliflerle olan çekişmesinde "devleti ve dini azınlıkları koruma" söylemini ileri sürmüştür. Rus Ortodoks Kilisesi ise Rusya'nın Suriye'ye yönelik askeri müdahalesi-

nin kutsal bir savaş niteliğinde olduğunu ifade ederek bu operasyonlardan övgüyle bahsetmiştir. Ayrıca Rus yetkililer, konuşmalarında bölgedeki Hristiyanların şikayetlerine dikkat çekmiştir. Söz konusu müdahale, Rusya'yı Suriye'deki krizin merkezine yerleştirmiştir. Buna ilaveten Rusya, Suriye'nin karar alma mekanizmasında esas oyuncu haline gelmiş ve Suriye'nin devlet organlarında ciddi anlamda hakimiyet kurmuştur.

Rusya'nın Suriye'ye Yönelik Müdahalesinin Hedefleri

Beşar Esad rejiminin yönetimde kalması ve askeri anlamda çöküşünün engellenmesi, müdahalenin hedeflerinden ilkinin ve en öncelikli olanını oluşturmaktadır. Moskova'nın yayımlı bir askeri doktrin benimsemesi ise söz konusu müdahaleye zemin hazırlamıştır. Bahsi geçen askeri doktrin, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ülkede meydana gelen reformlarla birlikte benimsenmeye başlanmıştır. Ayrıca Rus donanmasının askeri ilkeleri hususunda da değişikliğe gidilmiş ve Rus deniz gücünün önceliği NATO yayılmasına karşı mücadele etmek olmuştur. Bu bağlamda Rusya, Suriye'nin

Tartus ve Lazkiye vilayetlerine tek geçiş noktası teşkil eden Atlantik ve Akdeniz'deki filolarının kalıcı olarak orada bulunmasını sağlamaya odaklanmıştır. Dolayısıyla, Rusya'nın Suriye'deki askeri genişlemesini birçok

ülkede askeri üs inşa etmesi olarak değerlendirmek mümkündür.

Rusya'yı Suriye'ye askeri müdahalede bulunmaya sevk eden bir başka gelişme ise IŞİD'i ortadan kaldırmak adına ABD öncülüğünde kurulan uluslararası koalisyonun Rusya'nın uzak tutulmasıdır. Rusya, bu gelişmenin ardından savaşta İran ve Suriye rejimi ile bölgede kendi ittifakını kurarak katılmıştır. Ancak, Moskova saldırıların IŞİD'e karşı olduğunu belirtse de özellikle "ılımlı" Suriye muhalif grupları hedef alan bombalı saldırılarla bu söylemin bir adım ötesine geçmiştir. Şam ve Moskova, ekonomik ve siyasi anlamda her zaman uzun vadeli ve iyi ilişkiler kurma eğilimi içerisinde olmuştur. Protestoların 2010 yılında patlak vermesiyle iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler daha büyük bir önem kazanmaya başlamıştır. 2010 yılında Rusya ve Suriye arasındaki ticaret hacmi yaklaşık bir milyar dolara ulaşırken, protestolardan sonra söz konusu rakam yaklaşık iki milyar doları bulmuştur. İki ülke, Suriye kıyılarında yirmi beş yıl müddetle petrol ve doğal gaz arama çalışmalarının yürütülmesine yönelik anlaşmalar imzalamışsa da Suriye'de devam eden savaş iki ülke arasındaki ticari faaliyetleri engellemektedir.

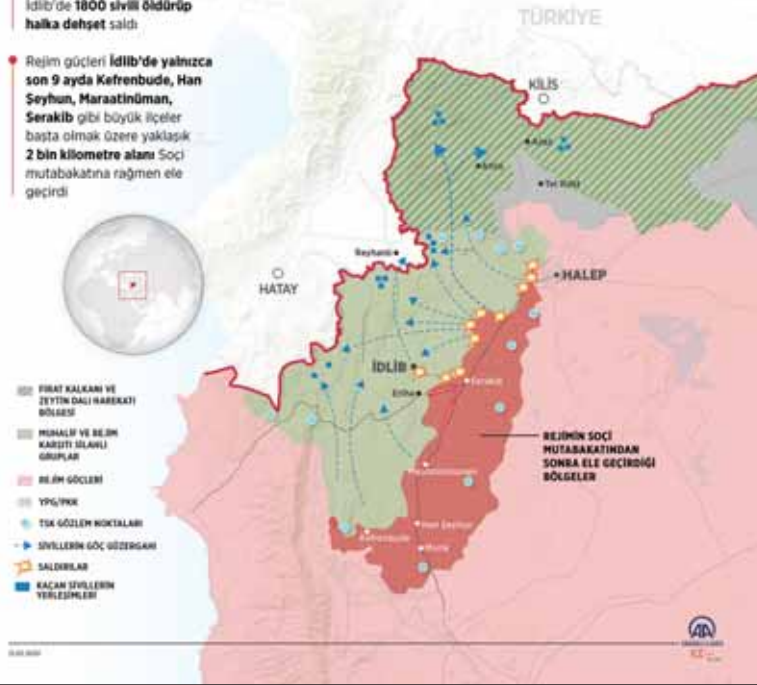
Rusya; petrol ve doğal gaz boru hattının Türkiye'ye, oradan da Avrupa'ya geçişi konusunda Suriye'nin oldukça önemli bir konuma sahip olduğunun bilincindedir. Avrupa'ya gaz ihraç etme konusunda sahip olduğu hegemonyanın Suriye tarafından tehdit edildiğinin farkında olan Rusya, Suriye'nin enerji sektörüne yatırım yaparak gelecekte Suriye ile rekabet etmek ye-

Esad rejimi İdlib'de "Soçi sınırlarını" yok sayıp kitlesel sürgün yaptı

Türkiye ve Rusya arasında Eylül 2018'de varılan ateşkes mutabakatına rağmen Beşar Esad rejimi ve destekçileri İdlib'de 1800 sivil öldürüp halka dehşet saldı

Rejim güçleri İdlib'de yalnızca son 9 ayda Kefrenbude, Han Seyhun, Maraatinüman, Serakib gibi büyük ilçeler başta olmak üzere yaklaşık 2 bin kilometre alanı Soçi mutabakatına rağmen ele geçirdi

Soçi mutabakatından bu yana yaklaşık 1 milyon 800 bin sivil yerinden eden rejim ve destekçileri, halkı Suriye-Türkiye sınırına sıkıştırdı

rine bu sektörün gelişmesinde pay sahibi olmayı amaçlamaktadır. Ayrıca Rusya, Suriye'ye müdahalede bulunarak uluslararası arenada kendisini yeniden konumlandırma fırsatı yakalamaya çalışmakta ve ekonomik ve jeopolitik kazanımlar elde etmeyi amaçlamaktadır. Bölgesel krizlerle ve "terör"le mücadelede kendisini siyasi bir müttefik olarak tanımlamakta ve süper güç olarak göstermek için çabalamaktadır. Tüm bunların yanı sıra Batı ve ABD ile olan ilişkilerinde, ekonomik yaptırımlar ve Ukrayna dosyasında Suriye'yi pazarlık kozu olarak kullanmayı hedeflemektedir.

Rusya'nın söz konusu müdahaledeki diğer bir hedefi ise cihatçı hareketlere karşı önleyici savaşlar yürütmek ve söz konusu hareketlerin Rus cumhuriyetlerine yayılmalarını engellemektir. Su-34 ve Su-27'nin güncellenmiş versiyonu olan Su-35 savaş uçakları, Mi-35 savaş helikopterleri ve 231 çeşit modern silah gibi Rus menşeli savaş ekipmanlarının Suriye sahasında denenmesi de Rusya'nın hedefleri arasında yer almaktadır. Son olarak Rusya, Suriye'ye ilişkin hamlesiyle dış müdahalelerde yer alarak dikkati ülke içindeki ekonomik krizlerden uzaklaştırmaya çalışmaktadır.

“

Rusya Suriye'deki dört havaalanı, bir askeri liman ve dört askeri üsteki varlığını kuvvetlendirmiştir. Halihazırda İdlib'teki askeri operasyonlarda Rus kara kuvvetleri de faaliyet göstermektedir. Kahire ve Moskova platformlarını da Yüksek Müzakere Heyeti'ne dahil eden Rusya, Suriye muhalif siyasetine nüfuz etmeyi başarmıştır.

”

Rusya Müdahalesinin Aşamaları

Rusya'nın Suriye müdahalesi Mart 2011 ve Ağustos 2015 tarihleri arasındaki süre zarfında pek çok aşamadan geçmiştir. Rusya, Suriye muhalefetine karşı İran'ın müdahalesini ve İran'a bağlı Hizbullah gibi milislerin bu yöndeki faaliyetlerini destekleyerek ilk etapta rejimi koruyan ve askeri anlamda destekleyen bir politika izlemiştir. Aynı zamanda Çin gibi Suriye rejimini destekleyen ülkelerle koordinasyon halinde olmuş ve Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin Esad rejimi aleyhine aldığı pek çok kararı engellemiştir. Rusya'nın Suriye politikası açısından ikinci aşama Eylül 2015'te başlamıştır. Bu dönemde Rusya, rejim kuvvetlerinin İran askeri milislerinin desteğine rağmen etkisini kaybetmesi ve askeri mağlubiyetler yaşaması sonucu askeri kuvvetlerini bölgeye yollamaya başlamıştır. Rus kuvvetleri burada Suriye muhalefetine yoğun askeri saldırılarla karşılık vererek rejimin Suriye'deki pozisyonunu güçlen-

dirmiştir. Böylelikle Rusya, ABD'nin Suriye meselesine doğrudan müdahale etme konusunda isteksiz olmasından yararlanmış ve bölgeye yönelik müdahalelerini artırmıştır.

Şubat 2016'da müdahalenin üçüncü aşaması başlamıştır. ABD ile anlaşmaların imzalanmasının ardından muhalefet ile ateşkes ve uzlaşma dönemine geçilmiştir. Bu bağlamda, Cenevre'de barış görüşmeleri yapılmıştır. Akabinde Rusya; Suriye meselesinde önemli bir rol edinmeye, bölgede hegemonyasını güçlendirmeye ve yaptığı düzenlemeleri meşrulaştırmaya yönelmiştir. Ayrıca uzlaşma anlaşmaları kapsamında Suriye'nin bazı bölgelerinde Rus askeri polisleri konuşlanmıştır. Rusya Suriye'deki dört havaalanı, bir askeri liman ve dört askeri üsteki varlığını kuvvetlendirmiştir. Halihazırda İdlib'teki askeri operasyonlarda Rus kara kuvvetleri de faaliyet göstermektedir. Kahire ve Moskova platformlarını da Yüksek Müzakere Heyeti'ne dahil eden Rusya, Suriye muhalif siyasetine nüfuz etmeyi başarmıştır.

Bu çerçevede Moskova; Suriye devlet kurumlarında söz sahibi olmaya, Suriye devlet mekanizmalarını çıkarlarına uygun olarak yeniden yapılandırmaya, Suriye'nin askeri ve güvenlik kurumlarının yapısında değişiklikler yapmaya ve rejimin imzaladığı anlaşmalar yoluyla Suriye ekonomisi üzerindeki hakimiyetini artırmaya başlamıştır. İran'ın milis temelli politikasına kıyasla Rusya, Suriye'deki devlet kurumları üzerinden faaliyetlerini yürütmeyi tercih etmiştir. Bu durum iki ülke arasında an-

laşmazlıkların ve belirli fikir ayrılıklarının yaşanmasına neden olmuştur. ABD'nin Suriye'ye ilişkin politikasında ciddi bir müdahalede bulunmamayı tercih etmesi, Rusya'nın Suriye meselesinde etkin bir şekilde rol oynamasının önünü açmıştır. Ancak, Donald Trump'ın ABD başkanlığına gelmesi ve Suriye rejimine yönelik birçok saldırıda bulunması Rus ordusu için problem teşkil etmiştir. ABD'nin Rusya'nın kuzeydoğusunda varlık göstermesi de Rusya'nın Suriye meselesinde tek başına karar almasını engellemektedir.

Suriye'deki Rus Varlığının Geleceği

Yaşadığı ekonomik krizden dolayı pek çok baskı ile karşılaşan Rusya, etkili yumuşak güç araçlarına sahip değildir ve hedeflerini gerçekleştirmek için müttefiklerinden bağımsız hareket edememektedir. Ekonomik anlamda ise, Suriye'nin yeniden yapılandırılmasına yönelik maliyetleri büyük ölçüde karşılayamaz durumdadır. Suriye üzerinde kurmak istediği hakimiyet konusunda da İran ile sık sık karşı karşıya gelmektedir. Rusya, bölgesel düzenlemelerle kendisini güvenceye alabilmek ve Suriye krizi ile ilgili siyasi bir çözüm ortaya koyabilmek amacıyla Türkiye ve İran ile birlikte Astana sürecinde yer almıştır. Bununla birlikte Türkiye-Rusya ilişkileri sağlam bir zemine dayanmamaktadır. Diğer taraftan Türkiye ve Rusya, bazı anlaşma ve uzlaşma arayışları nedeniyle birlikte hareket etmesine rağmen iki tarafın Suriye rejimi ve muhalefete yönelik fikirleri büyük oranda farklılık göstermektedir.

“ Moskova, 2018 yılında gerçekleşen Soçi Konferansı'nın bir sonucu olan Suriye Anayasa Komitesi ile ilgili kendi görüşlerini dayatma ve bu komitenin siyasi çözümün merkezi olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, BM nezdinde düzenlenen Suriye'ye ilişkin konferanslarda alınan uluslararası kararlarda vurgulanan tam yetkili geçici hükümet yerine bu komitenin anayasa yazımı ile sorumlu olmasını istemektedir.

Rusya; Suriye rejiminin politik, ekonomik ve askeri anlamda alacağı kararlara müdahale etmekte ve rejimin kontrolü altındaki bölgelerde hakimiyet kurmaya çalışmaktadır. Ayrıca Moskova, 2018 yılında gerçekleşen Soçi Konferansı'nın bir sonucu olan Suriye Anayasa Komitesi ile ilgili kendi görüşlerini dayatma ve bu komitenin siyasi çözümün merkezi olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, BM nezdinde düzenlenen Suriye'ye ilişkin konferanslarda alınan uluslararası kararlarda vurgulanan tam yetkili geçici hükümet yerine bu komitenin anayasa yazımı ile sorumlu olmasını istemektedir. Ruslar, İdlib başta olmak üzere tüm Suriye'de yeniden rejimin hakimiyet sağlanması hususunda ısrar etmektedirler. Bu bağlamda Rus kuvvetleri, rejim kuvvetleri ve İran tarafından söz konusu bölgelerde saldırılar sürdürülmektedir. ■

SÜLEYMANİ SONRASI SURIYE'DE OLUŞAN DENGELER

Hamza Haşıl

Araştırma Asistanı, ORSAM

“

İran'ın Ortadoğu yapılanmasındaki en önemli aktör konumunda olan Süleymani'nin Suriye'de yerel ve uluslararası ölçekte oluşturmuş olduğu yapı, 2011'den itibaren devam eden iç savaşın son bulmamasında önemli bir etken olmuştur. Süleymani'nin üstlendiği bu rol, Süleymani sonrası sürecin de şifrelerini verecektir.

”

Iran Kudüs Gücü Komutanı General Kasım Süleymani'nin 3 Ocak 2020 tarihinde ABD tarafından yapılan bir operasyonla etkisiz hale getirilmesi hadisesinin, İran'ın Ortadoğu'da kurmaya çalıştığı direniş eksenini nasıl etkileyeceği önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Bu direniş ekseninin en önemli merkezlerinden birinin Suriye olması, İran'ın buradaki varlığının ne yönde şekilleneceği noktasında birtakım spekülasyonları da beraberinde getirmiştir. Süleymani'nin öldürülmesi sonrasında İran'ın Suri-

ye'deki milis kuvvetler üzerinden ABD'ye misilleme yapabileceği yönünde analizler yapılırken, Suriye'deki durum ABD-İran çekişmesine indirgenerek tartışılmaya başlanmıştır. Fakat, Süleymani suikastının Suriye'deki dengelerin yeniden oluşturulmasında nasıl bir etki yaratacağı çoğu kez göz ardı edilmiştir. Bu yazıda, Süleymani sonrası süreçte Suriye'de oluşmaya başlayan yeni dengeler ele alınarak Suriye iç savaşının ne yöne doğru evrileceği noktasında çıkarımlarda bulunulacaktır.

Süleymani sonrası süreçte yaşanması muhtemel senaryolarla ilgili sağlıklı analizler yapabilmek için Süleymani'nin Suriye iç savaşında nasıl bir misyon yüklediğini iyi tahlil etmek gerekir. İran'ın Ortadoğu yapılanmasındaki en önemli aktör konumunda olan Süleymani'nin Suriye'de yerel ve uluslararası ölçekte oluşturmuş olduğu yapı, 2011'den itibaren devam eden iç savaşın son bulmamasında önemli bir etken olmuştur. Süleymani'nin üstlendiği bu rol, Süleymani sonrası sürecin de şifrelerini verecektir.

“

Süleymani'nin Suriye iç savaşındaki rolü bölgedeki İran destekli milisleri rejim saflarında örgütlemesi ile sınırlı kalmamıştır. Rejimin, savaşın ilk yıllarından itibaren gücünün kademeli şekilde azalması ve İran'ın Suriye'deki çıkarlarının tehlikeye girmesi ile Süleymani yeni bir misyon daha üstlenmiştir; Rusya'nın iç savaşa dahil edilerek dengelerin rejim lehine değiştirilmesi.

”

Süleymani'nin Suriye İç Savaşındaki Misyonu

Suriye iç savaşı patlak verdikten kısa süre sonra Irak, Afganistan ve Pakistan uyruklu İran destekli yabancı milisler Süleymani'nin koordinasyonu eşliğinde rejim saflarında yerlerini almıştır. Süleymani söz konusu grupların sadece Suriye'de konuşlanmasında değil, bunların rejim güçleri ile uyumlu bir şekilde hareket edebilmesi noktasında da örgütleyici bir rol üstlenmiştir. Ayrıca, İran'ın çıkarları doğrultusunda hareket eden ve en etkin milis kuvvet konumundaki Lübnan Hizbullah'ını da etkin bir şekilde iç savaşa entegre ederek muhaliflere karşı bütünsel bir mücadelenin verilmesinde yoğun çaba harcamıştır. Hizbullah'ın gücünden önemli ölçüde yararlanmak isteyen Süleymani, savaşın ilk yıllarında Hizbullah milislerini muhalif hareketi bastırmak için kullanırken, Eylül 2015'te Rusya'nın Suriye müdahalesi sonrasında ise bahsi geçen milisleri İsrail'in Suriye'deki

İran varlığına yönelik artan tehditlerine karşı değerlendirme yoluna gitmiştir. Hizbullah'ın İsrail ile mücadele geçmişi olması Süleymani'nin bu yöndeki kararında etkili olmuştur.

Süleymani'nin Suriye iç savaşındaki rolü bölgedeki İran destekli milisleri rejim saflarında örgütlemesi ile sınırlı kalmamıştır. Rejimin, savaşın ilk yıllarından itibaren gücünün kademeli şekilde azalması ve İran'ın Suriye'deki çıkarlarının tehlikeye girmesi ile Süleymani yeni bir misyon daha üstlenmiştir; Rusya'nın iç savaşa dahil edilerek dengelerin rejim lehine değiştirilmesi. Gerek Rusya'nın iç savaşa dahil olma noktasındaki tereddütlerinin giderilmesi gerekse Rusya'nın savaşa dahil olma kararı aldıktan sonra Rus askeri varlığının Suriye'de başarılı bir şekilde konuşlandırılması noktasında Süleymani etkin rol oynamıştır. Temmuz 2015'te Moskova'ya resmi olmayan bir ziyaret gerçekleştiren Süleymani'nin, bu ziyaret sırasında Moskova yönetimini savaşa girme konusunda ikna etmeye çalıştığı yönünde birçok iddiada bulunulmuştur. Süleymani'nin Rusya'yı ikna sürecinde etkili olup olmadığı konusu söylentilerden ibaret kalsa da Rusya'nın Suriye'ye konuşlanma sürecinde Rusya, İran ve rejim arasındaki koordinasyonun kurulmasında üstlendiği kilit rolü göstermesi bakımından son derece önemlidir.

Rusya iç savaştaki etkinliğini arttırdıktan sonra rejim ile doğrudan işbirliği içine girerek İran'ı denklemin dışında tutmaya başlamıştır. Rusya ve İran arasında üstü örtülü bir rekabetin başlaması Sü-

leymani'yi İran için yeni arayışlara yöneltmiştir. Bu çerçevede Kudüs Güçleri Komutanı Süleymani, Suriye'de İran'ın denklemin dışında kaldığı herhangi bir senaryonun işlevsiz kalacağını göstermek için milislerin kuvvetlendirilerek bazı noktalarda Rusya ile açık şekilde çıkar çatışmasına girilmesi stratejisini izlemeye başlamıştır. Suriye hava sahasında tam üstünlük kurarak Rusya'ya karşı karada çok daha etkin bir İran varlığının hissettirilmesine ilişkin girişimlerde bulunulmuştur. Rejime bağlı Rus yanlısı 5. Kolordu ile yine rejime bağlı 4. Tümen arasında 2018'de Dera'da meydana gelen çatışmalar, İran'ın varlığını sürdürmek adına ortaya koyduğu mücadelenin en açık örneklerinden biri olmuştur. Bu mücadelede Hizbullah'ın Suriye'nin güneyindeki güçlü konumundan yararlanan Süleymani, İran'ın Suriye'de izlediği stratejinin temel uygulayıcısı olmuştur.

Süleymani Suikastı Sahadaki Dengeleri Kimin Lehine Değiştirdi?

Süleymani suikastı sonrası İran, Suriye'de önemli bir enerji kaybı yaşamıştır. ABD'ye karşı yapılacak misillemelerden birinin Suriye sahası olacağı yönündeki İran destekli milislerdeki beklenti, odak noktasının Rusya'dan ABD'ye kaymasına sebebiyet vermiştir. Mevcut durumdan en iyi şekilde yararlanmayı bilen Rusya, İran'ın kaybettiği bu prestij sayesinde rejimin en önemli müttefiki konumuna gelmiştir. Suriye'de yeniden yapılanmanın konuşulmaya başlandığı dönemde İran'ın bölgedeki etkili isminin öldürülmesi, Rusya'nın Suriye'deki ekonomik beklentileri

açısından da önemli bir avantaj elde etmesini sağlamıştır. Öyle ki Süleymani sonrasında İran hükümeti ile sahadaki milisler arasındaki bağlantının güçlü bir şekilde kurulmaması veya rejim ile ilişkilerin başarılı bir şekilde yönetilememesi İran'ın sahadaki üstünlüğünü kaybetmesine yol açabilir. Böyle bir senaryo iç savaş sonrası süreçte Rusya'nın rejim kontrolündeki sahalardaki tek etkin güç olmasının önünü açabilir.

“

7 Ocak 2020 tarihinde Şam Uluslararası Havalimanı'na inerek Rus askeri karargahına giden Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Suriye'deki güçlü konumu kanıtlamak amacıyla Şam'daki birçok noktaya ziyaretler gerçekleştirmiştir. Şam'da Beşar Esad tarafından gayet sıcak karşılanan Rusya Devlet Başkanı Putin suikastla ilgili bir açıklama yapma gereksinimi duymamıştır.

”

Süleymani suikastından sadece birkaç gün sonra, 7 Ocak 2020 tarihinde Şam Uluslararası Havalimanı'na inerek Rus askeri karargahına giden Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Suriye'deki güçlü konumu kanıtlamak amacıyla Şam'daki birçok noktaya ziyaretler gerçekleştirmiştir. Şam'da Beşar Esad tarafından gayet sıcak karşılanan Rusya Devlet Başkanı Putin suikastla ilgili bir açıklama yapma gereksinimi duymamıştır. Şam'daki bu tablo, Rusya'nın Süleymani suikastından herhangi bir rahatsızlık duymadığının göstergesi olarak

yorumlanabilir. Ayrıca Süleymani suikastı sonrasında Rusya'dan başkanlık düzeyinde bir açıklamanın günler sonra yapılmış olması da Rusya'nın bu yöndeki tutumunu güçlendiren bir diğer unsur olarak gösterilebilir. İran'ın Suriye sahasındaki olası bir güç kaybı Suriye'nin yeniden inşa sürecinde Batılı ülkelerin ve Körfez ülkelerinin etkin bir şekilde rol almasının da yolunu açabilir. Rejim ile Körfez ülkeleri arasındaki normalleşme sürecinin önündeki en önemli engel olarak İran'ın bölgedeki etkin varlığı gösteriliyordu. Dolayısıyla İran etkisinin kırılması rejimin diğer ülkelerle olan ilişkilerinde yeni bir sayfa açabilir.

Sonuç olarak Süleymani, Suriye'deki İran yapılanmasının mimarı konumundaydı. İran'ın Dini Lideri Ali Hamaney'in bölgedeki doğrudan temsilcisi olarak Beşar Esad ile irtibatı sağlayan en etkin figürdü. Süleymani'nin etkisiz hale getirilmesi, İran'ın bu bağlantısının zayıflamasına yol açmıştır. Süleymani'nin yerine atanan Tuğgeneral İsmail Gani'nin bu bağlantıları aynı düzeyde kurması şimdilik pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü İran'ın her geçen gün artan et-

kisinden rahatsızlık duyan rejim, bu durumdan faydalanarak İran'ın ülkedeki etkisini kısmen de olsa kırma fırsatını değerlendirebilir. Bunun yanında, ABD'nin Süleymani'ye yönelik olarak gerçekleştirmiş olduğu operasyon her ne kadar İran'ın bölgedeki varlığına vurulmuş bir darbe olarak yorumlanıyor olsa da mevcut durumun Rusya'ya Suriye'de önemli bir avantaj sağladığı söylenebilir. Söz konusu operasyon ile ABD, Suriye'de doğrudan bir kazanım elde edemezken, Rusya bu durumdan en çok faydalanan taraf olmuştur. Dolayısıyla, ABD'nin Süleymani suikastı, Rusya tarafından büyük bir ustalikle kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmıştır. Barack Obama dönemindeki pasif tutumdan faydalanarak Suriye'de kendine yer açmış olan Rusya, bu kez de Donald Trump yönetimi zamanında gerçekleştirilen söz konusu suikastı, Suriye'deki çıkarları doğrultusunda kullanmayı bilmiştir. Kısacası Rusya, ABD'nin suikast sonrası elde ettiği siyasi ve diplomatik kazanımlarla Suriye'deki dengeleri kendi lehine değiştirme noktasında önemli bir avantaj elde etmiştir. ■

SÜLEYMANİ SÜİKASTININ ARDINDAN İRAK'TAKİ ABD KUUVETLERİNİN GELECEĞİ

Dr. Watheq Al-Sadoon

Uzman, ORSAM

Süleymani ve el-Muhendis'in ABD tarafından gerçekleştirilen füze saldırısıyla öldürülmesinin ardından İran'a yakın Irak'taki siyasi oluşumlar, 5 Ocak'ta Irak Parlamentosu'nda bir oturum gerçekleştirilmesini sağlamışlardır. Bu oturumda Irak hükümetinin ülkede faaliyet gösteren yabancı güçlerin varlığına son vermesi gerektiği kararı çıkmıştır. Kararda "ABD kuvvetleri" ifadesi geçmese de "yabancı güçler" olarak ABD'nin Irak'taki askeri varlığının kast edildiği ortadadır.

Irak'taki Amerikan askerlerinin gerçek sayısına ilişkin farklı tahminler bulunsada ABD tarafından beyan edilen rakam yaklaşık 5 bindir. Amerikan askeri güçleri Irak'ta 12 askeri üsse ko-

nuşlandırılmış durumdadır. Bu üslerden 7'si merkezi hükümetin kontrolü altındaki bölgelerde (Bağdat, el-Anbar, Salahaddin, Ninova ve Kerkük vilayetleri) bulunurken, 5'i ise Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) kontrolü altındaki bölgelerde (Erbil, Duhok ve Süleymaniye vilayetleri) bulunmaktadır. İran Devrim Muhafızları Ordusu'na bağlı Kudüs Gücü Komutanı General Kasım Süleymani ve Haşdi Şabi Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi el-Muhendis'in 3 Ocak 2020 tarihinde ABD'nin Bağdat havaalanı yakınlarına düzenlediği füze saldırısında hayatını kaybetmesi, söz konusu üslere ilişkin tartışmaları yeniden gündeme taşımıştır. Bu olaydan sonra İran'a yakın Irak'taki siyasi oluşumlar ve milis kuvvetler ABD kuvvetlerinin Irak'tan çekilmesine yönelik baskı ve tehditlerini artırmışlardır. Peki, bu meseleye ilişkin olası senaryolar nelerdir?

Irak, 17 Kasım 2008 tarihinde ABD ile Stratejik Çerçeve Anlaşması'nı (SFA) imzalamıştır. Anlaşmanın "üçüncü bölümü", Irak ve ABD arasında güvenlik ve savunma alanlarında güçlü bir işbirliği olduğuna dikkat çekmekte ve bu işbirliğinin Irak'ın egemenliği için herhangi bir tehlike oluşturmadığını belirtmektedir. Anlaş-

manın “on birinci bölümü” ise taraflardan birinin anlaşmayı feshetmek için resmi ve yazılı bir talepte bulunmadıkça anlaşmanın yürürlükte kalacağını kapsamaktadır. Terör örgütü IŞİD’in Haziran 2014’te Musul’u işgal etmesinin ardından Irak’ın eski Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari, 25 Haziran 2014 tarihinde Irak hükümetinden Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ne IŞİD’e karşı verilen mücadele için Irak’a askeri yardım ve destek talep eden “acil mektup” göndermiştir. Eylül 2014’te ABD’nin öncülüğünde, 81 devletin katılımıyla IŞİD’e karşı Uluslararası Koalisyon kurulmuştur. Söz konusu koalisyon kapsamında en büyük askeri desteği ABD sağlarken diğer devletler de Irak’ta askeri varlık göstermişlerdir.

Süleymani ve el-Muhendis’in ABD tarafından gerçekleştirilen füze saldırısıyla öldürülmesinin ardından İran’a yakın Irak’taki siyasi oluşumlar, 5 Ocak’ta Irak Parlamentosu’nda bir oturum gerçekleştirilmesini sağlamışlardır. Bu oturumda Irak hükümetinin ülkede faaliyet gösteren yabancı güçlerin varlığına son vermesi gerektiği kararı çıkmıştır. Kararda “ABD kuvvetleri” ifadesi geçmese de “yabancı güçler” olarak ABD’nin Irak’taki askeri varlığının kast edildiği ortadadır. Sünni Arap ve Kürt parlamento üyeleri kararın alındığı oturumda yer almamıştır. Sünni Arap olan Irak Parlamentosu Başkanı Muhammed el-Halbûsi’nin oturum sırasında yaptığı konuşmayı içeren video sosyal medyaya sızmıştır. El-Halbûsi, konuşmasında oturuma katılan vekillerin sadece Şiiileri temsil ettiğini ve oturuma katılanların aldıkları kararın ne gibi sonuçlar doğuracağını bilincinde olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra Sünni Arap siyasetçiler, ABD kuvvetlerinin Irak’tan çekilmesi halinde İran’ın Irak üzerindeki hakimiyetinin ve kontrolünün artmasından endişe ettiklerini birçok kez dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili olarak Kürt lider Mesut Barzani ise; bu kararın sadece Şiiilerin kararı olduğunu, Irak toplumunun diğer unsurlarının görüşünü temsil etmediğini açıklamıştır. Ayrıca Kürtlerin ABD’nin Irak’taki

askeri varlığına sıcak baktığını ve IŞİD tehlikesine karşı ABD’nin askeri varlığına ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Irak Parlamentosu’ndan çıkan karardan saatler sonra ABD Başkanı Donald Trump, ABD kuvvetlerinin Irak topraklarından çekilmeye zorlanması veya Irak hükümetinin ABD’ye yönelik sergilediği tutumun devam etmesi halinde Irak’ı ciddi ekonomik yaptırımlar uygulamakla tehdit etmiştir.

“

ABD Başkanı Trump ve ABD hükümeti yetkilileri tarafından İran ve İran’ın Irak’taki müttefiklerinin baskıları devam ederken ABD’nin Irak’tan çekilme gibi bir planının olmadığı; ancak bazı şartların sağlanması durumunda Irak’taki kuvvetlerinin konumu ve hacminin yeniden görüşülebileceği ifade edilmiştir.

”

Irak’ta yaşanan ABD – İran çekişmesinin ve Irak’ta Şii, Sünni, Kürt siyasi güçler arasındaki rekabetin yansımaları ABD’nin Irak’taki askeri varlığının geleceğini belirleyecek faktörlerdendir. Dolayısıyla bu mesele ABD, İran ve Irak hükümeti olmak üzere üç temel mercii kararları doğrultusunda şekillenecektir.

ABD'nin Irak'taki askeri varlığına ilişkin tutumu ABD Başkanı Trump ve hükümet yetkilileri tarafından yapılan açıklamalarda belirtilmiştir. Bu bağlamda ABD Başkanı Trump ve ABD hükümeti yetkilileri tarafından İran ve İran'ın Irak'taki müttefiklerinin baskıları devam ederken ABD'nin Irak'tan çekilme gibi bir planının olmadığı; ancak bazı şartların sağlanması durumunda Irak'taki kuvvetlerinin konumu ve hacminin yeniden görüşülebileceği ifade edilmiştir. ABD'nin öne sürdüğü şartlardan biri, Irak'ta faaliyet gösteren askeri kuvvetlerinin geleceğinin bağımsız ve istikrar sağlamış Irak makamları ile görüşülmesidir. Çünkü ABD, Irak'ın almış olduğu bu siyasi ka-

rarın arkasında İran ve İran'ın bu ülkedeki müttefiklerinin olduğu kanısındadır. Ayrıca ABD, halihazırda Irak hükümetinin parlamentoya istifasını sunduğunu ve hükümetin ABD kuvvetlerinin Irak'tan çekilmesi gibi stratejik kararlar almaya ve uygulamaya yetkisinin olmadığını vurgulamaktadır. ABD tarafından iletilen diğer şart ise Irak'ta IŞİD tehlikesinin tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Zira ABD'ye göre son zamanlarda saldırılarını yoğunlaştıran IŞİD tehdidinin Irak'a yeniden dönme ihtimali söz konusudur.

“
Irak'taki ABD varlığına yönelik ortaya koyduğumuz bu farklı tutumlar ışığında, ABD'nin Irak'ta bulunan kuvvetleri ile ilgili yapılacak müzakereleri yeni Irak hükümeti seçilinceye kadar geciktireceğini söylemek mümkündür.
”

İran ve Irak'taki İran'a yakın güçler, ABD kuvvetleri ile Irak'tan

çekilmesini sağlamak amacı ile son zamanlarda önemli ölçüde çaba göstermektedir. Zira, Irak'ta siyasi faaliyetlerini sürdürebilmeleri ve hem Irak'taki hem de bölgedeki İran projesinin devam etmesi için ABD kuvvetlerinin Irak'tan çekilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Mevcut Irak hükümeti ABD'nin Irak'taki askeri varlığı konusunda iki farklı tutuma sahiptir. Birincisi İran'a yakın duran ve istifasını sunmuş bulunan Irak Başbakanı Adil Abdulmehdi'nin tutumudur. İkincisi ise, ABD ve Irak'ta ABD varlığına karşı çıkan Iraklı taraflar arasında dengeli bir tutum sürdürmeye çalışan Cumhurbaşkanı Salih'in benimsediği yaklaşımdır. Irak'ta yürütme organının yapısı gereği anayasal olarak başbakan, cumhurbaşkanından

daha etkili bir konumdadır. Ancak, Abdulmehdi hükümetinin istifa etmesinin ardından hükümetin yetkileri sınırlandığı için Irak Cumhurbaşkanı Salih'in makamı halihazırda ülkedeki en etkili ve güçlü konuma yükselmiştir.

Irak'taki ABD varlığına yönelik ortaya koyduğumuz bu farklı tutumlar ışığında, ABD'nin Irak'ta bulunan kuvvetleri ile ilgili yapılacak müzakereleri yeni Irak hükümeti seçilinceye kadar geciktireceğini söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra önümüzdeki Irak seçimlerine kadar geçecek olan süre zarfında Washington'un IKBY kontrolündeki bölgelerde bulunan üslerini güçlendirerek merkezi hükümetin kontrolü altındaki bölgelerde bulunan üslerinin sayısını azaltması da ihtimaller dahilindedir. İran ve Tahran ile birlikte hareket eden Iraklı aktörlerin ise merkezi hükümetin kontrolündeki bölgelerde bulunan Amerikan üslerine çeşitli saldırılar düzenleyerek ABD'ye baskı yapmaya devam edecekleri söylenebilir. Ancak, bu saldırıların Amerikan askerlerine zarar vermekten ziyade ABD'ye mesaj verme amacı ile gerçekleştirileceği anlaşılmaktadır. Çünkü İran ve Irak'taki İran destekli gruplar bir yandan ABD'den gelecek güçlü tepkiden çekinirken diğer bir yandan ABD'yi en azından merkezi hükümet kontrolü altındaki bölgelerden çekilmeye zorlamaya çalışmaktadırlar. Irak hükümeti ise, elinden geldiği kadar olayları yatıştırmaya çalışarak denge politikası izlemeye çalışmakta ve ABD ile İran arasında arabuluculuk rolü üstlenmeyi amaçlamaktadır. ■

IRAK 2020 BÜTÇESİ TARTIŞMALARI VE IKBY'NİN TUTUMU

“

Irak Maliye Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre olası 2020 bütçesinin yaklaşık 140-145 trilyon Irak dinarı (117-121 milyar dolar) olması beklenmektedir. Bütçenin beklentiler doğrultusunda oluşması, 2003 yılından sonraki en büyük bütçe olacağı gibi 2018 bütçesinden yaklaşık yüzde otuz iki ve 2019 bütçesinden ise yaklaşık yüzde dört fazla büyüdüğünü gösterecektir.

”

Feyzullah Tuna Aygün
Araştırma Asistanı, ORSAM

Irak bütçe yasasına göre, ekim ayı içerisinde gelecek senenin bütçe yasa tasarısının Irak Parlamentosu'na sunulması gerekmektedir. Ancak, bütçe hazırlıkları ağustos ayında başlamış olsa da Irak'taki gösteriler ve daha sonra başbakanın istifası üzerine tasarı parlamentoya sunulamamıştır. Zira 2020 yılının ilk ayı dolmasına rağmen bütçe yasası konusunda ilerleme sağlanamamıştır. Yeni bütçenin onaylanma-

ması ile rutin harcamalar 2019 bütçesindeki rakamlara göre yapılmaktadır. Bu noktada gösteriler ve hükümetin geleceği konusundaki belirsizlikler yeni bütçenin belirlenmesi konusundaki süreci geciktirmektedir. Söz konusu durum ise Iraklıların taleplerinin karşılanmasının önünde bir engel olarak durmaktadır.

1 Ekim 2019'da başta Bağdat olmak üzere güney vilayetlerde başlayan gösteriler Irak siyasetinde değişikliklere neden olmuştur. 2003 sonrasında kurulan yeni rejimde ilk kez bir başbakan görev süresini tamamlayamamıştır. Başbakan Adil Abdülmehdi'nin Irak Parlamentosu'na sunduğu istifası 1 Aralık 2019'da kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanı Berham Salih'in yeni bir başbakan adayı öne sürmemesi nedeniyle Abdülmehdi, başbakanlık görevini “geçici başbakan” olarak sürdürmektedir. Irak Anayasası'na göre, yeni başbakanın görevlendirilmesi için izin verilen 15 günlük sürenin dolmasına rağmen

görevlendirmenin yapılamamış olması, siyasi sürecin devamını sekteye uğratmış ve Muhammed Tefvik Allavi'ye kabineyi kurma görevi 1 Şubat 2020 tarihinde verilmiştir.

Zira, 2020 yılı bütçesinin parlamen-

t o y a başbakan tarafından sunulması gerekmektedir. Irak Anayasası, istif eden ancak yeni bakanların atanmamasının yapılamadığı durumlarda bakanların yetki alanını “günlük rutin işler” olarak tarif etmektedir. Diğer yandan, boşalan başbakanlık koltuğunun anayasaya

افكار

göre 15 gün içerisinde doldurulması gerektiği için anayasa “geçici başbakanın” yetki alanını çizmektedir. Bu nedenle, geçici başbakanın içinde bütçe yasasının da olduğu yasa tekliflerini parlamentoya sunmasını gri alana çekmektedir. Konunun Irak Federal Yüksek Mahkemesi’ne taşınması ise bütçenin gecikmesine neden olmaktadır. Salih tarafından Allavi’nin yeni kabineyi kurmakla görevlendirilmesi, parlamentoda güvenoyu sürecinin işlemesine neden olacak ve bütçe konusunun kabine kurulana kadar ertelenmesine neden olacaktır.

“**Şekil yönünden yürütülen bütçe tartışmaları ve başbakanlık koltuğuna ilişkin tartışmaların devam etmesi ile bütçe konusundaki belirsizlik artmaktadır. Buna rağmen Irak Maliye Bakanlığı’nda yasa tasarısı hakkında hazırlıkların başladığı, Ağustos 2019’da bakanlığın yazılı açıklaması ile duyurulmuş; ancak Abdülmehdi’nin istifası ile çalışmalar görünürlüğünü kaybetmiştir.**”

2020 Yılı Bütçe Tartışmaları

Irak’ın 2020 yılına geçici başbakan önderliğindeki kabine ile girmesi, 2020 yılı bütçesinin nasıl olması gerektiğinden ziyade nasıl çıkarılması gerektiğine yönelik tartışmalara yol açmıştır. Şekil yönünden yürütülen bütçe tartışmaları ve başbakanlık koltuğuna ilişkin tartışmaların devam etmesi ile bütçe konusundaki belirsizlik artmaktadır. Buna rağmen Irak Maliye Bakanlığı’nda yasa tasarısı hakkında hazırlıkların başladığı, Ağustos 2019’da bakanlığın yazılı açıklaması ile duyurulmuş; ancak Abdülmehdi’nin istifası ile çalışmalar görünürlüğünü kaybetmiştir. Ocak 2020 itibarıyla Irak Parlamentosu’nda kabul edilmiş bütçe olmadığı için rutin ödemeler 2019 bütçesindeki dağılıma göre gerçekleştirilmektedir.

Irak Maliye Bakanlığı’ndan yapılan açıklamaya göre olası 2020 bütçesinin yaklaşık 140-145 trilyon Irak dinarı (117-121 milyar dolar) olması beklenmektedir. Bütçenin beklentiler doğrultusunda oluşması, 2003 yılından sonraki en büyük bütçe olacağı gibi 2018 bütçesinden yaklaşık yüzde 32 ve 2019 bütçesinden ise yaklaşık yüzde dört fazla büyüdüğünü gösterecektir. Bütçenin büyümesine karşılık, gelir kalemleri arasında petrol gelirlerinin önceki bütçelerde olduğu gibi yüzde 90 civarında olması beklenmektedir.

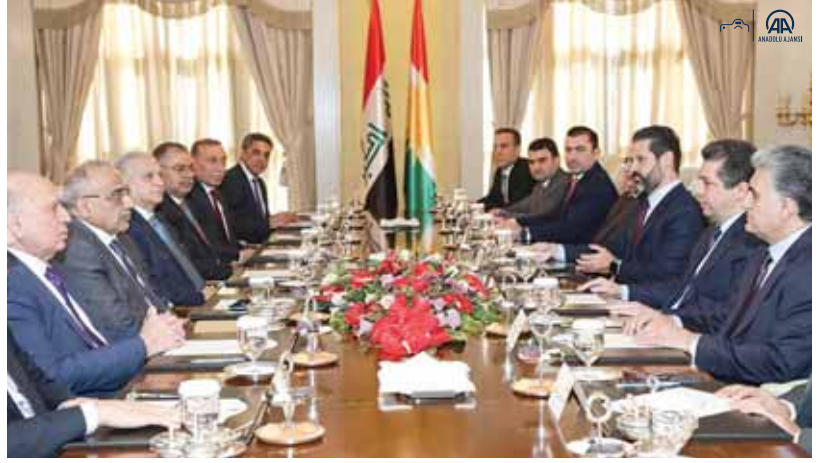
Ayrıca, bütçe açığının 2018 yılına göre artarak 23 milyar dolara çıkması beklenmektedir.

Bütçe açığının artmasında, 2018 yılı tahminine göre 56 dolar olarak

belirlenen petrol varil fiyatının ise yeni bütçede 53 dolara düşürmesi rol oynamaktadır. Buradan hareketle, Irak'ın, petrol fiyatlarının düşmesini beklediği sonucuna varılmaktadır. Ancak, petrol fiyatlarının Irak'ın beklentisinin aksine yükselmesi bütçe açığının azalmasını sağlayacaktır.

Bütçenin kabul edilmesinin gecikmesi, protestocuların birincil talepleri arasında yer alan altyapı eksikliklerinin giderilmesi ve istihdam oluşturulması süreçlerini olumsuz etkileyecektir. Diğer yandan, Başbakanın Maliyeden Sorumlu Danışmanı Mazhar Muhammed Salih, 2020 yılında memur ve emekli maaşlarının ödemesi için yeterli paranın bulunduğunu söylemektedir. Zira, 2019 bütçesi temel alınarak harcamalar yapıldığı için yeni atamaların yapılması da sekteye uğrayabilir. Bu sorunların aşılması için bütçe tasarısının parlamentoya sunulması gerekmektedir. Geçici başbakan sadece "önemli" olarak değerlendirilen tasarıları parlamentoya sunmaya yetkili kılınmıştır. Bu nedenle, Goran Hareketi'nden Süleymaniye temsilcisi olarak seçilen Baha Mahmud Fetah ve Irak Parlamentosu Mali İşler Komisyonu Raportörü Ahmet el-Saffar'ın da aralarında bulunduğu bazı milletvekilleri ve bürokratlar, Aralık 2019'da 2020 bütçe yasa tasarısını önemli olarak değerlendirmemesine rağmen, 2020 yılının başlaması ile bu tasarının "önemli" olarak sınıflandırılması gerektiğini öne sürmektedir. Buna ek olarak Saffar, Abdülmehdi'nin 2020 bütçesinin sorumluluğunu üstlenmek istemediğini ifade etmektedir. Dolayısıyla, Abdülmeh-

di'nin 2020 bütçesi sorumluluğundan kaçınarak bu görevi kurulacak yeni kabineye önüne ilk büyük sınav olarak bıraktığı söylenebilir.

“

IKBY'nin başat aktörleri arasında yer alan Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ve diğer Kürt siyasi partiler, bütçe tasarısının geçici başbakan tarafından parlamentoya sunulmasını istemektedir.

”

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) 2020 Bütçe Tartışmalarına İlişkin Pozisyonu

2014 yılında dönemin Başbakanı Nuri el-Maliki'nin IKBY bütçesini kesmesi ile IKBY finansal bir kriz içerisine girmiştir. Bütçe payını alamayan IKBY, Bağdat'tan bağımsız olarak petrol satarak gelir elde etmeyi amaçlamıştır. IKBY'nin bu tutumunun Irak Anayasası'nın 111. maddesine aykırı olduğunu iddia eden merkezi hükümet,

IKBY'nin petrol satışından elde ettiği gelirlere karşılık bütçe payını kesmiştir. Ancak 2018 yılında, Irak eski Başbakanı Haydar el-Abadi'nin IKBY ile 2019 yılında IKBY'nin günlük 250 bin varil petrolü merkezi hükümetin petrol şirketi SOMO'ya devredeceği konusunda anlaşması üzerine bütçe payı ödenmiştir. Hatta Abadi, acil durum fonundan da bir trilyon dinar ekleyerek 6,6 trilyon yerine 7,6 trilyon dinarı IKBY'ye göndermiştir. Buna rağmen, Bağdat ve Erbil arasındaki anlaşma, Erbil'in SOMO'ya petrol teslim etmemesi üzerine uygulanamamıştır. Benzer bir anlaşma 2020 yılı için de yapılmışsa da bütçe tartışmalarının uzaması ve bütçenin kabul edilememiş olması anlaşmanın uygulanabilirliğine zarar verebilir.

IKBY'nin başat aktörleri arasında yer alan Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ve diğer Kürt siyasi partiler, bütçe tasarısının geçici başbakan tarafından parlamentoya sunulmasını istemektedir. Diğer bir yandan, Kürt siyasi partileri bütçe yasasına "IKBY bütçesi her şart altında ödenir" maddesinin

eklenmesini isteyerek petrol anlaşmasının uygulanamaması durumunda da bütçeden alacağı payı garanti altına almayı istemektedir. Ancak KDP ve KYB, bütçe ödemesinin IKBY'ye yapılma usulünde Goran Hareketi ve Yeni Nesil Hareketi gibi partilerle anlaşmazlık içerisinde bulunmaktadır. Zira KDP ve KYB, IKBY hükümetinin güçlendirilmesi için ödemenin IKBY'ye yapılmasını isterken, diğer partileri, ödemelerin vilayetlere yapılarak KDP ve KYB'nin sahip olduğu öncelikli pozisyonun geliştirilmesini istemektedir.

Finansal krizin yaşandığı günlere geri dönmek istemeyen IKBY, kamuoyunda bütçe için petrol (oil-for-budget) olarak adlandırılan anlaşmaya uyacağını taahhüt etmektedir. Bu doğrultuda, IKBY Hükümet Sözcüsü Cutyar Adil, "Petrol gelirini Bağdat'a teslim etmeye hazırız." diyerek bölgenin yaklaşımlarını yansıtmıştır. İş birliği potansiyeline rağmen Erbil ve Bağdat ekseninde, bölgedeki memur sayısı konusundaki anlaşmazlık devam etmektedir. Zira, IKBY'deki bir milyon memurdan yaklaşık 600 bini merkezi hükümet tarafından tanınmaktadır. Bu nedenle, IKBY, merkezi hükümet tarafından gönderilen memur maaşlarını yeterli bulmamaktadır. Ancak, IKBY Bağımsız Yüksek Seçim ve Referandum Komisyonu'nun 2018 IKBY Parlamentosu seçimlerinde açıkladığı seçmen sayısı yaklaşık 3 milyon kişidir. Buna göre, 2018 yılı itibarıyla 18 yaşını doldurmuş her üç kişiden birisi memur olarak çalışmaktadır. Hatta Abadi, bu duruma tepki göstererek "IKBY'deki memur sayısının Irak'taki memur sayısının yarısına denk geldiğini"

ifade etmiştir. Buradan hareketle, IKBY'nin bölgede istihdamı sağlamak amacıyla memur atamalarını, Irak'taki oranının üzerinde yaptığı anlaşılmaktadır. Bu durum ise, Bağdat-Erbil eksenindeki anlaşmazlıklara bir başlık daha eklenmesine neden olmaktadır. Zira, anlaşmazlıktan etkilenen IKBY'deki memur sayısının yaklaşık 400 bin olması, bölgedeki insanların da doğrudan etkilenmesine neden olabilecek boyuttadır.

“

1 Ekim 2019 tarihinden itibaren devam eden gösteriler nedeniyle Bağdat'ın öncelikleri bütçeden ziyade gösterilerin dindirilmesi ve yeni başbakanın belirlenmesi doğrultusunda olmuş ve Allavi'ye bu görev verilerek sorunun ilk aşamasında çözüme yaklaşmıştır.

”

IKBY, 2014-2018 yılları arasında yaşanan finansal krizin tekrarlanmaması için, bütçe tasarısının parlamentoya geçici başbakan tarafından sunulmasını desteklemektedir. Zira, 1 Ekim 2019 tarihinden itibaren devam eden gösteriler nedeniyle Bağdat'ın öncelikleri bütçeden ziyade gösterilerin dindirilmesi ve yeni başbakanın belirlenmesi doğrultusunda olmuş ve Allavi'ye bu görev verilerek sorunun ilk aşamasında çözüme yaklaşmıştır. Bu nedenle, yeni kabine güvenoyu alana kadar 2020 bütçesinin parlamentoya sunulması olası görülmemektedir. Ancak bütçenin gecikmesi, geçici bütçe ile

altyapı yatırımları finanse edilemeyeceği için göstericilerin taleplerinin yerine getirilmesini engellemektedir. Ayrıca, başta Musul olmak üzere IŞİD'den kurtarılan bölgelere gerekli yatırımların yapılamaması ve evleri zarar gören Iraklılara tazminat ödenmemesi, ülkenin normalleştirme sürecini ertelemektedir. IŞİD'den zarar gören bölgelerdeki evlerine dönenler ise güney vilayetlerde yaşanan gösterilere destek vermesine rağmen sokaklara dökülmemiştir. Ancak yeniden imar ve yapılandırma çabalarının gecikmesi, ilerleyen süreçte bu bölgelerdeki insanların da gösterilere başlamasına neden olabilir. Gösterilerin Irak geneline yayılması meselesi, gösterilerin şiddetinin artarak hükümet karşıtlığından ziyade rejim karşıtlığına ilişkin bir olguya evrilmesine yol açabilir.

Diğer yandan, Bağdat ve Erbil arasında petrol paylaşımı konusunda sağlanan anlaşma, IKBY bütçesinin gönderilememesi üzerine uygulanmadan rafa kaldırılabilir. Bu durum, IKBY'nin yeni bir finansal krize girmesine neden olabileceği gibi uzun vadeli petrol ve bütçe anlaşmazlığının sürmesine neden olabilir. Buna ek olarak, IKBY, federal hükümetin işlerliğini kaybettiğini öne sürerek yüzde 92 oranında evet oyunun kullanıldığı bağımsızlık referandumunu tekrardan öne sürebilir. Özellikle ABD – İran çekişmesi nedeniyle vekillerin yanı sıra ana aktörlerin de çatışma sahasına dönen Irak'ta siyasi kanalların kapanması, IKBY'nin bağımsızlık konusunda uluslararası kamuoyundan daha çok destek elde etmesine neden olabilir. ■

IRAK'TAKİ GELİŞMELER IŞIĞINDA TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ

Sercan Çalışkan

Araştırma Asistanı, ORSAM

“

Irak'ın çatışma sahasına dönüşmesinin kendisi için ciddi tehditler doğurabileceğinin geçmiş tecrübelerle farkında olan Türkiye, Irak'taki ABD - İran mücadelesinde taraf olmaktan ziyade Irak'ın toprak bütünlüğü ve egemenlik haklarını savunan bir pozisyon almıştır.

”

Türkiye - Irak arasındaki ilişkiler, bölgesel ve küresel dinamiklerin etkisiyle beraber dönem dönem yaşanan politik, askeri ve ekonomik gelişme-

lere bağlı olarak inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 2017 yılıyla tekrar ivme kazanmaya başlayan Türkiye - Irak ilişkileri, ekim ayında Irak'ta patlak veren hükümet karşıtı gösteriler ve Kasım Süleymani'nin öldürülmesi ile başlayan ABD-İran gerginliği sonrası zayıflama riski ile karşı karşıya kalmıştır. Zira Irak'ın olası bir ABD-İran çatışma alanına dönüşmesi, tesis edilmeye çalışılan siyasal, sosyal ve finansal yapısında yıkıma sebep olabileceği gibi pek çok bölgesinde devlet otoritesinin sağlanamaması sonucunu doğurabilir. Böylesi bir olasılığın gerçekleşmesi; Türkiye-Irak arasındaki ekonomik ilişkilerin zayıflaması, terör örgütleri IŞİD ve PKK'nın Irak'ta güç kazanarak Türkiye'ye yönelik tehditlerini arttır-

ması ve Türkmenlerin Irak'taki varlığının olumsuz etkilenmesi gibi yeni sorunları beraberinde getirebilir. Irak'ın çatışma sahasına dönüşmesinin kendisi için ciddi tehditler doğurabileceğinin geçmiş tecrübelerle farkında olan Türkiye, Irak'taki ABD-İran mücadelesinde taraf olmaktan ziyade Irak'ın toprak bütünlüğü ve egemenlik haklarını savunan bir pozisyon almıştır.

Son Dönem Türkiye-Irak İlişkileri

Irak'ın, terör örgütü IŞİD'e karşı zafer ilan ettiği 2017'den günümüze Irak dış politikası incelendiğinde gerek bölgesel gerekse küresel anlamda yeni bir diplomatik

girişim silsilesinin oluştuğu görülmektedir. Irak'ın üçte biri IŞİD kontrolü altındayken hemen hemen bütünüyle bir kenara bırakılan diplomatik ilişkiler, 2017 sonrası komşu ülkelerle tekrar canlandırılmaya çalışılmıştır. Suudi Arabistan ile tarım ve hayvancılık üzerine anlaşma imzalanırken, diğer komşu ülke Ürdün ile petrol boru hattı anlaşması imzalamıştır. Yalnızca komşu ülkeler ile değil, küresel rekabetin taraflarından biri olan Çin'in Kuşak Yol projesine Irak tarafından açık destek verilmektedir.

Türkiye-Irak ilişkileri ise 2017 ile birlikte siyasi ve ekonomik açıdan önemli ölçüde iyileşme göstermiştir. Irak'ın özellikle alt ve üstyapı anlamında ihtiyaç duyduğu 'yeniden inşa' süreci, iki ülke arasındaki ilişkilere de ciddi katkılar sağlamıştır. Nitekim Irak Cumhurbaşkanı Berham Salih, Nisan 2019'da Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Fatih Yıldız ve Türkiye Müteahhitler Birliği Başkanı Mithat Yenigün ile yaptığı görüşmede, Türk firmalarına Irak'ın yeniden imarı kapsamında Irak'ta yatırım yapmaları için çağrıda bulunmuştur. Bu anlamda Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da Irak'ın yeniden inşa edilebilmesi için Türk iş adamlarına 5 milyar dolarlık kredi sağlanacağını belirtmiştir.

Bilhassa bu süreçte Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) 2017'de düzenlediği gayrimeşru bağımsızlık referandumuna karşı Türkiye ve Irak'ın gösterdiği ortak tepki, ikili ilişkilerin ivme kazanmasında önemli bir rol oynamıştır. Nitekim Türkiye, IKBY'nin anayasal sınırları olan Erbil, Süley-

maniye, Duhok ve dışında kalan ihtilafli bölgelerde Irak merkezi hükümetinin düzenlediği operasyona açık desteğini vurgulamıştır.

2018'deki Irak genel seçimlerinin ardından Türkiye ve Irak arasında karşılıklı önemli ziyaretler gerçekleştirilmiş ziyaretlerde verilen mesajlar ilişkilerin geleceğine yönelik olumlu havaya katkı sağlamıştır. Irak Cumhurbaşkanı Salih, Ocak 2019'da ilk yurtdışı ziyaretini Türkiye'ye gerçekleştirmiştir. Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, Salih ile düzenledikleri basın toplantısında Türkiye ve Irak arasındaki ticaret hacminin 2013'te 16 milyar dolar gibi rekor bir seviyeye ulaştığını, yeni dönemde bu sayının 20 milyar dolara çıkarılabileceğini vurgulamıştır.

Irak'ta Artan ABD-İran Gerilimine Yönelik Türkiye'nin Tutumu

ABD - İran gerginliği bölgesel gelişmelere bağlı olarak özellikle 2019'un ikinci yarısından itibaren artış göstermiştir. Körfez'deki Aramco saldırısı bunlardan biri olurken, Irak ve İran'da patlak veren hükümet karşıtı gösterilerle gerginlik daha da alevlenmiştir. 2020'nin ilk ayı ile birlikte sıcak çatışmaya varan söz konusu gerilimin Irak sahasında cereyan etmesi ile birlikte Irak'ın yeniden tesis etmeye çalıştığı güven ve istikrar tehlikeye girmiştir. ABD'nin Bağdat Büyükelçiliği'nin basılması, Süleymani suikastı ve İran ile Irak'taki Şii milis gruplardan gelen açıklamalar, bölgenin ABD-İran arasında bir çatışma sahasına dönüşebileceği değerlendirmelerine neden olmuştur. 'Savaş' olasılık-

larının konuşulduğu Irak'a yönelik bölge ülkeler diplomatik girişimlerini hızlandırırken, bu ülkelerden birisi de Türkiye olmuştur. Irak ile 384 kilometrelik en uzun üçüncü kara sınırına sahip Türkiye, bilhassa Süleymani'nin öldürülmesinin ardından tansiyonun düşürülmesine yönelik girişimlerini hızlandırmıştır.

Irak'ın, ABD ve İran'ın kozlarını paylaştığı bir 'çatışma sahasına' dönüşmesi olasılığı, Türkiye'nin bölgesel politikaları kapsamında Irak'ta oluşacak yeni dinamiklere nasıl bir yaklaşım sergileyebileceği sorusunu da beraberinde getirmiştir. Zira son dönemde dış politika son derece değişken ve kırılgan gündem maddelerine sahip Türkiye'nin, Irak'taki söz konusu olasılıklara karşı tutumunun ne olacağı Irak'ta temel aktör konumunda bulunan ABD ve İran için büyük bir önem arz etmektedir.

Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun 9 Ocak'ta Irak'a yaptığı ziyaret, Türkiye'nin Irak'taki ABD-İran gerginliğine yönelik tutumunu pek çok açıdan ortaya koymuştur. Çavuşoğlu, Irak ziyaretindeki açıklamasında "Irak Cumhurbaşkanı Berham Salih'e Irak'ın birlik ve istikrarına verdiğimiz önemi belirttik" ifadelerini kullanmıştır. Çavuşoğlu tarafından yapılan diğer bir açıklamada ise "Irak yalnız değildir. Bu zor günleri aşmak için birlikte çalışacağız. Biz Türkiye olarak Irak'ın yabancı güçlerin çatışma alanı olmasını istemiyoruz" vurgusu yapılmıştır. İki açıklama dikkate alındığında, Türkiye'nin Irak'taki gerginlikte 'taraf' olmak yerine Irak'ın toprak bütünlüğü ve egemenlik haklarını savunan

müstakil bir aktör olarak tavır sergilediğini yanlış olmayacaktır. Türkiye, IŞİD sonrası Irak halkının en çok ihtiyaç duyduğu ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasi anlamda yeniden imarı konusunda aktif rol oynayarak yıkıcı politikaların aksine Irak'ın bugünü ve geleceğine katkı sağlayacak politikalar takip edeceğinin işaretlerini ortaya koymuştur. Öte yandan bölgede oluşan kıvılcımların büyük ateşler ortaya çıkartarak Irak'a olduğu kadar Türkiye'ye de ciddi tehditler yöneltebileceğinin geçmiş tecrübelerle farkında olan Türkiye, böylesi bir kıvılcımın ateşe dönüşmemesi için Irak'ın toprak bütünlüğünden yana bir tavırla politikasını şekillendirmiştir.

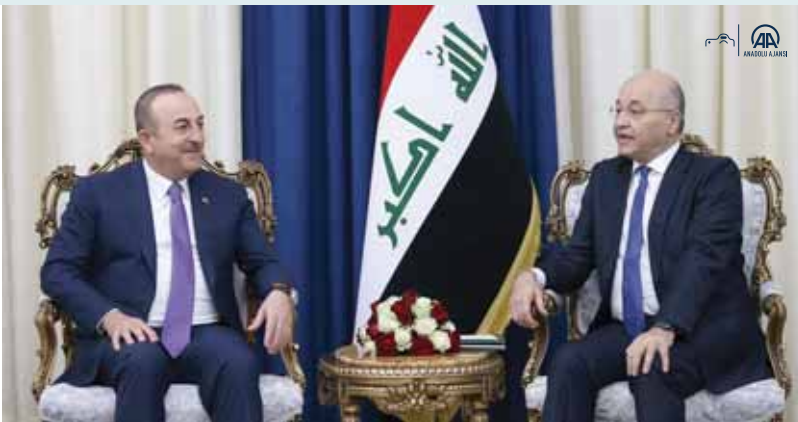
Hem Türkiye hem de Irak, ilişkilerinin özellikle karşılıklı ticaret noktasında beklenilenin çok gerisinde kaldığını defalarca belirtmiştir. 2017 sonrası atılan adımlar da daha çok ticaret hacmini artırmak yönünde olmuştur. Fakat ocak ayından itibaren gerek ABD gerekse İran tarafından Irak'ta atılan tansiyonu yükseltici adımlar, Irak'ı ticaret yapılabilir bir ülkeden ziyade bir 'başarısız devlet (failed state)' statüsüne dönüştürecek tehditlere işaret etmektedir. Irak

devletinin temel işlevlerini kaybederek ülkenin çeşitli noktalarında kontrolü kaybetmesi, beraberinde IŞİD ve PKK gibi terör örgütlerinin de bölgede tekrar güç kazanmasını tetikleyebilecektir.

Irak'taki ABD-İran gerginliğinin Türkiye açısından önemli bir diğer noktası gerginliğin Irak Türkmenleri için oluşturacağı olumsuz etkilerdir. Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarının şekillenmesinde daima birincil öneme sahip olan Türkmenlerin Irak'taki varlığı, Süleymani'nin öldürülmesi sonrası yaşanan süreçte de büyük bir titizlikle takip edilmiştir. İlerleyen süreçte gerginliğin ortaya çıkarabileceği sonuçların Türkmenler için hangi neticeleri beraberinde getireceği Türkiye'nin Irak politikası için belirleyici olacaktır. Zira Cumhurbaşkanı Erdoğan Irak'taki olaylar sonrası yaptığı açıklamalarında Irak Türkmenlerinin Türkiye için önemine değinerek "Irak Türkmenlerinin durumu kendi vatandaşlarımızın durumu kadar önemlidir" ifadesini kullanmıştır. Ayrıca Çavuşoğlu da Irak ziyareti öncesi İstanbul'da Irak Türkmen Cephesi Başkanı ve Kerkük Milletvekili Erşat Salih ile görüşerek Türkiye'nin Türkmenlere dair hassasiyetine

ilişkin önemli bir mesaj vermiştir.

Sonuç itibarıyla ABD-İran gerginliğinin Irak'ta ivme kazanması, Türkiye-Irak ilişkilerine de pek çok açıdan zarar verebilecek potansiyele sahiptir. Öyle ki, 2017 sonrası güçlenme işaretleri gösteren 20 milyar dolarlık ticaret hacminin hedeflendiği Türkiye - Irak ilişkileri değerlendirildiğinde, Irak'ın çatışma sarmalı içerisine sürüklenmesi söz konusu ticaret hedefine ulaşamamasının yanı sıra mevcut ticaretin de zarar görmesine neden olacaktır. Diğer yandan iki ülkenin paylaştığı ortak güvenlik tehditlerinin varlığının mutlaka altı çizilmelidir. Irak'ın devlet otoritesini kaybettiği bölgelerde doğan güvenlik boşluklarından faydalanan terör örgütü IŞİD ve PKK hem Irak hem de Türkiye'nin ulusal çıkarlarına yönelik ciddi güvenlik tehditleri yaratabilir. Bir diğer önemli husus, Türkiye'nin Irak Türkmenlerinin geleceğine yönelik Irak politikasında ortaya koyduğu hassasiyettir. Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Kerkük ve diğer tartışmalı bölgelerin statüsünün özellikle IKBY'ye bağlı Kürt siyasi partiler tarafından bir oldu bittiye getirilmesi ve bu bölgelerde olası bir IKBY kontrolünün sağlanması, Türkiye'nin Irak politikasını şekillendiren başlıca konulardan biri olabilir. Ulusal çıkarlarını tehdit edebilecek bu gelişmelerle karşı karşıya kalabileceğinin farkında olan Türkiye, Irak'ı kaosa sürükleyebilecek ABD-İran çatışmasında taraf olmak yerine Irak'ın toprak bütünlüğünü ve egemenlik haklarını savunan bir tavır ortaya koymaktadır.

ABD-İRAN GERİLİMİNİN IRAK TÜRKMENLERİNE ETKİLERİ

Adil Zineelabdin

Araştırma Asistanı, ORSAM

“

ABD’de Donald Trump’ın iktidara gelmesiyle İran’a karşı ekonomik yaptırımların yeniden uygulanması neticesinde iki ülke arasındaki rekabetin boyutu genişlemiştir. Washington ve Tahran arasındaki gerginliklerden en fazla zarar gören ülkenin Irak olduğu konusunda, konuyla ilgili uzmanların hem fikir olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

”

ABD ile İran arasındaki gerginliğin Irak Türkmenlerini nasıl ve neden ilgilendirdiği tartışmasına girmeden önce Ocak 2020 itibarıyla iki güç arasındaki gerginliğin nasıl tırmandığına bakmak konu açısından aydınlatıcı olacaktır. ABD’de Donald Trump’ın iktidara gelmesiyle İran’a karşı ekonomik yaptırımların yeniden uygulanması neticesinde iki ülke arasındaki rekabetin boyutu genişlemiştir. Washington ve Tahran arasındaki gerginliklerden en fazla zarar gören ülkenin Irak olduğu konusunda, konuyla ilgili uzmanların hem fikir olduk-

larını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu gerginliğin artmasının ardından Trump yönetimi, Irak’taki ABD’ye ait askeri üslerin İran’ın bölgedeki faaliyetlerine karşı daha etkili şekilde kullanılacağını ifade etmiştir.

27 Aralık 2019’da Kerkük’teki K1 Askeri Üssü’nde ABD askerlerine yönelik yapılan saldırıda Irak kökenli ABD vatandaşı bir sözleşmeli sivil personel öldürülmüştür. Söz konusu saldırının herhangi bir silahlı grupça üstlenilmemesine rağmen Haşdi Şabi bünyesinde bulunan Ketaib Hizbullah, ABD tarafından saldırıyı gerçekleştirmekle suçlanmıştır. 29 Aralık 2019’da

Suriye sınırına yakın Irak'ın Kaim bölgesindeki Ketaib Hizbullah karargahına (45. Haşdi Şabi Alayı) ABD tarafından hava saldırısı düzenlenmiş ve 25 Haşdi Şabi mensubu öldürülmüştür. ABD ve İran gerginliği bağlamında ABD güçleri, İran'a yakın Haşdi Şabi içerisindeki silahlı güçlere karşı düzenlediği saldırıyı ilk kez açıklamıştır.

Haşdi Şabi Heyeti Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi el-Mühendis ve İran Devrim Muhafızlarına bağlı Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'nin 03 Ocak 2020'de ABD güçlerinin hava saldırısıyla öldürülmesi ile ABD – İran arasındaki gerilim zirve yapmıştır. ABD ile

Irak'tan çıkarılması kararının halkın temel bileşenlerinin temsilcileri arasında bir ittifak olmadan alındığını belirtmiştir. Söz konusu kararı, ülkeyi ABD – İran arasında bir çatışma sahası yapabilecek ve Irak'ı bölünme sürecine götürebilecek bir karar olarak ifade eden Salihi, ABD ile İran mücadelesinin Kerkük, Tuzhurmatu, Musul, Telafer gibi Türkmen bölgelerinden uzak tutulmasını İranlılara söylediklerini de vurgulamıştır. Salihi'nin söz konusu uyarılarına rağmen parlamentodaki özellikle Haşdi Şabi'ye yakın olan Türkmen milletvekilleri, yabancı güçlerin ülkeden çıkarılması kararı yönünde

kreteri Casim Muhammed Cafer Bayatlı, tartışmalı bölgelerde Irak hükümetinin otoritesinin olmadığını ifade etmiştir. Bayatlı, ABD güçlerinin Irak'tan çıkarılmasına yönelik Irak Parlamentosu'nda alınan karara da değinerek, bu kararın ABD'nin Irak'taki çıkarlarını temsil eden bazı Kürt grupları Irak'ın kuzeyinde 'yeniden bir devlet kurma' yönelimine itebileceğini bildirmiştir.

ABD'nin Bağdat'taki Suikastına Yönelik Türkmenlerin Tutumu

2003 yılından itibaren Türkmen siyasi partilerinin Irak'taki herhangi

İran arasındaki geriliminin doruk noktası olarak nitelendirilen el-Mühendis ve Süleymani suikastının Irak'ta mezhep tartışmalarını da beraberinde getirdiğinin altı çizilmelidir. 5 Ocak 2020'de ABD güçlerinin Irak'tan çıkarılması için gerçekleştirilen olağanüstü parlamento toplantısına Sünni milletvekillerinin çoğunluğunun katılmamasının yanı sıra Kürt milletvekilleri de oturumu boykot etmişlerdir.

Irak Türkmen Cephesi (ITC) Başkanı ve Kerkük Milletvekili Erşat Salihi, Irak Parlamentosu'nun 5 Ocak'ta aldığı yabancı güçlerin

oy kullanmışlardır. Salihi'nin parlamento kararına ilişkin tutumu, Türkmen bölgeleri başta olmak üzere Irak'ın ABD – İran'ın mücadelesinden uzak tutulması; gösterilerin sürdüğü ve terör eylemlerin arttığı bir dönemde ülke bütünlüğünün riske atılmaması şeklinde olmuştur.

Terör örgütü IŞİD'in halen varlığını sürdürmeye devam ettiği Kerkük'ün yeni bir krizi kaldırmayacağı ortadadır. El-Mühendis ve Süleymani'nin öldürülmesiyle Irak'ta meydana gelen gelişmelere dair açıklamalarda bulunan Irak Türkmen İslam Birliği Genel Se-

bir gelişmeye dair tavır ortaya koyarken göz önüne almak zorunda olduğu belli başlı faktörler vardır. Bu faktörlerin başında Kerkük ve Türkmenlerin merkezi hükümette temsilinin sağlanması olduğu söylenebilir. ABD ile İran arasındaki gerginliğin Kerkük'te başlaması, olayların Irak açısından nasıl sonuçlanacağını da bir anlamda göstermektedir. Bu nedenle Kerkük'teki güvenlik durumunu muhafaza etmek için Türkmen siyasi partiler arasında da güçlü bir dayanışmanın bulunduğu savunulabilir. El-Mühendis ve Süleymani'nin öldürülmesine dair yapılan açıklamalarda

Türkmenlerin kaygılarının yine Kerkük odaklı olduğu görülmektedir. El-Mühendis ile Süleymani'nin Bağdat Havaalanı'nda ABD tarafından öldürülmesinin ardından ITC bir açıklama yayınlamıştır. ITC tarafından yayınlanan açıklama şu şekildedir: "Terör örgütü IŞİD karşısında büyük mücadele vermesinin yanı sıra Kerkük'ün Irak'ın toprak bütünlüğü içerisinde kalmasını sağlayan Irak'ın resmi askeri kuruluşu Haşdi Şabi'nin Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi el-Mühendis'in hedef alınmasını Irak'ın egemenliğine bir müdahale olarak görüyoruz. Böyle kritik olayların yaşanmaması için Irak merkezi hükümetinin ülkedeki Amerikan askeri varlığını yasal yollara başvurarak sınırlandırmasını ve iki ülke arasında imzalanan güvenlik anlaşmalarına sadık kalınmasını önemsiyoruz." Nasır Koalisyonu gibi birçok siyasi güç tarafından yapılan açıklamalarla örtüşen bu açıklama, Irak'ın ya-

bancı güçler arasında çatışma sahasına dönüştürülmemesi yönünde bir çağrı olarak değerlendirilebilir. ABD'nin Irak egemenliğini ihlal etmesine karşı tavır koyan ITC'nin tutumu, Irak ulusal tavrının sonucu olarak görülebilir.

ABD'nin ülkedeki müdahalesine tepki göstermek adına Haşdi Şabi'ye yakın bazı Türkmen gruplar tarafından el-Mühendis'in fotoğrafı Kerkük valilik caddesine asılmıştır. El-Mühendis için Bağdat'ta ve Selahattin vilayetine bağlı Tuzhurmatu'da kurulan taziye medislerine birçok Türkmen yetkilisi katılmıştır. Irak Türkmenlerinin sosyal medya ve sokaklardaki tepkileri arasında ciddi farklılığın olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Nitekim el-Mühendis'in, 2014 yılından itibaren terör örgütü IŞİD'e karşı verilen mücadelede ve 2017 yılında Kerkük'ün merkezi hükümet kontrolüne geçmesi için gerçekleştirilen Kanunu Uygulama Operasyonu'nda etkin rol üstlendiği bilin-

mektedir. Bu nedenle Türkmenler, Mühendis'in öldürülmesine ilişkin mezhep ayrımı göstermeden ortak bir tepki ortaya koymuşlardır. Türkmenlerin Kerkük, Tuzhurmatu, Dakuk, Amirli ve Tazehurmatu'da Mühendis'in öldürülmesine yönelik gösterdiği tepkinin bir diğer nedeni de bu bölgelerde son dönemlerde IŞİD saldırılarının artması ve Peşmerge güçlerinin bu saldırıları ileri sürerek Kerkük ve diğer tartışmalı bölgelere geri döneceğine dair endişelerin varlığı ile ilgili olduğu söylenebilir.

Türkmenler arasında Irak'ta yüksek dini merci olarak kabul edilen Ali Sistani'ye karşı önemli saygı ve sadakat duyulmaktadır. Dolayısıyla Sistani'nin el-Mühendis ve Süleymani'nin ABD güçleri tarafından öldürülmesine yönelik gösterdiği tavır da Türkmenlerin tutumunu etkilemiştir. Zira Sistani, el-Mühendis ve Süleymani'yi IŞİD'e karşı mücadele kahramanları olarak nitelendirmiştir. Bu bağlamda ABD'yi kınayan Türkmenlerin isteği, Irak'ın çatışmadan uzak tutulması olmuştur.

“

Türkmen bölgeleri üzerinde terör eylemleri halihazırda devam etmekte ve Peşmerge'nin geri dönme olasılığı yönünde ciddi iddialar bulunmaktadır.

”

Türkmenleri Etkileyen ABD-İran Gerginliğine İlişkin Olası Senaryolar

ABD – İran gerginliğinin bir savaşa dönüşmesi endişesi tüm dünyaya

hâkim olurken, Irak ister istemez bir savaş ortamına dönüşmüştür. ABD güçleriyle İran'ın doğrudan veya İran destekli Haşdi Şabi güçleri aracılığıyla çatışmaya girmesinin Irak'taki tüm tarafları etkileyeceği tüm taraflarca kabul edilmektedir. Bundan en çok zarar görenin Türkmenler olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Nitekim Türkmen bölgeleri üzerinde terör eylemleri halihazırda devam etmekte ve Peşmerge'nin geri dönme olasılığı yönünde ciddi iddialar bulunmaktadır. El-Mühendis ile Süleymani'nin ABD tarafından öldürülmesinin ardından ABD güçlerinin ülkeden çıkarılmasına ilişkin karar neticesinde birtakım senaryolar ileri sürülebilir:

Bölünme senaryosu: ABD güçlerinin uzlaşmaya varılmadan ülkeden çıkartılması sonrasında İKBY'nin Irak'tan ayrılması ABD tarafından desteklenebilir. Böylece 2017 yılında gerçekleştirilen bağımsızlık referandumu için ABD yönetimi uluslararası nüfuzunu kullanarak desteğini artırabilir. ABD diğer yandan Irak'ta bir Kürt devletinin

inşa girişimiyle birlikte Anbar, Musul ve Selahaddin vilayetlerinden oluşan bir Sünni bölgesinin oluşturulmasını destekleyebilir.

“

ABD ile İran arasında yaşanan gerginlik nedeniyle Irak'ta meydana gelen gelişmelerle ilgili ileri sürülen tüm senaryolardan Türkmenlerin birinci derecede etkilenebileceklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Irak'ın parçalanmasına karşı olan Irak Türkmenlerinin, böyle bir senaryonun gerçekleşmesi durumunda bölgedeki varlığı ciddi risklerle karşılaşabilir.

”

Ekonomik yaptırımlar senaryosu: İran'a karşı ABD tarafından uygulanan yaptırımlarda Irak'ın muaf tutulması sonlandırılabilir. 1991'de Kuveyt'i işgal etmesi nedeniyle Irak'a uygulanan yaptırımlar gibi ekonomik bir yaptırımın yeniden Irak'a uygulanması ciddi anlamda tartışılmaktadır. ABD

Başkanı Trump, Irak'a yaptırım uygulayabileceği yönünde de açıklamalarda bulunmuştur.

Irak'ta istikrarsızlığın desteklenmesi senaryosu: 2003 yılından sonra ABD işgali döneminde ülkeye hâkim olan suikastlar, patlamalar ve mezhep savaşı yeniden ülkede başlatılabilir. Nitekim Irak, IŞİD'in hücre yapılanmalarından tam anlamıyla temizlenememiştir. Diğer yandan ABD güçleri, IŞİD terör örgütünü veya diğer radikal terör örgütü gruplarını destekleyebilir.

Peşmerge'nin Kerkük'e dönmesinin desteklenmesi senaryosu: Irak'ın kuzeyinde ve Kerkük'te askeri üsleri olan ABD, Peşmerge'nin Kerkük'e girmesini sağlayabilir. Böylece Bağdat merkezi hükümetini Irak'ın kuzeyinde zor durumda bırakabilir.

Sonuç itibarıyla ABD ile İran arasında yaşanan gerginlik nedeniyle Irak'ta meydana gelen gelişmelerle ilgili ileri sürülen tüm senaryolardan Türkmenlerin birinci derecede etkilenebileceklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Irak'ın parçalanmasına karşı olan Irak Türkmenlerinin, böyle bir senaryonun gerçekleşmesi durumunda bölgedeki varlığı ciddi risklerle karşılaşabilir. Nitekim Arap ve Kürt bölgeleri arasında Türkmen bölgeleri paylaşım konusu olabilir. Ekonomik yaptırımların uygulanması, istikrarsızlığın artması ve Peşmerge'nin Kerkük'e olası dönüşü de Irak Türkmenlerini ciddi sorunlarla baş başa bırakabilir. ■

IRAK'TAKİ Şİİ TÜRKMENLERİN DAĞILIMI VE

NÜFUSUNA

Irak Planlama Bakanlığı ve Irak Merkezi İstatistik Kurumu'nun açıklamalarına göre 2020 yılı itibarıyla Irak'ın genel nüfusu yaklaşık olarak 40 milyondur. Araştırmalara göre, Irak halkının yüzde 50'si Şii mezhebine, yüzde 45'i ise Sünni mezhebine tâbidir. Irak'ta genel olarak Şii nüfusu yaklaşık 22 milyondur ve üç etnik gruba ayrılmaktadır: Arap Şiiler, Türkmen Şiiler ve Kürt Feyli Şiiler. Türkmen Şii nüfusu ise bir milyon civarındadır.

Şemsettin Küzeci

Uzman, ORSAM

Medeniyetler beşiği olan Irak, Hz. Ali ve Hz. Hüseyin başta olmak üzere ehl-i beytin yaşadığı önemli

olaylara sahne olmuştur. Bu olayların ardından meydana gelen gelişmeler Irak'ta Şiilik mezhebini ortaya çıkarmıştır. İran'da Şah İsmail öncülüğünde oluşturulan Safevi Devleti, Şiiliği politik yayılmacılığının ideolojisi haline getirmiştir. Bu şekilde Irak toplumuna Şii kim-

lik kazandırılmaya başlanmıştır. I. Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı'nın bölgeden çekilmesiyle İngiliz otoritesine muhalefet eden Iraklı Şiilerin Irak siyasetinde ikincil konuma düştüğü gözlemlenmiştir. Monarşi rejimi döneminde Irak hükümetleri ile Şiiler arasında bazı

diyaloglar yaşanmışsa da Şiilerin varlıkları büyük oranda ihmal edilmiştir. Baas Partisi dönemi ve Saddam Hüseyin iktidarı süresince Şiiler bu defa da ayrımcı politikalara maruz kalmışlardır. Özellikle 1991 olaylarından sonra Irak iktidarı, Şiilere karşı sindirme politikalarına yönelmiştir. 1990'lı yıllar sonrasında derinleşen Körfez krizi ile dönemin egemen gücü ABD'ye yakın durmak suretiyle siyasette etkinlik kazanan Şii gruplar, bu etkinliğini 2003'teki ABD'nin Irak işgalinden sonra sürdürmüştür.

Türkmenler, Osmanlı'nın son dönemi ve İngiliz işgalinin ilk yıllarında İran'dan gönderilen Azeri hocalar yoluyla Caferi mezhebine geçmiştir. Bazı kaynaklara göre ise Irak'ta "Şii merkezi" olarak kabul edilen Necef şehri, Alevi-Bektaşî Türkmenleri "Şiileştirme"ye yönelik harekete geçmiştir. Şii Ayetullahlar bu kesimin Şiileştirilmesi sürecinde etkili olmuştur.

Irak'taki Şii Türkmenler

Irak'taki Şii Türkmen varlığı 1950'li yıllardan sonra yoğunlaşmıştır. Bu tarihten önce Türkmen Şiiler Alevi-Bektaşî olarak nitelendirilmiştir. Bazı kaynaklara göre Irak'taki Bektaşî Türkmenler, Osmanlı'nın son dönemi ve İngiliz işgalinin ilk yıllarında İran'dan gönderilen Azeri hocalar yoluyla Caferi mezhebine geçmiştir. Bazı kaynaklara göre ise Irak'ta "Şii merkezi" olarak kabul edilen Necef şehri, Alevi-Bektaşî Türkmenleri "Şiileştirme"ye yönelik

harekete geçmiştir. Şii Ayetullahlar bu kesimin Şiileştirilmesi sürecinde etkili olmuştur. Alevi-Bektaşî Türkmenler başlangıçta mollalara karşı sert tepkiler verse de zaman içerisinde söz konusu Türkmenlerin büyük bir bölümü Şiiliği kabul etmiştir. Söz konusu Şiileştirme politikası dahilinde Türkmen şehri Telafer'de Alevi-Bektaşî'nin dışında bazı Sünni aşiretler de hedef alınmıştır. Dolayısıyla 1950 yılından sonra Telafer'de bazı Sünni aşiretler Şii mezhebini tercih etmiştir.

Daha çok ziraat ve hayvancılık mesleği ile uğraşan Şii Türkmenler; Telafer, Tezehurmatu, Dakuk ve Tuzhurmatu bölgelerinde arpa-buğday ekimi ile uğraşmaktadır. Ancak, bu gruplar kültür ve sanat alanında da çok sayıda insan yetiştirmiştir.

Mevcut Şii Türkmen Nüfusu

Irak Planlama Bakanlığı ve Irak Merkezi İstatistik Kurumu'nun açıklamalarına göre 2020 yılı itibarıyla Irak'ın genel nüfusu yaklaşık olarak 40 milyondur. Araştırmalara göre, Irak halkının yüzde 50'si Şii mezhebine, yüzde 45'i ise Sünni mezhebine tâbidir. Irak'ta genel olarak Şii nüfusu yaklaşık 22 milyondur ve üç etnik gruba ayrılmaktadır: Arap Şiiler, Türkmen Şiiler ve Kürt Feyli Şiileri. Türkmen Şii nüfusu ise bir milyon civarındadır. Yapmış olduğumuz araştırmalara göre Şii Türkmenlerin nüfus dağılımını şu şekildedir: Irak Planlama Bakanlığı'nın resmi verilerine göre Telafer'in genel nüfusu 524 bindir. Araştırmalarımıza göre ise Telafer 105 bin aileden oluşmaktadır. Nüfusun yüzde 30'a yakını

Şiilerden oluşmaktadır. Bu da 180 bine tekabül etmektedir. Ancak, şu andaki mevcut duruma baktığımızda Telafer'in durumu oldukça üzücüdür. Çünkü IŞİD sonrası Telafer halkının yalnızca 5'te 1'i Telafer'e dönebilmiştir. Yani nüfusun yüzde 80'i Telafer dışında yaşamaktadır. Şu anda Telafer'e 18 bin aile dönmüştür. Söz konusu ailelerin sayısı 100 bin civarında nüfusa tekabül etmektedir. Bu sayının da yüzde 90'ı Şii Türkmenlerdir. Ayrıca, 100 bin civarında Şii Türkmen Kербela-Necef ve diğer güney illere kaçmışlardır. Kerkük, Erbil, Dohok, Musul, Bağdat ve göçmen kampalarında çoğunluğunu Sünni Türkmenlerin oluşturduğu yaklaşık 100 bin kişi bulunmaktadır. Türkiye'ye kaçanların sayısı yaklaşık 15 bin aile, yani yaklaşık 80 bin kişidir. Bu sayının yüzde 90'ını Sünni Türkmenler oluşturmakla birlikte yüzde 10'u ise Şii Türkmenlerdir.

Kerkük'ün il nüfusu 1.639,953'tür. Kerkük merkezde ise 1.168,691 kişi yaşamaktadır. Arap ve Kürtlerin yaklaşık 400'er bin nüfusa sahipken, Türkmenler ise 350 bin nüfusa sahiptir. Söz konusu nüfus içerisinde 15-20 bin civarında da Hıristiyan olduğu saptanmıştır. Kerkük'ün merkezinin yanı sıra Tisin, Bağdat Yolu ve Hayil Vasiti semtleri ve Tezehurmatu ile Dakuk dikkate alındığında, Kerkük'teki Şii Türkmen nüfusunun yaklaşık 110 bin olarak karşımıza çıkmaktadır.

Salahattin iline bağlı (Tuzhurmatu, Amirli, Çardağlı, Biravcılı, Karanaz, Yengice ve Bastamlı) Tuzhurmatu ve ona bağlı belde, köy ve kasabaların toplam nüfusu 154,307'dir. Amirli nahiyesinin nüfusu ise 47,581'dir. Tuzhurmatu ile Amir-

li'nin toplam nüfusu 201,888'dir. Salahattin il sınırları içerisinde olan Türkmen ilçe, köy ve kasabalarda yaşayanların yüzde 90 Şii mezhebindedir. Tuzhurmatu'nun dörtte biri, Bastamlı'nın çoğu, Yenigice, Abbud ve Hasadarlı bölgelerinin de çoğunlukta Sünni olduklarını dikkate alırsak, Salahattin ilinde yaklaşık 180 bin Şii Türkmen olduğu söylenebilir.

Diyala ilinde Türkmen nüfusu siyasi tavırlarla ölçülmektedir. Söz konusu ölçüm, bölgedeki siyasi partilerin varlıklarına bağlıdır. Örneğin, bir Ubeyd aşireti mensubu Irak Türkmen Cephesi ile çalışıyorsa kendini Türkmen olarak tanımlamaktadır. İslami Davet, Yüksek İslami Konseyi vs. partilere mensup kişiler ise kendilerini Arap olarak tanımlamaktadır. Bu da Diyala'da Türkmen nüfusun azınlık olduğunu göstermektedir. Bunun bir sebebi de buradaki grupların millî kimlik hassasiyetlerinin yeterince güçlü olmamasıdır. Bu da hem iktidarın hem siyasi partilerin etkisinden kaynaklanmaktadır. Diyala'da Türkmen aileleri evde, caddede ve iş yerlerinde birbirleri ile Türkmen dili ile iletişim kurmaktadır. Fakat, söz konusu kişiler kimlikleri sorulduğunda Ubeyd Kahaları olduğunu belirtmektedir. Hatta bazı Bayat ve Vendavi aşiretleri mensupları kendilerini direkt Arap olarak tanımlamaktadır. Bu tablo, Türkmen kimliği ile ilgili gerçek bir problemdir. Dolayısıyla, Diyala'da Türkmenleri bir çatı altında toplamak büyük bir çalışmayı gerektirmektedir. Aslında bölgeden bölgeye oranı değişmesine rağmen tüm Irak'ta aynı sorunun var olduğu söylenebilir.

“
Şii Türkmenlerin varlık gösterdiği beş il şu şekildedir; Telafer-Musul, Kerkük, Salahattin, Diyala, Kut ve Bağdat. 2014 yılında IŞİD'in Musul ve Telafer'i işgali sonrasında Türkmenlerin önemli kısmı güney illeri Kerbela ve Necef kentlerine yerleşmiştir. IŞİD terörünün sonlandırılması sonrasında siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı söz konusu Türkmenler yaşadıkları illere geri dönememiştir. Türkiye'ye yerleşen 100 binden fazla Telaferli Türkmen arasından Şii Türkmenler, IŞİD tehlikesinin bertaraf edilmesi sonrasında Türkiye'den ayrılmamıştır.

”
Diyala iline bağlı (Kifri, Karatepe, Celevla, Sadiyye, Kızlarbat, Hanakin, Himrin, Şahraban, Halıs, Bakuba, Mikdadiye, Mendeli, Kenaniyye ve Beledruz) bölgelerin nüfusu 1.680,327'dir. Buradaki en önemli sorun, Kifri ve Hanakin ilçelerinin idari olarak ayrı illere bağlı olmasıdır. Örneğin, Hanakin idari olarak Diyala'ya bağlı olmasına rağmen, fiili olarak Süleymaniye tarafından idare edilmektedir. İdari olarak Süleymani'ye bağlı olan Kifri, Süleymaniye tarafından idare edilmekte; ancak aynı zamanda Diyala il sınırları içerisinde yer almaktadır. Irak Planlama Bakanlığı verilerini incelendiğinde, bahsi geçen iki ilçe hem Süleymaniye hem de Diyala illerinde 2 ayrı ilçe olarak yer almaktadır. Dolayısıyla, çok sayıda

Türkmen aydınlarının Diyala'dan Bağdat'a göç ettikleri saptanmıştır. Diyala ilinde Şii ve Sünni varlığı eşit orandadır. Türkmen nüfusu ise 120 bin civarındadır. Türkmen nüfusun 80 bini Sünni, 40 bini ise Şii kesimlerden oluşmaktadır. Tahmini olan bu rakamları, Irak'ın kaotik durumu göz önüne alındığında tespit etmek mümkün görünmemektedir.

Irak'ta Şii Türkmen nüfusu; Telafer (Musul), Tezehurmatu, Dakuk (Kerkük), Tuzhurmatu, Amirli (Salahattin), Kifri, Hanakin (Diyala) bölgelerine baktığımızda ve Kerbela-Necef illeri ile Irak'ın güney illerinde yaşayan Şii Türkmen nüfusunu dikkate aldığımızda genel olarak bir milyon civarında olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak Irak'ın kuzeyinden güneyine kadar Şii Türkmenlerin varlık gösterdiği beş il şu şekildedir; Telafer-Musul, Kerkük, Salahattin, Diyala, Kut ve Bağdat. 2014 yılında IŞİD'in Musul ve Telafer'i işgali sonrasında Türkmenlerin önemli kısmı güney illeri Kerbela ve Necef kentlerine yerleşmiştir. IŞİD terörünün sonlandırılması sonrasında siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı söz konusu Türkmenler yaşadıkları illere geri dönememiştir. Türkiye'ye yerleşen 100 binden fazla Telaferli Türkmen arasından Şii Türkmenler, IŞİD tehlikesinin bertaraf edilmesi sonrasında Türkiye'den ayrılmamıştır. Bu da genel olarak Telafer-Musul halkının şu anda yurt içi ve yurt dışına dağıldığını göstermektedir. Bu toplulukları geri getirme yönünde bazı çabalar olmasına rağmen halen başarılı bir girişim söz konusu olmamıştır.

CEZAYİR'DE ETNİK PARTİLER VE SİYASİ KİMLİK

“

Anayasal bir krize dönüşmesini istemediği siyasi çıkmazı yönetmekle meşgul olan ordu, söz konusu partileri seçmenlerin gözünde siyasi kimlik krizlerine çözüm bulmak yerine etnik kimlik politikalarına odaklanan etnik partiler olarak etiketlemek için çaba sarf etmiştir. Bu minvalde düşünüldüğünde, Türkiye ve Cezayir gibi farklı milletleri aynı çatı altında barındıran ülkelerde, tarihsel ve politik anlaşmazlıkların bunlardan fayda sağlama amacı güden çevreler ve partilerce istismar edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

”

Abdenmour Toumi

Uzman, ORSAM

Yıllar süren dil ve siyasi anlaşmazlıkları ve tartışmaları takiben, eski Cumhurbaşkanı Abdulaziz Buteflika ve ardından Buteflika'nın Genelkurmay Başkanı Ahmed Uyahya, beşinci Cezayir Anayasası'nın parlamento tarafından oylanacak taslak revizyonunu açıklamıştır. Taslak metinde iki temel konu göze çarpmaktadır: Cumhurbaşkanlığın beşer yıl süre ile iki dönemle sınır-

landırılması ve 40 milyonluk Cezayir nüfusunun yüzde 30'u tarafından konuşulan ve bir Berber dili olan “Tamazight”in resmi dil olarak tanınması.

Pek çok uzman tarafından metnin ikinci kısmı, halihazırda ulusal dil olarak tanınan Tamazight'in resmi dil olarak kabul edilmesi için bir adım olarak yorumlanmıştır. Ancak, Berberi kimlik üzerine açık söylemleri ile bilinen Kültür ve Demokrasi Birliği Partisi (RCD – Rassemblement pour la Culture et la Démocratie), taslağın Tamazight'e ilişkin maddesini desteklemekle birlikte genel itibarı karşı çıktığını açıklamıştır. Parti başkanı Muhsin Belabbas, taslağı bir tür hile (trompe-l'oeil) olarak nitelendirmiştir. Ulusal olmamakla birlikte, sadece ülkenin kuzeydoğusunda bulunan Tizi Uzu (Tizi-ouzou) ve Bicaya (Béjaïa) şehirlerinde ağırlığı olan iki ana milliyetçi partinin genel olarak teklifin bütününe ve özel olarak da Berberi dile ilgili olan kısmına nasıl bir karşılık vereceği merak konusu olmuştur.

Aralık 2019'da tarihinin en düşük katılımı ile gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerinin üç haftalık kampanya dönemi boyunca hiçbir aday tarafından Tizi Uzu ve Bicaya şehirlerine ya da Kabail'de (Kabylie) bulunan diğer büyük şehirlere ziyaret gerçekleştirilmemiştir. Bahsi

geçen şehirlerde protestocular yasaklanmış olmasına rağmen Berberi bayraklarını açmışlardır. Dolayısıyla, Kültür ve Demokrasi Birliği ile Sosyalist Kuvvetler Cephesi (FFS – Front des Forces Socialistes) partileri bölgesel/etnik partiler olarak kabul edilmektedir.

“

Cezayir rejiminin üretmiş olduğu taktik, mevcut sistemi değiştirmek isteyen herhangi bir geçiş mekanizmasının istikrarsızlaşmasına neden olmuştur. Buna 1991 yılında rejime hatın sayılır şekilde meydan okuyan İslamcılar da dahildir. Herhangi bir muhalefet liderinin düşünebileceği bir geçiş aşaması fikri, rejimin siyasi ve siyaset dışı kuvvetleri tarafından derhal reddedilmektedir.

”

Söz konusu partilerin içinde yaşanan fikri ve etnisiteye dayalı farklılık ve anlaşmazlıklar bu partilerin tüm Cezayir halkını kucaklayan partiler olmasını engellemektedir. Bu tercih, bir yandan Cezayir’in bağımsızlık mücadelesi gazisi ve ulusal kahramanı olarak ön plana çıkan Hocine Ait Ahmed’in karizmatik liderliğinde FFS’nin 1963 yılında kurulmasının ardından rejimin partiye yönelik şeytanlaştırma stratejisi, diğer yandan ise iletişim ve uzun vadeli parti strateji hataları olmakla birlikte RCD ve FFS’yi aynı şekilde tuzağa düşürmüştür.

Cezayir rejiminin üretmiş olduğu taktik, mevcut sistemi değiştirmek

isteyen herhangi bir geçiş mekanizmasının istikrarsızlaşmasına neden olmuştur. Buna 1991 yılında rejime hatırı sayılır şekilde meydan okuyan İslamcılar da dahildir. Herhangi bir muhalefet liderinin düşünebileceği bir geçiş aşaması fikri, rejimin siyasi ve siyaset dışı kuvvetleri tarafından derhal reddedilmektedir. Öyle ki birçok Cezayirli, yeni kurumların adil ve özgür seçim ortamının oluşturulmasına katkı sağlayacağını mümkün olmadığını düşünmektedir.

“

Parti liderleri ve Fransız tarzını benimseyen laik elitler tarafından seçimler, demokrasiye geçişte başarılı bir ilk adım olarak görülmesine rağmen Cezayir şartlarında halen havada kalan bir mefhum olarak değerlendirilmektedir. Mevcut durum, siyasi alanda yapıcı bir siyasi tartışma inşa etmeyen politikacı ve entelektüellerin henüz olgunlaşmamış olmasından kaynaklanmaktadır.

”

Mevcut siyasi anlaşmazlık, “Hirak” adı verilen toplumsal hareketin gerçekleştiği dönemde politik bir ikilem yaratmıştır. Bahsi geçen iki parti arasında ve henüz resmi onay alamayan Sosyal Demokratik Birliği (UDS – L’Union Démocratique et Sociale) partileri arasındaki anlaşmazlık, bir yandan FFS diğer yandan 2019 yılında gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerinden tevarüs etmektedir.

Bütün bu partiler ve laik kesim,

seçimlerin boykot edilmesi için çağrıda bulunmuştur. Parti liderleri ve Fransız tarzını benimseyen laik elitler tarafından seçimler, demokrasiye geçişte başarılı bir ilk adım olarak görülmesine rağmen Cezayir şartlarında hala havada kalan bir mefhum olarak değerlendirilmektedir. Mevcut durum, siyasi alanda yapıcı bir siyasi tartışma inşa etmeyen politikacı ve entelektüellerin henüz olgunlaşmamış olmasından

kaynaklanmaktadır. Böylelikle siyasete yeni simaların kazandırılması ve yeni bir soluk getirilmesi engellenmiştir. Bu durum, Eylül 2019 sonrası geçici hükümet başkanının seçileceğine ilişkin açıklamaların ardından parti liderlerinin yaşamış olduğu paniğin ana sebebidir.

Peki bu durumda yakın gelecekte laik muhalefet nasıl bir yol takip

etmelidir? Öncelikle muhalefet siyasi sahada nüfuzunu artırmalıdır. Sonrasında ise tüm ana akım parti ve medya kuruluşlarının güvenini kazanmalı ve elde etmiş olduğu bu gücü demokrasiye geçiş sürecinde mevcut rejime karşı koyabilecek bir partiye dönüştürmek için kullanılmalıdır.

FFS lideri Hocine Ait Ahmed'in 2015 yılında vefat etmesi sonra-

sında oluşan ortam, milli bilincin yeniden oluşmasını sağlayacak kıvılcımın doğmasını engellemiş ve FFS'nin yarım asırdır taşıdığı etnik etiketi unutturarak tekrar sahneye çıkmasını sağlamıştır. FFS, liderinin bu mirasını Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN – Front de Libération Nationale) ve İslamcılar arasındaki çatışmadan alternatif olarak çıkmak için kullanmıştır. Yine de bu senaryo, parti içindeki gençlerin

ve siyasi elitin, mesajlarını daha geniş kitlelere taşıma ve ülkede yeni bir siyasi denge kurmalarına fırsat verebilirdi. Bu durumda 2 Nisan'da çekildiğini açıklayan eski Cumhurbaşkanı Buteflika sonrasında oluşan boşluk askerlere bırakılmadan doldurulmuş olurdu.

FFS, RCD ve Karim Tabbou'nun liderliğini yaptığı UDS'nin, Şubat 2019'da yaşanan Hirak sonrasında ortaya çıkan siyasi ortamı reddeden tavırları ile çok büyük bir hata yaptığının altı çizilmelidir. Bu esnada anayasal bir krize dönüşmesini istemediği siyasi çıkmazı yönetmekle meşgul olan ordu, söz konusu partileri seçmenlerin gözünde siyasi kimlik krizlerine çözüm bulmak yerine etnik kimlik politikalarına odaklanan etnik partiler olarak etiketlemek için çaba sarf etmiştir. Bu minvalde düşünüldüğünde, Türkiye ve Cezayir gibi farklı milletleri aynı çatı altında barındıran ülkelerde, tarihsel ve politik anlaşmazlıkların bunlardan fayda sağlama amacı güden çevreler ve partilerce istismar edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Böylelikle ülke genelinde bir görüş birliğine ulaşmanın mümkün olmayışı, demokrasiye geçiş sürecine köstek olmaktadır. Demokratikleşme sürecinde azınlıklara verilen bazı haklar, bölgesel güçler tarafından ülkenin iç işlerine müdahale etmek için etkin bir araç olarak görülerek suiistimal edilmektedir. Bu durumun trajik sonuçları Cezayir'in Kabail bölgesinde bağımsızlık isteyen Kabail Özerklik Hareketi (MAK – Mouvement pour l'Autodétermination de la Kabylie) gibi gruplarda acı bir şekilde tecrübe edilmiştir. ■

RÖNESANS BARAJI KRİZİNİN MISIR-ETİYOPYA İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

“

Barajın Afrika'nın en büyük hidroelektrik santrali ve dünyanın en büyük üçüncü barajı olması planlanmaktadır. 145 metre yüksekliğinde ve 1.800 metre uzunluğunda olan baraj 6.500 megavatlık bir kapasiteye sahip güç üretecek ve 74 milyar metreküp su tutma kapasitesine sahip olacaktır.

”

Firuze Yağmur Gökler

Araştırma Asistanı, ORSAM

Nil Havzası'nı 11 ülkeden 280 milyon kişi paylaşmaktadır. Havza, tüm Afrika kıtasının yaklaşık yüzde 10'unu kapsayan dünyanın en büyük havzalarından olmasına rağmen, bölgedeki birçok ülke su sıkıntısıyla karşı karşıya kalmaktadır. Büyüyen nüfus, iklim değişikliği gibi hususlar su kaynakları üzerinde ilave baskılara neden olmuş ve bölgede daha fazla su ihtiyacını doğurmuştur. Bölgedeki su ihtiyacı ülkelerin Nil üzerindeki rekabetini artırmış; özellikle Nil üzerinde yıllardır önemli ölçüde söz sahibi olan Mısır ile Nil'den payını talep

eden Etiyopya'yı karşı karşıya getirmiştir. Rönesans Barajı'nın inşasıyla gerilimin iki taraf arasında artması ile birlikte sorunun çözümü için taraflar sık sık bir araya gelmiştir.

Nil Nehri suyunun kullanımı ile ilgili 1929 ve 1959 tarihli iki anlaşma, Mısır'a Nil üzerinde tam egemenlik vermiştir. 1929 yılındaki anlaşma Mısır ve Britanya arasında yapılmış ve Britanya Krallığı; Kenya, Uganda ve Tanzanya'yı temsilen anlaşmayı imzalamıştır. Söz konusu anlaşma, Nil Nehri üzerinde yapılacak herhangi bir baraja ilişkin

Mısır'a veto etme hakkı vermiştir. 1959 yılında yapılan Mısır ve Sudan arasında imzalanan "Nil Sularının Tam Kullanımı" Anlaşması, 1929 yılında yapılan anlaşmanın tamamlayıcısı niteliğinde olmuştur. Bu anlaşma uyarınca Asvan Barajı'nda biriken sulardan Mısır'a yıllık 55,5 milyar ve Sudan'a 18,5 milyar metre küp su verilmesi kararlaştırılmıştır. Etiyopya ise bahsi geçen anlaşmanın dışında tutulduğu için anlaşmayı reddetmiştir.

Rönesans Barajı'nın Yapımı, Etkileri ve Yaşanan Anlaşmazlıklar

Nil Nehri'ndeki suyun kullanımı konusunda dışarıda bırakılan Etiyopya, bölgenin birincil enerji ihracatçısı olma çabasıyla Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek ve rejiminin devrilmesini fırsat bilerek Nisan 2011'de İtalyan şirketi Salini Impregilo ile Rönesans Barajı'nı inşa etmek için 4,8 milyar dolarlık bir sözleşme imzalamış; Etiyopya eski Başbakanı Meles Zenawi halka açık bir törenle yeni barajın temelini atmıştır. Rönesans Barajı, Etiyopya'nın Benishangul-Gumuz bölgesinde, Sudan'ın yaklaşık 40 km doğusunda bulunan Mavi Nil Nehri üzerinde inşa edilmektedir. Barajın Afrika'nın en büyük hidroelektrik santrali ve dünyanın en büyük üçüncü barajı olması planlanmaktadır. 145 metre yüksekliğinde ve 1.800 metre uzunluğunda olan baraj 6.500 megavatlık bir kapasiteye sahip güç üretecek ve bittiğinde 74 milyar metre küp su tutma kapasitesine sahip olacaktır. Yaklaşık yüzde 70'i tamamlanmış durumda olan barajın 2020 yılında elektrik üretimine başlayacağı söylenmektedir.

Etiyopya için hem siyasi hem de ekonomik anlamda önem taşıyan baraj, Mısır için endişe yaratmaktadır. Etiyopya için barajın en büyük yararı hidroelektrik üretimi olacaktır. Şu an nüfusunun sadece yarısı ana şebekeye bağlı olan Etiyopya'da, elektriğe erişimi olanlar bile sık sık elektrik kesintisi yaşamaktadır. Rönesans Barajı'yla elektrik sıkıntısı çeken ve 100 milyonu aşkın nüfusa sahip Etiyopya ülkedeki her köy, kasaba ve şehir elektrik sağlayabilecektir. Aynı zamanda baraj tamamlandığında Etiyopya'nın Afrika'nın en büyük enerji ihracatçısı olacağı ve barajdan komşu ülkelere yaklaşık 2.000 megavatlık artı elektrik satacağı ifade edilmektedir. Böylece Etiyopya'nın milyarlarca dolar gelir elde etmesini sağlayacak olan baraj, ülkenin gelişimine ve geçim kaynaklarının iyileşmesine de yardımcı olacaktır. Etiyopya, artan enerji ve kalkınma ihtiyaçlarını karşılamak için Rönesans Barajı'na güvenmektedir. Dolayısıyla barajın inşası, Etiyopya için bir egemenlik meselesine dönüşmektedir.

Nil Nehri'nden en fazla yararlanan ülke olan Mısır, su ihtiyacının yüzde 90'ını buradan sağlamaktadır. Nil suyuna bu kadar bağımlı olan Mısır, söz konusu barajın; içme, tarım ve elektrik için ihtiyaç duyduğu suyu yüzde 25 azaltacağını iddia etmekte ve bu durumdan endişe duymaktadır. Mısır'daki mevcut su miktarının azalmasına neden olan iklim değişikliği, çok eski sulama teknikleri ve artan nüfus gibi hususlar, gıda güvenliği için de ciddi tehditler oluşturmaktadır. Su sıkıntısı ile birlikte Mısır'ın, suya fazla ihtiyaç duyan ürünlerin ekildiği arazi miktarını

azaltması sonucu tarımsal üretimde düşüş yaşanmıştır. Baraj faaliyete geçtikten sonra tarımsal eğilimlerin daha da kötüleşeceğini söyleyen Mısır tarafı, Mısır'daki ekilebilir arazilerin yüzde 60'ının baraj dolduktan sonra artık tarıma uygun olmayacağını ifade etmektedir. Baraj ile birlikte Nil Nehri üzerindeki üstünlüğünü de kaybedecek olan Mısır, söz konusu olumsuzlukları ulusal güvenliğine bir tehdit olarak görmekte ve barajın Mısır için varoluşsal bir risk oluşturduğunu dile getirmektedir.

Mısır, barajın tamamının 7 yıl ya da daha uzun bir sürede doldurulmasını talep etmektedir. Çünkü Mısır, barajın çok hızlı doldurulması ile Asvan Barajı tarafından üretilen elektriğin etkileyebileceğini iddia etmektedir. Aynı zamanda Mısır, baraj doldurulurken kuraklık durumunun hesaba katılmasını ve yağmur mevsimi boyunca doldurulmasını istemektedir. Etiyopya tarafı ise barajı maksimum 3 yılda doldurmayı planlamaktadır. Diğer bir tartışma konusu da barajdan bırakılacak su miktarından kaynaklanmaktadır. Mısır yıllık 40 milyar metre küp su bırakılmasını isterken, Etiyopya tarafı 35 milyar metre küp suyun bırakılmasının yeterli olacağını dile getirmektedir.

Barajın yapımı Etiyopya tarafı için olumlu sonuçlar doğururken, Mı-

sır'da korku yaratmaktadır. Dolayısıyla baraja ilişkin gelişmeler, Etiyopya ve Mısır arasında tartışmalı bir mesele halini almıştır. Baraj konusunda iki ülkenin yaşadıkları anlaşmazlıklarda öncelikli olarak iki husus gündeme gelmektedir. Bunlardan ilki, barajın ne kadar sürede su ile doldurulacağıdır. Mısır, barajın tamamının 7 yıl ya da daha uzun bir sürede doldurulmasını talep etmektedir. Çünkü Mısır, barajın çok hızlı doldurulması ile Asvan Barajı tarafından üretilen elektriğin etkileyebileceğini iddia etmektedir. Aynı zamanda Mısır, baraj doldurulurken kuraklık durumunun hesaba katılmasını ve yağmur mevsimi boyunca doldurulmasını istemektedir. Etiyopya tarafı ise barajı maksimum 3 yılda doldurmayı planlamaktadır. Diğer bir tartışma konusu da barajdan bırakılacak su miktarından kaynaklanmaktadır. Mısır yıllık 40 milyar metre küp su bırakılmasını isterken, Etiyopya tarafı 35 milyar metre küp suyun bırakılmasının yeterli olacağını dile getirmektedir.

“
7 yıl boyunca görüşmelerin sürekli çıkmaza girdiğini söyleyen Mısır yetkilileri, taraflar arasında adil ve dengeli bir anlaşmaya varılmasına katkı sağlamak için uluslararası arabuluculuk çağrısında bulunmuştur. ABD arabuluculuğunda taraflar bir araya gelmiş ve baraj projesiyle ilgili anlaşmazlığı çözme taahhüdünde bulunmuşlardır.

Müzakere Süreçleri ve Uluslararası Arabuluculuk

Barajın inşasıyla birlikte barajdan doğrudan etkilenen olan Mısır, Etiyopya ve Sudan; dönemin Etiyopya başbakanının önerisi üzerine Ocak 2012'de, projenin üç ülke üzerindeki faydalarını ve etkilerini araştırmak için üçlü teknik komitenin ilk toplantısını yapmış ve barajla ilgili üç ülke arasındaki müzakere süreçleri de böylece baş-

lamıştır. Günümüze kadar gelen müzakere süreçlerinde 2015 yılında önemli bir adım atılmış; bahsi geçen ülkeler arasında on temel ilkedden oluşan İlkeler Deklarasyonu imzalanmıştır. Deklarasyon; su kullanımı, uluslararası uzmanlarla iş birliği, barajın çalışma politikaları üzerinde anlaşma ve baraj tarafından sağlanan enerjinin satın alınması konularını içeren ilkelerden oluşmaktadır. Taraflar İlkeler Deklarasyonu çerçevesinde 2016 ve 2017 yıllarında teknik konularda görüşmeler yapmış; ancak 2019 yılına kadar olan süreçte müzakerelerde bir başarı elde edilememiştir. 2019 yılı boyunca da Mısır, Etiyopya ve Sudanlı liderler Rönesans Barajı ile ilgili birkaç kez bir araya gelmiştir. Yapılan müzakereler zaman zaman ertelenmiş, durma noktasına gelmiş, sert söylemler yaşanmış ve yapılan görüşmelerden net bir sonuç çıkmamıştır. 7 yıl boyunca görüşmelerin sürekli çıkmaza girdiğini söyleyen Mısır, taraflar arasında adil ve dengeli bir anlaşmaya varılmasına katkı sağlamak için uluslararası arabuluculuk çağrısında bulunmuştur. ABD arabuluculuğunda taraflar bir araya gelmiş ve baraj projesiyle ilgili anlaşmazlığı çözme taahhüdünde bulunmuşlardır. Üç ülkenin dışişleri bakanları, Rönesans Barajı'nın doldurulması ve işletilmesi konusunda kapsamlı, işbirlikçi, sürdürülebilir ve karşılıklı olarak fayda sağlayabilecekleri bir anlaşmaya varılması konusunda ortak taahhütlerini yinelemişlerdir.

Washington'da gerçekleşen görüşmede dört toplantı yapılması kararlaştırılmıştır. Bu toplantılardan üçü 2019 yılının son aylarında gerçekleşen üç toplantıya ABD ve

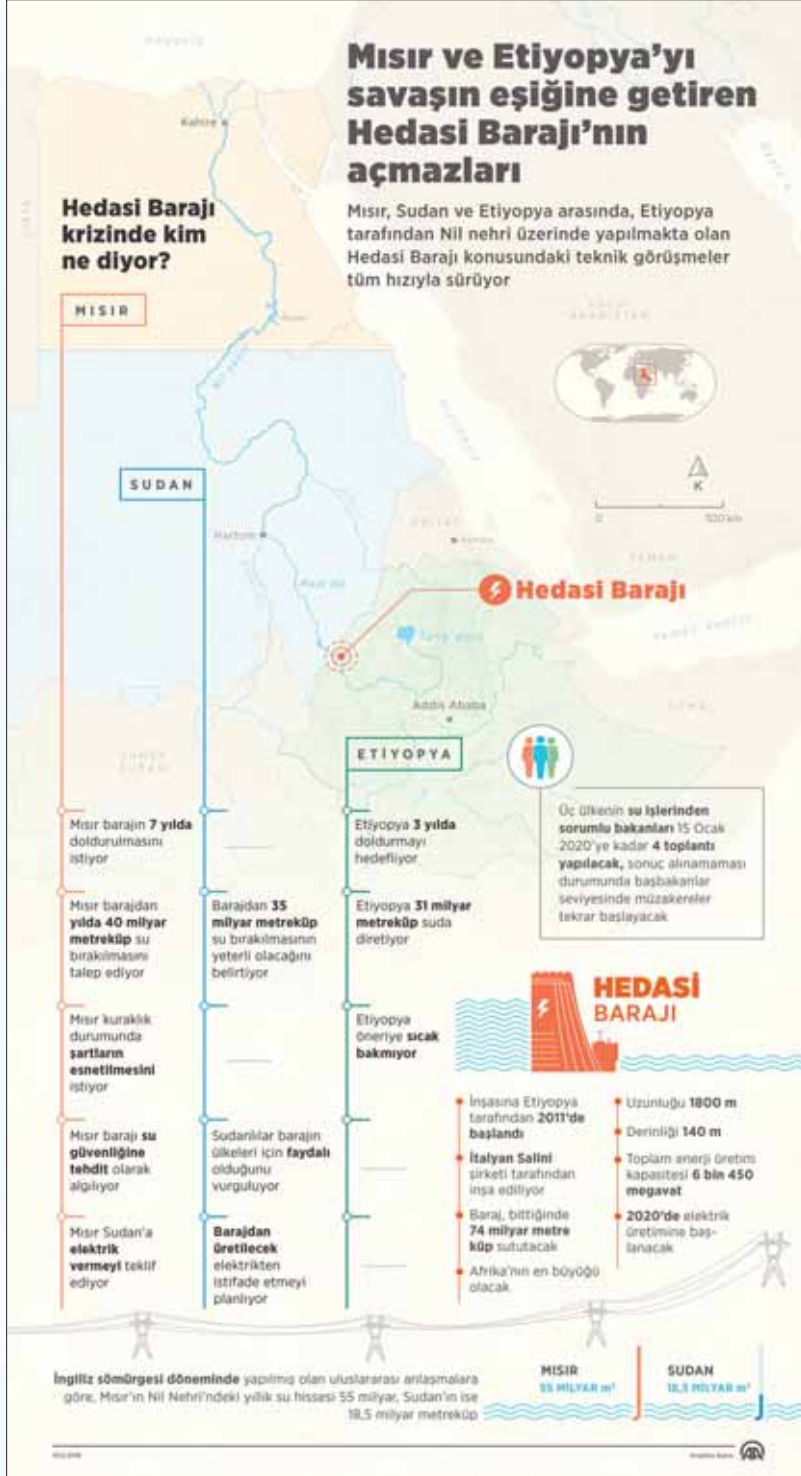
Dünya Bankası temsilcileri de katılmıştır. Müzakerelerin ilk turu Etiyopya'da, ikincisi Mısır'da ve üçüncüsü de Sudan'da yapılmıştır.

Bu müzakerelerde Rönesans Barajı'nın doldurulması ve işletilmesi sürecini düzenleyen teknik meseleler tartışılmıştır. Üç ülkenin ba-

kanı, kuraklık ve uzun süreli kuraklıkla nasıl başa çıkacaklarına ilişkin görüşlerini sunmuştur. Bu görüşmelerin son ayağı ise 9-10 Ocak 2020 tarihlerinde Addis Ababa'da gerçekleşmiştir.

15 Ocak 2020'de Mısır, Etiyopya ve Sudan tarafından Rönesans Barajı'nın hangi dönemlerde doldurulacağı konusunda bir ön anlaşmaya varıldığı açıklanmıştır. Böylece barajın yağışların sık olduğu temmuz, ağustos ve eylül aylarında doldurulması ile birlikte Mısır ve Sudan'ın kuraklık dönemlerinde susuz kalmamaları için gerekli önlemlerin alınmasına karar verilmiştir. Taraflar 28-29 Ocak'ta Washington'da nihai anlaşma için tekrar bir araya gelmiştir. Bu görüşmelerde de nihai bir anlaşma imzalanmamış ve süreç şubat ayına sarkmıştır.

Rönesans Barajı'nın yapımı, en çok etkilenen Mısır ve Etiyopya arasında barajla ilgili uzayan süreç gerginliklere yol açmaktadır. Bu bağlamda, zaman zaman iki ülke arasında sert söylemler kullanılmaktadır. Barajla ilgili anlaşmazlığın Mısır ve Etiyopya arasında oluşabilecek askeri bir gerilime neden olmasından endişe edilmektedir. Bu yüzden taraflar, gerilimin daha da artmaması için barajın dolmuş süresi ve bırakılacak su miktarı konusunda ivedilikle uzlaşmalıdır. Fakat, 8 yıl süren müzakere süreçlerine bakıldığında hem Mısır tarafının hem de Etiyopya tarafının bu konularda yeterince uzlaşma eğilimi göstermediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu çekişmeli sürecin uzayacağını söylemek yanlış olmayacaktır. ■

TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ'DEKİ ENERJİ POLİTİKASI VE ETKİLERİ

“

Çok uluslu ve ortak politika etrafında hareket eden blokların oluşturduğu bölgede; Yunanistan, İsrail, Mısır, GKRY ve arkalarında bu bloğu destekleyen ABD, AB ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan gibi bu ülkelere uydu Körfez ülkeleri Türkiye'siz denklemler üzerinde çalışmaktadır. Türkiye ise tüm bu oluşumlara karşı tek başına uluslararası hukuktan doğan haklarını savunmaktadır.

”

Dr. Recep Yorulmaz

*Ekonomi Çalışmaları
Direktörü, ORSAM*

Doğu Akdeniz bölgesinde ilk olarak Mısır'ın 1969 yılında doğalgaz keşfi ile başlayan süreç, diğer bölge ülkelerini de bu bölgede kaynak arama faaliyetlerine yönlendirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Jeoloji Araştırmaları Merkezi'nin 2010 yılında yayınlamış olduğu iki ayrı raporda Filistin, İsrail, Lübnan, Suriye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni (GKRY) kapsayan Levant havzasında yaklaşık olarak çıkarılabilir 1.7 milyar varil petrol rezervi ve yaklaşık 3.45 trilyon metreküp doğalgaz rezervi; Nil Havzası'nda 1.8 milyar varil çıkarılabilir petrol rezervi ve 6 milyar metreküp sıvılaştırılabilir doğalgaz rezervi olmak üzere toplamda çıkarılabilir 6.3 trilyon metreküp doğalgaz rezervinin olduğuna yer verilmiştir.

Toplamda keşfedilen 122 trilyon metre küp hidrokarbon rezervinin olduğu Doğu Akdeniz, günümüze kadar ticaret rotası olmasının dışında enerji kaynağı bir bölge ha-

line gelmiştir. Bu durum bölgede yeni enerji denklemlerinin oluşmasına neden olmuştur. Bölgesel aktörlerin yanı sıra özellikle Yunanistan ve GKRY'nin bölge politikaları gereği ruhsatlandırma anlaşmaları sonrası bölgede çok uluslu bir enerji denklemleri oluşmuştur. Çok uluslu ve ortak politika etrafında hareket eden blokların olduğu bölgede; Yunanistan, İsrail, Mısır, GKRY ve aralarında bu bloğu destekleyen ABD, AB ve Birleşik Arap

Emirlikleri ve Suudi Arabistan gibi bu ülkelere uydu Körfez ülkeleri Türkiye'siz denklemler üzerinde çalışmaktadır. Türkiye ise tüm bu oluşumlara karşı tek başına uluslararası hukuktan doğan haklarını savunmaktadır.

Türkiye'nin Duruşu, Libya Mutabakatı ve Bölgesel Denklemler

Böylesine büyük miktarda bir kaynak, doğal olarak bölgede enerji ithalatçısı olan ülkelerin iştahını kabartmıştır. Özellikle Yunanistan ve GKRY, uluslararası hukuku hiçe sayarak tek taraflı adımlar atmaya başlamışlardır. 2003 yılından başlamak üzere bölgedeki diğer ülkeler ile hukuksuz münhasır ekonomik bölge anlaşmaları imzalamışlardır.

“ Türkiye'nin tezi, herkesin ortak paydada kar elde edeceği fayda-maliyet açısından en tutarlı adımları içermektedir. Bölgedeki tüm aktörlerin çıkarını gözeten bu önerileri kabul etmeyip sonuçsuz girişimlerle maceracı bir tutum sergileyen Yunanistan-GKRY-İsrail-Mısır bloğunun Türkiye ile ortak paydada yer almak durumunda kalacağı aşikardır.

” Türkiye, kendisini ve KKTC'yi yok sayan tek taraflı tüm adımlara karşı bölgede KKTC'nin garantör ülkesi olarak haklarını kararlılıkla savunmaktadır. Bu tek taraflı adımlara karşı her daim barış ve ortak hareket etme çağrısı yapan Türkiye, BM nezdinde KKTC'nin ve Türkiye'nin haklarını hiçe sayan adımlara itirazlarını iletmiştir. Diğer bir ifadeyle, siyasi nedenlere bağlı olarak Mısır, İsrail, Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi gibi aktörler Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de yalnızlaştırma politikası güderken Ankara hükümeti her söyleminde oldu-bittiye izin vermeyeceğini; ancak diyaloga açık olduğunu dile getirmektedir.

Türkiye'nin tezi, herkesin ortak paydada kar elde edeceği fayda-maliyet açısından en tutarlı adımları içermektedir. Bölgedeki tüm aktörlerin çıkarını gözeten bu önerileri kabul etmeyip sonuçsuz girişimlerle maceracı bir tutum sergileyen Yunanistan-GKRY-İsrail-Mısır bloğunun Türkiye ile ortak paydada yer almak durumunda kalacağı aşikardır. Özellikle Mısır ve İsrail için en gerçekçi adım Türkiye ile yapılacak olası bir anlaşma ile etkilerini artırmak ve global birer enerji tedarikçisi olmaktır.

Libya ile yapılan anlaşma bu gerçeğin bir ön gösterimi niteliğindedir. Söz konusu anlaşma ile Libya, Yunanistan'ın hukuka aykırı olarak gasp ettiği deniz yetki alanlarına kavuşmuş durumdadır. Benzer şekilde Mısır, Türkiye ile olası bir anlaşma neticesinde deniz yetki alanlarını genişletebilecek ve yeni keşfedilen alanlardaki enerjisini dünyaya en etkili ve en az maliyetle ulaştırma imkanına kavuşabilecektir. İsrail ise dünya piyasasına açılıp global bir enerji tedarikçisi konumuna gelebilmek için en iyi alternatifin Türkiye üzerinden geçecek bir rota olduğunun idrakinde olmasına rağmen politik sebeplerle bu seçeneği değerlendirememektedir.

Söz konusu enerji mücadelesi bölgesel barışa olumsuz etki yapmaktadır. Bölgede adeta savaş diplomasisi hakim durumdadır. Karşılıklı tatbikatlar ile birbirlerini tartan bölge ülkeleri, Kıbrıs sorunu gibi mevcut anlaşmazlıkların üzerine yeni anlaşmazlık eklemiştir durumdadır. Böyle bir ortamda mevcut enerji kaynaklarının tansiyonu giderek artıracaklarını söylemek müm-

kündür. Türkiye'nin ortak komisyon kurulması gibi herkesin çıkarına olabilecek tezlerinin reddedilmesi olası bir barış ortamını engellemektedir. Dolayısıyla, bölgede keşfedilen enerji bir barış enstrümanı olabilecekken, geldiğimiz durumda mevcut krizleri tetikleyen bir etken olarak karşımızdadır.

Türkiye'yi Dışarıda Bırakan Projelerin Rasyonallitesi

Rezervlerin büyüklüğünün etkisi ile bölgede tek taraflı denklemler ortaya çıkmıştır. Bunun temel sebeplerinden birisi de Türkiye'yi enerji denkleminde saf dışı bırakma isteğidir. Türkiye ise bu konuda planlanan East-Med gibi projelerin yüksek maliyetlerini ön plana çıkarıp coğrafi konumunun verdiği avantajı kullanarak bölgedeki en önemli aktörlerden biri olduğunu savunmaktadır. Türkiye; Antalya ve Mersin'de Fatih Sondaj Gemisi ile başlattığı faaliyetlerin ardından Baybaros Hayrettin Paşa ve Oruç Reis sismik arama gemilerini de bölgede arama faaliyetlerine dahil ederek, kendisinin bölgede önemli aktör olduğunu göstermektedir. Bölgedeki hidrokarbon kaynaklarına ulaşabilmek, Türkiye için hem

enerji bağımlılığını azaltma hem de enerji transferinde bir numaralı ticaret merkezi olma hedefleri açısından önemlidir.

Öte yandan, planlanan projelerin Türkiye'nin deniz yetki alanlarından geçiyor olması anlaşmaya taraf ülkeler için en büyük engel durumundadır. Özellikle, Libya ile yapılan mutabakattan sonra söz konusu projelerin gerçekleşme ihtimali oldukça zayıflamıştır. Uluslararası hukuk açısından mevcut deniz yetki alanlarının altından boru hattı geçirmek mümkün olsa da Türkiye'nin fiziki olarak var olduğu bir alanda bu çalışmaların yapılabilmesi mümkün görünmemektedir. Bölge ülkeleri için tek çıkar; rota, maliyet ve zaman bakımından Türkiye olarak durmaktadır.

Türkiye'nin Son Hamlelerinin Bölgedeki Diğer Aktörler Üzerinde Etkileri ve Bölgede Gelecek Provizyonu

Bölgede, Yunanistan ve GKRY'nin Türkiye lehine herhangi bir olumlu girişimin içinde olması mümkün görünmemektedir. Düşmanca politikalarını sürdürmekte kararlı

olan bu ülkeler, bölgede mutlak hakimiyet politikaları gereği Türkiye'yi doğal düşman olarak görmektedirler. Mısır ise milli çıkarlarına ters olmasına rağmen Türkiye karşıtı blokta yer almakta kararlı görünmektedir. Askeri darbe ile iktidarı ele geçiren Abdulfettah el-Sisi yönetiminde; Mısır halkının baskı ve zorbalıkla yönetildiği bir yapıda milli çıkarların gözetilmesini beklemek yersiz olacaktır. Mısır'da milli ve demokratik bir yönetim başa gelmediği sürece Türkiye'ye yakın bir politika izlenmesi olası görünmemektedir. Bu noktada İsrail'e ayrı bir parantez açılması gerekecektir. Keşfettiği enerjiyi dünyaya ulaştırmanın en masrafsız ve kısa yolun Türkiye olduğu gerçeğiyle yüzleşmek zorunda olan İsrail, olası bir işbirliğine uzak görünmemektedir. Öte yandan, Libya anlaşması bölgede mevcut blokların dışında bırakılan Lübnan gibi ülkelere bir örnek teşkil etmektedir. Benzer anlaşmaların farklı denklemler oluşturma ihtimali mevcuttur.

Geldiğimiz noktada, dünya siyasetinde söz sahibi olabilmenin temel koşulunun sahada askeri başarı olduğu gerçeğini her geçen gün yaşayarak görmekteyiz. Bunun en önemli örneği bizzat Suriye'de tecrübe edilmiştir.

AB bölgedeki denklemlerde adeta bir uluslararası mahkeme gibi hareket ederek Türkiye'ye yaptırımlar uygulama çabası içerisine girmiştir. En büyük hedefi Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmak iken,

bölgede coğrafi olarak doğal bir enerji transfer rotası olan Türkiye'ye cephe alması mantıklı bir politika olarak görünmemektedir. Belki de bunun farkında oldukları için yaptırımları bugüne kadar göstermelik ve etkisiz kalmıştır. Sadece Doğu Akdeniz'deki enerjinin değil mevcut boru hatları ile diğer tedarikçilerden gelecek enerji kaynakları için bir rota konumundaki Türkiye, AB ülkeleri için büyük öneme haizdir. Bu noktada AB'nin Yunanistan ve GKRY'nin politikalarına mahkum pozisyonu kendi menfaatleri ile çelişmektedir. Orta ve uzun vadede coğrafi konumunun verdiği avantaj ile Türkiye bölgede enerji merkezi hedefine mutlaka ulaşacaktır.

Geldiğimiz noktada, dünya siyasetinde söz sahibi olabilmenin temel koşulunun sahada askeri başarı olduğu gerçeğini her geçen gün yaşayarak görmekteyiz. Bunun en önemli örneği bizzat Suriye'de tecrübe edilmiştir. Türkiye bir taraftan Doğu Akdeniz'de ortak hareket etme çağrısı yaparken bir taraftan da tek taraflı adımlar karşısında sessiz kalmamış ve bölgede dört gemi ile arama ve sondaj çalışmalarına başlamıştır. Caydırıcılık kartını kullanmak için özellikle kendi ürettiği İnsansız Hava Aracı (İHA), Silahlı İnsansız Hava Aracı (SİHA), firkateyn ve deniz altıarla arama ve sondaj gemilerinin korumasını sağlamıştır. Nitekim bölgede GKRY'nin ruhsat verdiği Fransız Total ve İtalyan Eni şirketleri Türkiye'ye ait savaş gemilerinin varlığını bahane ederek arama yapmayı durdurmuş ve bölgeden ayrılmıştır. Askeri caydırıcılığının yanında Türkiye, uluslararası hukuktan doğan hakları gereği böl-

gede en uzun sınıra sahip olduğu Akdeniz'de egemenliğini koruma noktasında önemli bir motivasyona sahiptir. Bu motivasyonun en büyük kaynağı KKTC'nin haklarının korunması, bölgede enerji merkezi olmak ve enerji bağımlılığını azaltmak hedefleridir. Bu motivasyon ile kararlı adımlar atan Türkiye, Libya mutabakatı gibi örneklerde olduğu gibi sahada sonuç almaya başlamıştır. Ancak, uzun vadeli ve kalıcı çözümler için yeni ortaklıklar arayışını da sürdürmektedir.

Bu noktada Rusya ile Astana sürecinden gelen diyalog kanadı açık tutulmuş; Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti Başkanı Fayiz es-Serrac ve darbeci Halife Hafter Rusya'da bir araya getirilmiş ve Berlin Konferansı için taraflar ikna edilmiştir. Her iki görüşmede de darbeci Hafter tarafının uzlaşmaz tavrı, uluslararası arenada Türkiye'nin elini güçlendiren gelişmeler olmuştur. Libya'da kalıcı çözüm ile bölgede hakimiyetini artıracak olan Türkiye, Rusya ile yapacağı işbirliği ile kendine daha geniş alan açabilecektir.

Sonuç olarak karşı bloktaki ülkelerin East-Med projesine imzası attıkları 'Gaz Forumu' gibi kapsayıcı olmayan adımların gerçekçi ve etkili olmadığı anlaşıldığında farklı denklemler ortaya çıkacaktır. Türkiye'nin bahsi geçen yeni denklemlerin ana aktörü olması hem uluslararası hukuk temelli coğrafi hem de ekonomik bir gerekliliktir. Tüm bölge ülkelerinin ortak çıkarlarını gözetilen bir anlaşma bölgede kalıcı barış için en önemli adım olacaktır. ■

Ekonomik Yaptırımların Ortadoğu Uluslararası İlişkilerine Etkisi

“

Ekonomik yaptırımlar, bir ülkenin diğer ülkenin politikalarından duymuş olduğu hoşnutsuzluğu belirtmek için cazip bir politika aracıdır. Diğer taraftan, ekonomik yaptırımların getirdiği cezai önlemlerin ülkeler arasındaki sorunları giderme konusunda başarılı olup olmadığı tartışmaya açık bir konudur.

”

Gelişmelerin aralıksız olarak devam ettiği ve evrildiği Ortadoğu siyasetinde ülkeler arasındaki ilişkiler kısa sürede farklılaşabilmektedir. Bölgede sürekli gergin olan ilişkiler nedeniyle her an askeri müdahalelerin gerçekleşebileceği ya da ülkelerin savaş noktasına gelebileceği durumlar sıkça yaşanmaktadır. Ekonomik, siyasi ve askeri boyutlarda olabilecek bu seçenekler arasından tercih edilen öncelikli yaptırım türü ekonomik yaptırımlardır. Ancak, ekonomik yaptırımların da artık Ortadoğu'da normalleşmiş olması, yaptırımların etkilerinin ve amaçlarına ulaşma olasılıklarının azaldığını göstermektedir.

Ekonomik yaptırımlar, bir ülkenin diğer ülkenin politikalarından duymuş olduğu hoşnutsuzluğu belirtmek için cazip bir politika aracıdır. Diğer taraftan, ekonomik yaptırımların getirdiği cezai önlemlerin ülkeler arasındaki sorunları giderme konusunda başarılı olup olmadığı tartışmaya açık bir konudur. Günümüzde artan bağlılık, yakın ekonomik iş birlikleri ve ticari ilişkiler ekonomik yaptırımların çalışmasını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla, yaptırımların uygulandığı dönemlerde sadece uygulanan hedef ülkelere değil çevre ülkelere ve bizatihi uygulayan

ülkelere de ekonomik maliyetleri olabilmektedir.

“

1979 tarihli İran Devrimi'nden sonra çeşitli yaptırımlara maruz kalan İran'ın, nükleer programına cevap olarak yaptırımlar daha da ağırlaştırılmıştır. 2015 yılında ise "Kapsamlı Ortak Eylem Planı" (KOEP) ile anlaşmaya varılması neticesinde AB ve ABD'nin İran'a yönelik yaptırımlar aşamalı olarak kaldırılmaya başlanmıştır. Mayıs 2018'de anlaşmadan tek tarafı olarak ayrılan ABD, Kasım 2018'de gerçekleştirdiği yaptırımlarla İran'ın uluslararası finansal sisteme erişimini kısıtlamış ve ekonomisinin neredeyse tüm sektörlerini hedef almıştır.

”

Her vakada farklı boyutlarda uygulanabilen ekonomik yaptırımların varabileceği en son nokta, bir ülkeyi dış dünyadan tamamen izole ederek finansal ve ticari tüm ilişkilerini koparmak olabilir. İncelenen vakalarda da yaptırımların amaçlanan hedeflerine sadece kısıtlı ölçüde hizmet ettiği ve en fazla iki yıl etkisini sürdürebildiği tespit edilmiştir. ABD'nin bu minvalde 50 yılı aşkın süre boyunca Küba'ya, Kore Savaşı'ndan beri Kuzey Kore'ye ve ırk ayrımı politikalarını bitirmesi için yıllarca Güney Afrika'ya uygulamış olduğu

yaptırımlar neredeyse ülkelerin politikalarını değiştirmelerinde tamamen etkisiz kalmıştır. Küba politikalarında herhangi bir değişiklik yapmamış, Kuzey Kore ticaret ortakları ile bir şekilde ilişkilerini sürdürmüş ve Güney Afrika da yaptırımları çoğunlukla aşabilmiştir. Bunun nedeni ise günümüz ekonomilerinin klasik uluslararası ticaret teorilerinin aksine dinamik bir yapıda ve çoklu ürün-çoklu ülke modelinde birbirinden bağımsız olmayan; siyasi, ticari ve yatırım ilişkileri ile yakın ekonomik iş birlikleri kurmuş olmalarıdır. Bu durum daha az sayıda çeşitli ürüne sahip gelişmekte olan ülkeleri daha savunmasız yaparken yaptırımların etkili bir şekilde uygulanmasının da zor olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Ortadoğu ülkelerine yönelik ekonomik yaptırım politikalarının hedef ülkelerin politikalarını değiştirmelerinde ne kadar etkili olduğu meselesi de ayrı bir tartışma konusudur. Birçok farklı gerilimi barındıran Ortadoğu'da ABD veya AB tarafından uygulanan ekonomik yaptırımlar çoğunlukla hidrokarbon enerji kaynaklarına dayalı olan bölge ülkelerinin ticaretlerini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Ancak, ciddi hasarlar gören ekonomilerin ülke siyasetine olan etkileri mevcut politikalarını daha da agresifleştirmektedir. Bunun sonuçları ise sadece o ülkede değil, tüm bölgede kendini göstermektedir.

“

ABD, Kasım 2018'de gerçekleştirdiği yaptırımlarla İran'ın uluslararası finansal sisteme erişimini kısıtlamış ve ekonomisinin neredeyse tüm sektörlerini hedef almıştır. Yaptırımlar sonrasında İran'ın petrol üretimi günlük yaklaşık 2,3 milyon varillik bir kayıpla yüzde seksen iki düşerken, para birimi tümen ise dolar karşısında yüzde yetmiş üç değer kayba uğramıştır.

”

İran ve Irak Yaptırımları

1979 tarihli İran Devrimi'nden sonra çeşitli yaptırımlara maruz kalan İran'ın, nükleer programına cevap olarak yaptırımlar daha da ağırlaştırılmıştır. 2015 yılında ise “Kapsamlı Ortak Eylem Planı”

(KOEP) ile anlaşmaya varılması neticesinde AB ve ABD'nin İran'a yönelik yaptırımları kaldırılmıştır. Mayıs 2018'de anlaşmadan tek taraflı olarak ayrılan ABD, Kasım 2018'de gerçekleştirdiği yaptırımlarla İran'ın uluslararası finansal sisteme erişimini kısıtlamış ve ekonomisinin neredeyse tüm sektörlerini hedef almıştır. Yaptırımlar sonrasında İran'ın petrol üretimi günlük yaklaşık 2,3 milyon varillik bir kayıpla yüzde 82 düşerken, para birimi tümen ise dolar karşısında yüzde 73 değer kayba uğramıştır. Ekonomik yaptırımların bu yöndeki etkilerine rağmen amacına ulaşamayan ABD, 3 Ocak 2020 sabahı İran'ın en etkili askeri-siyasi figürlerinden iki ismi Kasım Süleymani ve Ebu Mehdi el-Mühendis'i Bağdat Havalanı'nda düzenlediği saldırıyla öldürmüştür.

Kasım Süleymani'nin Bağdat'ta öldürülmesi sonrası ise Irak'ın Şii lideri Mukteda Sadr'ın yaptığı çağrı üzerine binlerce kişi Bağdat'ta ABD karşıtı protestolar düzenlenmiş; Irak Meclisi, Kürt ve Sünni milletvekillerinin katılmadığı oturumda ABD askerlerinin ülkeden çıkarılmasını onaylamıştır. Bunun ardından ABD Başkanı Donald Trump, Irak'ı ABD askerlerinin dostane olmayan bir şekilde ülkeden çıkmalarını istemesi durumunda ülkeye, İran yaptırımlarından bile daha ağır yaptırımları uygulamakla tehdit etmiştir.

Suriye Yaptırımları

Suriye, 1979'dan beri ABD'nin terör sponsor eden devlet listesinde bulunmaktadır. O tarihten itibaren ABD tarafından ekonomik faaliyetlerine çeşitli kısıtlamalar getirilen Suriye'de, devam etmekte

olan iç savaş nedeniyle ABD, AB ve diğer ülkeler tarafından uygulanan söz konusu yaptırımlar sertleştirilmiştir. AB'nin yaptırımlar listesinde 2019 yıl sonu itibarıyla Suriye'den 265 kişi ve 70 kuruluş yer almıştır. Beşar Esad rejimi ve ortaklarını hedef alan bu yaptırımlar; petrol ambargosunu, Suriye Merkez Bankası'nın varlıklarının dondurulmasını, altın ve diğer kıymetli metallere ticaretinin, bazı yatırımların, kimyasal ürün ticaretinin ve insan hakları ihlallerinde kullanılacak ekipmanların ticaretinin sınırlandırılmasını içermektedir. Buna rağmen Esad rejimi Rusya ve İran'ın desteği ile ülke üzerindeki hakimiyetini pekiştirirken, Rus ve Çinli şirketler 2019 yılı itibarıyla yeniden yapılanma sürecinde bazı yatırımlar yapmaktadır. Başka uluslararası şirketler tarafından da kazançlı yeniden yapılanma projeleri takip edilmektedir. Ancak, öncesinde yaptırımların kalkması; bunun için de ABD ve AB ile siyasi bir çözümün gerçekleşmesi beklenmektedir.

“

Yaptırımlar meselesinde hedef ülkenin alabileceği önlemler ise stoklarını kuvvetlendirmek, müttefik ülkeler ile iş birliğini artıran diplomatik adımlar atmak, ithal ikameci sanayisini geliştirmek ve ticari ilişkilerini yaptırım kırıcı olarak nitelenen yeni ortaklara yönlendirmek olmalıdır. Yaptırımların hedeflendiği ülkeler aldıkları önlemler ile zaman içerisinde yaptırımlara karşı belirli bir direnç kazanmakta ve daha savunmalı hale gelmektedir.

”

Türkiye Yaptırımları

Türkiye, kendi çıkarlarını ve egemenlik haklarını korumak amacıyla uygulamış olduğu bağımsız politikalar neticesiyle ABD ve AB tarafından 2019 yılında yoğun ekonomik yaptırımlara maruz kalmıştır. AB, Temmuz 2019'da Türkiye'nin Kıbrıs açıklarındaki doğalgaz arama çalışmalarını “yasadışı” olarak nitelmesi üzerine Türkiye ile üst düzey temasları askıya almayı, Avrupa Komisyonu'ndan Türkiye'ye aktarılacak olan 145,8 milyon avroluk üyelik öncesi AB fonlarını 2020 yılından itibaren azaltmayı ve sondaj faaliyetlerine karışan kişilere yönelik yaptırım uygulamayı yürürlüğe koymuştur. Avrupa Yatırım Bankası da Türkiye'ye yönelik stratejisini gözden geçirerek yıl sonuna kadar hükümetle ilişkili projelere kredi vermeyeceğini açıklamıştır. Türkiye'nin Ekim 2019'da Suriye'nin kuzeyine yapmış olduğu Barış Pınarı Harekâtı nedeniyle ABD, Türkiye'nin Savunma, Enerji ve İçişleri Bakanlarının yanı sıra kurum olarak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Millî Savunma Bakanlığı'nı yaptırım listesine almıştır. Çelik için gümrük vergisini Mayıs ayı öncesindeki düzeyi olan yüzde 50'ye yükselteceğini açıklamıştır. Ancak, Türkiye ve ABD'nin anlaşması ile bahsi geçen yaptırımlar geri çekilmiştir. ABD ile yaşanan gerilimlerden bir diğeri olan S-400'lerin satın alınması dolayısıyla ABD'nin “Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası” (CAATSA) kapsamında uygulayabileceği yaptırımlar da halihazırda tartışılmaktadır. Bunun yanı sıra Rusya'nın doğalgazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşımasını amaçlayan “TürkAkım

Doğal Gaz Boru Hattı Projesi” nedeniyle Türkiye'ye F-35 projesiyle bağlantılı fikri mülkiyet, teknik veri ya da maddi desteğin transfer edilmemesi yaptırım öngörülerini olarak Pentagon'un savunma bütçesinde yer almıştır.

Yaptırımlar meselesinde hedef ülkenin alabileceği önlemler ise stoklarını kuvvetlendirmek, müttefik ülkeler ile iş birliğini artıran diplomatik adımlar atmak, ithal ikameci sanayisini geliştirmek ve ticari ilişkilerini yaptırım kırıcı olarak nitelenen yeni ortaklara yönlendirmek olmalıdır. Yaptırımların hedeflendiği ülkeler aldıkları önlemler ile zaman içerisinde yaptırımlara karşı belirli bir direnç kazanmakta ve daha savunmalı hale gelmektedir. Hedef ülkeler, politikalarını değiştirmek yerine yaptırımlara karşılık vermeyi ve politikalarını uygulayabilecek başka yollar bulmayı denerler. Sonuç olarak Ortadoğu ülkelerine yapılan yaptırımların gerginlikleri çözücü rolünün olmadığı, ekonomik, ticari ve finansal olarak yıpratmayı, uluslararası ilişkilerde köşeye sıkıştırılmayı ve ülke içerisinde karışıklıklara neden olmayı amaçladığı gözlemlenmektedir. Bunun yanı sıra yaptırımlar ile ülkelerin politikalarını değiştirmenin başarılı olacağı belirsiz olsa da hükümetler ilan ettikleri politikaları gerçekleştirmek amacıyla yaptırımları yürürlüğe koyabilmektedirler. Bu nedenle ekonomik yaptırımların sadece ekonomik politika aracı olarak değil, aynı zamanda bir ülkenin kendi iç ve dış politika söylemini güçlendirmek için kullandığı da söylenebilir. ■

OPERASYON ARGO:

İZLENEN HAYAT YAŞANAN SİNEMA

İranlı “derin” komutan Kasım Süleymani’nin Irak’ta öldürülmesinin ardından yeniden yükselmiş görünen ABD-İran gerilimi, tarihi referans alan söylemlerin yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur. Bun söylemlerden biri de ABD Başkanı Donald Trump’ın İran’da vurmayı tehdit ettiği 52 nokta. Askeri ve kültürel değere sahip olduğu söylenen bu 52 kritik nokta, esasında 1979 tarihli İran Devrimi’nin hemen ardından İran’da 444 gün boyunca rehin alınan 52 ABD vatandaşını işaret etmiştir. Yönetmenliğini ve başrol oyunculuğunu Ben Affleck’in yaptığı 2012 tarihli Hollywood yapımı film, bahsi geçen rehine krizini yaşayan altı Amerikalı diplomatın kurtarılması operasyonunu konu alıyor. Filmin de film içindeki filmin de operasyonun da adı Argo.

Filmin Oscar ödülü alması, sinemasal niteliği bir yana siyasi temsiliyeti bakımından dikkat çekicidir. Ayrıca filmin kılık değiştirme, belge tahrifatı ve kurtarma alanlarında

uzman olan eski CIA ajanı Tony Mendez’in anılarından ilham alması, dahası bu yönüyle en iyi uyarlama senaryo ödülü elde etmesi de kayda değerdir. Mendez bir yerde şöyle der: “Bence Hollywood ile CIA’i ilişkilendirmek o kadar sıra dışı bir şey değil; çünkü casusluğun bir aracı da doğal olarak, sahneleme sanatıdır”.

İşgal altındaki işgalci

Film, meselenin tarihi arka planının özetiyle başlıyor. Bir kısmı gerçek görüntülerden oluşan bu ilk sahnelerde bir dış ses duyulur: “Bu Pers İmparatorluğu. Günümüzde İran diye biliniyor. Bu topraklar 2500 yıl boyunca Şah adı verilen krallar tarafından yönetildi. 1950’de İran halkı laik bir demokrat olan Muhammed Musaddık’ı seçimle başa getirdi. Musaddık, İngiliz ve Amerikan petrol holdinglerini millileştirerek İran’ın petrolünü halkına iade etti. Ancak, 1953’te Amerika ve İngiltere’nin tezgâhladığı bir askeri darbe ile Musaddık devrildi ve Rıza Pehlevi Şah oldu.

“

Filmin Oscar ödülü alması, sinemasal niteliği bir yana siyasi temsiliyeti bakımından dikkat çekicidir. Ayrıca filmin kılık değiştirme, belge tahrifatı ve kurtarma alanlarında uzman olan eski CIA ajanı Tony Mendez’in anılarından ilham alması, dahası bu yönüyle en iyi uyarlama senaryo ödülü elde etmesi de kayda değerdir.

”

Doç. Dr. S. Timur Demir

Gümüşhane Üniversitesi

“

“Gerçek bir hikâyeye dayandığı” iddiasında olan film -ki bu, sübjektif yorum ve çarpıtmaları saymazsak bir bakıma doğrudur, tarih itibarıyla 1979-1980 yıllarındaki rehine krizinden bir kesit sunar. Film, ABD büyükelçiliği önündeki öfkeli İranlıların ABD bayraklarını yakışını, Şah temsilindeki maketleri parçalayışını gösterir. Humeyni'nin fotoğraflarıysa ellerde ve her yerdedir.

”

Genç Şah, zenginlik ve aşırılıklarıyla nam salmıştı... Halksa açlıktan kırılıyordu. Şah'ın iktidarını koruyan acımasız bir polis gücü vardı: SAVAK. İşkence ve korku dönemi başladı. Pehlevi, İran'ı Batılılaştırma kampanyası başlattı. Bu, çoğunluğu geleneksel Şii olan halkını kızdırdı. 1979'da İran halkı Şah'ı devirdi. Sürgündeki İmam Ayetullah Humeyni, İran'ı yönetmek üzere ülkeye döndü. Sonuçta hesaplaşma, ölüm mangaları ve kaos başladı. Kanserden ölmek üzere olan Şah'a ABD sığınma hakkı tanıdı. İran halkı ABD büyükelçiliği önünde toplandı ve Şah'ın iadesini talep

etti yargılanması ve idam edilmesi için.”

“Gerçek bir hikâyeye dayandığı” iddiasında olan film -ki bu, sübjektif yorum ve çarpıtmaları saymazsak bir bakıma doğrudur, tarih itibarıyla 1979-1980 yıllarındaki rehine krizinden bir kesit sunar. Film, ABD büyükelçiliği önündeki öfkeli İranlıların ABD bayraklarını yakışını, Şah temsilindeki maketleri parçalayışını gösterir. Humeyni'nin fotoğraflarıysa ellerde ve her yerdedir. Önce bir kişi büyükelçilik duvarını aşar. Sonra iki, üç, dört... Ne söylediği anlaşılmayan, sadece bağırarak protestocu İranlılar içeri girerken elçilik çalışanları da önemli belgeleri imha etmeye uğraşırlar.

Görevlilerden biri “şüpheli olan her şeyi imha edin” der. Görünümlerinden “reformist” oldukları anlaşılan ve ABD'den vize almaya çalışan “öteki” İranlılar ise gözyaşları içinde, az sonra içeri girecek protestocuların gelişini beklemektedirler. Bu arada film boyunca rejim yanlısı İranlıların olabildiğince çirkin, kinci ve düşüncesiz tipler olarak yansıtıldıklarını eklemek gerekir.

ABD karşıtı göstericiler içeriye tamamen girer ve herkesi esir alırlar. Şah iade edilene kadar bunların rehin kalacakları söylenir. Bu arada altı Amerikalı bir şekilde kaçmayı ve Kanada büyükelçisinin evine gizlice sığınmayı başarırlar. ABD'li yetkililer ise Şah'a sığınma hakkı verdikleri için artık onu iade edemeyeceklerini bildirirler. Aralarından biri sorar: “Kanserli olduğum sürece herkesi alacak mıyız?” Diğer yanıtlar: “Sadece bizden olanları alacağız. Böylece lanet olası tahtlarında oturan diğerleri herhangi bir aksilik olduğunda Amerika'ya gelerek en iyi şekilde tedavi edileceklerini bilecekler”. Bu yanıt, bugün bile geçerliliğini korumakta

ve sanki Ortadoğu'nun günümüz aktörlerine gönderme yapmaktadır. Hollywood'un sinema anlatısında dostluklar ve düşmanlıklar kalıcı ve "destek olanlar" ile "olmayanlar" ayrımına tabidir. Bu anlatı, İslamofobi için de milat kabul edilebilecek olan dönemin ABD Başkanı George W. Bush'un 11 Eylül saldırıları sonrası yaptığı açıklamalarda da belirlemiştir.

“

İki hafta süren İstanbul çekimlerinde beş bin figüran kullanılmış, on sokak ve yüz elli dükkân kiralanmış, buradaki tüm tabelalar değiştirilmiştir. Yalnızca bu bile gerek bu filmin gerekse Hollywood'un ne denli ciddi, büyük ve güçlü bir endüstri olduğunu gözler önüne sermektedir.

”

Kanlı Sokaklardan Beyaz Perdeye Kahramanın Dönüşü

Büyükelçiliğin işgal edilmesinin ardından altmış dokuz gün geçer. Rehine durumunda herhangi bir

değişiklik olmamıştır. Tam bu noktada ana karakterimiz, yani "kahramanımız" Tony Mendez'i canlandıran Ben Affleck devreye girer. Onun gelişi, ABD'nin sahip olduğu gücün siyasi veya askeri olduğu kadar medya ve sinemayla da ilgili olduğunu gösterecektir. Ona göre, "Kurtarmak kurtaj gibidir. Yapmak istemezsiniz. Ama mecbur kalırsanız kendiniz yapmazsınız". Bu söz, ABD'nin "araçlar" üzerine kurulu stratejik dünyasını özetler gibidir. Dünyayı yönetmek ve algılar oluşturmak için kullandığı araçların başında, hiç şüphesiz ki sinema gelir.

Filmde bir sahnede Tony, oğluyla telefonda görüşürken oğlunun tel-

evizyonda Maymunlar Gezegeninde Savaş filmi izlediğini öğrenir. O da aynı kanalı açar. Bu bilimkurgu filminin etkisiyle aklına bir fikir gelir. Buna göre, rehinelere İran'dan kaçırmak amacıyla sahte bir film planlanır. Hesapta bilimkurgu türündeki Argo isimli bu filmin bazı sahneleri İran'da çekilecek ve kaçak diplomatlar film ekibindenmiş gibi gösterilerek, daha sonra ülke dışına çıkarılacaktır. Bu, kendilerinin de söylediği gibi, eldeki kötü fikirlerin en iyisidir. Bu noktadan sonra filmde Amerika'daki sinema ve medya sektöründen de epizotlar gösterilir. Örneğin bir sahnede şöyle denir: "Eğer bir yalanı satmak istiyorsan, bunu satacak basını bulmalısın". Böylece filmde artık siyaset, Hollywood, medya ve CIA dörtgeni tamamlanmıştır.

Bu andan itibaren "kahramanımız" planını hayata geçirir. Filmin ve operasyonun en önemli durağı İstanbul'dur. İki hafta süren İstanbul çekimlerinde beş bin figüran kullanılmış, on sokak ve yüz elli dükkân kiralanmış, buradaki tüm tabelalar değiştirilmiştir. Yalnızca bu bile gerek bu filmin gerekse Hollywood'un ne denli ciddi, büyük

ve güçlü bir endüstri olduğunu gözler önüne sermektedir. İlk İstanbul sahnesinde Tony, ney enstrümanının eşliğinde Ayasofya'yı ziyaret eder. Planı burada görüşürler. İstanbul, bu açıdan ABD için güvenli bir yer olarak gösterilir. Ancak, asıl ilginç olan, filmin İran'ı içeren sahneleri de yine İstanbul'da çekilmiştir. Yani İstanbul aynı anda biraz Amerika, biraz İran gibidir. Tony, kendisini film yapımcısı olarak tanıttığı İstanbul İran Konsolosluluğundan vize aldıktan sonra uçağa biner. Artık İran hava sahasına girilmiştir. İçkiler toplanır. British Airways'a ait uçak Tahran'a iner. Tony, sakallı haliyle Amerikalıdan çok bir İranlı'yı andırmaktadır. Ajan olmak belki de tam böyle bir şeydir. Asık suratlı bir vize kontrolöründen sonra kaotik bir şehrin ortasındadır Tony. İnsan ve trafik gürültüsüyle dolu şehir kaosunun orta yerinde yine de Amerika menşeli "Kentucky Fried Chicken" yiyen çarşafli kadınları gözlemler. Sloganlar değilse de yaşam biçimi hala Batılı gibidir. Öte yandan ellerinde silahlarıyla şehri kolaçan eden askerler görünür. Sokaklarda vinçlere asılı idamlıkların bedenleri teşhir edilir.

“
Hollywood'un dünyasında yaşamın basit hikâyeleri ve devletin yüce ikballeri film senaryolarından çıkmış gibidir. Yani burada yaşam izlenirken filmlerle yaşanmaktadır. Dahası gelecek burada inşa edilirken tarih de yine burada temize çekilir. Üstelik bağırmeden çağırmeden, çatışmadan, kavga bile etmeden yapılır bu! Aksine eğlenceyle, heyecanla, tutkuyla ve alışkanlıkla

Devlet için Devlete Rağmen

İran'da sahte bilimkurgu filmin çekimleri için resmi izinler bir şekilde alınır; ama Amerikalıların etrafı hala korku ve belirsizlikle örülüdür. Gizlice sığındıkları Kanada Konsolosluluğunda sonsuza kadar kalamayacaklarının farkındadırlar. Kaçak altı kişi, kendilerine verilen yeni kimliklerin gölgesinde esasında çekilmeyecek filmdeki rollerine adapte olmaya çalışırlar. Bir ara operasyonun iptali için

“yukarıdan” emir gelir. Fakat Tony, Hollywood için her zaman değerli olan “bireysel vatanseverlik ruhu” ile devlet kararına karşı gelir ve operasyonu büyük bir aksiyonun ardından başarıyla tamamlar.

Haber Amerika'ya ulaşınca, kurtuluşun anavatanında (!) herkes “yaşasın, başardık, kurtuldular” diyerek kutlamalar yapar. Elbette düşmanlar gibi müttefikler de unutulmaz. Filmin birçok yerinde Kanada'ya övgüler yapılır. Filmin sonunda “kahraman” Tony, Amerika bayraklı beyaz müstakil evine, bu kez dağılmış ailesini kurtarmak için girer. Bu mesaja göre, kişilerin ve ailelerin birlik ve huzuru Amerika'nın selametine bağlıdır. Hollywood'un dünyasında yaşamın basit hikâyeleri ve devletin yüce ikballeri film senaryolarından çıkmış gibidir. Yani burada yaşam izlenirken filmlerle yaşanmaktadır. Dahası gelecek burada inşa edilirken tarih de yine burada temize çekilir. Üstelik bağırmeden çağırmeden, çatışmadan, kavga bile etmeden yapılır bu! Aksine eğlenceyle, heyecanla, tutkuyla ve alışkanlıkla. ■

ÖMER MUHTAR'IN LİBYA BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİNDEKİ ROLÜ

“

Asıl adı Ömer el-Muhtar Muhammed bin Ferhat el-Menifi olan ve Çöl Aslanı lakabı ile tanınan Muhtar, 20 Ağustos 1858 tarihinde Butnan'da doğmuştur. Libya'daki yerli direnişçilerin lideri olan Muhtar, bölgenin en büyük Arap kabilelerinden Menife'ye mensuptur.

”

Muhammed Enes Arslan
Araştırma Asistanı, ORSAM

Yirminci yüzyılın sonlarında 30 yıl gibi kısa bir sürede neredeyse tüm Afrika; İngiltere ve Fransa arasında paylaşılarak sömürgeleştirilmiş, sömürge yarışında geride kalan İtalya bu açığı kapatabilmek için kendisine en yakın bölge olan Kuzey Afrika'ya yönelmiştir. Balkan Savaşları'nın etkisi ile zor durumda kalan Osmanlı Devleti ile

1912'de Uşi Antlaşması'nı yapan İtalya, Libya üzerinde egemenlik iddia etmiştir. Osmanlı'nın bölgeden çekilmesi ile yerel güçler, kendi direniş hareketlerini Osmanlı ile uyum ve işbirliği içerisinde örgütlemişlerdir. Bu dönemde Libya'da son derece et-

kin bir hareket olan “Senusiyye Hareketi”, bölgenin İtalyan işgaline karşı direnişini örgütleyen hareket olurken; söz konusu direnişin baş aktörü ise Ömer Muhtar olmuştur.

Libya’da sırasıyla, Fransız, İngiliz ve en çok da İtalyanlara karşı mücadele eden Muhtar, direnişin örgütlenmesi ve ilerleyen yaşına rağmen mücadelesine devam etmesi ile Libya’nın bağımsızlık yürüyüşünde en önemli figür haline gelmiştir. Muhtar’ın bugün kahraman olarak bilinmesine yol açan hayat hikayesinin temel amacı, inancı gereği işgalcilere karşı savaşmak olmuştur. Bu anlayış o dönemde Muhtar’ın öncülük ettiği cihat faaliyetleri ile somutlaşmıştır. Gerek içinde doğduğu ve yetiştiği ortam

gerekse yazılı şekilde günümüze ulaşan kendi beyanatları Muhtar’ın hayatının sonuna kadar bu referanslarla yaşadığını göstermektedir.

Biyografik Açıdan Ömer Muhtar

Asıl adı Ömer el-Muhtar Muhammed bin Ferhat el-Menifi olan ve Çöl Aslanı lakabı ile tanınan Muhtar, 20 Ağustos 1858 tarihinde Butnan’da doğmuştur. Libya’daki yerli direnişçilerin lideri olan Muhtar, bölgenin en büyük Arap kabilelerinden Menife’ye mensuptur. Muhtar, ilk eğitimini babasından almış; ancak babasının vefatı üzerine Kuzey Afrika’da son derece etkili olan Senusi Hareketi merkezlerinde İslami ilimler eğitimi görmüştür. Burada keskin zekâsı

ile Senusi Hareketi lideri Mehdi el-Senusi’nin dikkatini çeken Muhtar, eğitimini Senusiyye’nin ileri gelenlerinin şemsiyesi altında tamamlamıştır.

Muhtar, 1899 yılında Çad’da Fransız sömürmesine karşı girişilen silahlı mücadeleye katılmıştır. Bu dönemde Fransa’nın 1902 yılında Senusi Zaviyesi’ni ele geçirip yıkması harekete büyük kayıp yaşatmıştır. Söz konusu mücadele, Muhtar’ın savaşçı yapısının ve tecrübesinin İtalyan işgalinden daha eskiye dayandığını göstermektedir.

Muhtar, 1911 yılında İtalyan işgaline karşı dönemin Senusi lideri Ahmet Şerif el-Senusi’nin yönlendirmesi ile Cebelülahdar’a giderek burada bin kişilik bir silahlı yapı

kurmuştur. Bu birlik İtalyanlara karşı silahlı mücadeleye girişen ilk gruplar arasında yer almıştır. Vur-kaç taktiği ile hemen hemen 20 yıl boyunca (1911-1931) süren mücadele, yerli halktan ve özellikle Mısır'dan gelen destek ile ayakta kalmıştır.

“

Milli kahraman Muhtar, aynı zamanda Müslümanların birliğini savunan bir önder olarak hayatını sürdürmüştür. İçinden geldiği Senusi Hareketi de Osmanlı ile benzer bir İslami anlayışa sahip olmuştur. Bu anlayış ışığında Senusi Hareketi liderleri Osmanlı ile ortak hareket etmiş, İtalyan işgaline karşı Osmanlı'dan askeri eğitim ve destek almıştır.

”

Yerel birliğin güçlü şekilde örgütlenmesi ve İtalyanlar karşısında başarılar elde etmesi nedeniyle 1. Dünya Savaşı esnasında İdris es-Senusi, Muhtar'ı direniş hareketinin kumandanlığına getirmiştir. Bu dönemde Muhtar, coğrafyayı yakından tanıması ve uyguladığı stratejik savaş taktikleri sayesinde İtalyanları büyük hezimete uğratmıştır. Muhtar, Sahabeden Seyyid Râfi'nin kabrini ziyaret ettikleri sırada (11 Eylül 1931) arkadaşları ile İtalyan kuvvetleri tarafından esir alınmıştır. 15 Eylül 1931 tarihinde çıkarıldığı mahkemede “isyankâr bir İtalyan vatandaşı” sıfatı ile yargılanarak idama mahkûm edilen Muhtar, 16 Eylül'de Sulûk kampındaki 20 bin esirin gözü önünde 73 yaşındayken idam edilmiştir.

“Asla teslim olmayacak; ya kazanacak ya da şehit olacağız.” sözleri ile bilinen Muhtar, Libya'nın milli kahramanı oldu ve direnişin sembolü haline gelmiştir. Hakkında 1980 yılında “Lion of the Desert” adlı biyografik-film çekilmiştir. Bu filmin İtalya'da 2009 yılına kadar yasaklı olduğu bilinmektedir.

Milli kahraman Muhtar, aynı zamanda Müslümanların birliğini savunan bir önder olarak hayatını sürdürmüştür. İçinden geldiği Senusi Hareketi de Osmanlı ile benzer bir İslami anlayışa sahip olmuştur. Bu anlayış ışığında Senusi Hareketi liderleri Osmanlı ile ortak hareket etmiş, İtalyan işgaline karşı Osmanlı'dan askeri eğitim ve destek almıştır. Henüz Balkan Savaşları'nın patlak vermediği dönemde Libya'daki işgalleri öngörülen Fransız, İngiliz ve İtalyanlara

karşı direnişi örgütlemek üzere bölgede bulunan Enver Paşa ve Mustafa Kemal Atatürk gibi Osmanlı askerleri Libya'daki süreci Senusiyye Hareketi ile birlikte yürütmekteydiler.

Senusiyye Hareketi, Osmanlı ve Türkiye

Muhtar'ın çocukluk yıllarından itibaren içinde olduğu Senusiyye Hareketi, Kuzey Afrikalı Müslümanlar tarafından oldukça itibar gören bir hareket olmuştur. Bu itibarın temelinde şüphesiz Senusiyye düşüncesinin ötekileştirmenin önüne geçme, hayatı bütünü ile yaşama gayretinde olması yer almaktadır. Söz konusu motivasyonlar harekete bir yandan dinin gerektirdiği günlük ritüelleri yerine getirme diğer yandan ise ticaret-savaş gibi günlük geçim ve ege-

menlik meseleleri ile ilgilenbilme becerisi kazandırmıştır. Bu şekilde kapsayıcı ve bütüncül bir anlayışa sahip hareket, kısa süre içerisinde Kuzey Afrika'nın tamamında etkili olmuştur. Halkta yüksek bir karşılığı olan hareket, Libya'nın İtalya işgaline karşı bağımsızlık mücadelesinde de önemli bir rol oynamıştır.

Hicaz'da ortaya çıkan ve hızla tüm Kuzey Afrika'ya yayılan Senusiyye Hareketi, İtalyan işgaline karşı Osmanlılarla birlikte hareket etmiştir. Balkan Savaşları nedeniyle bölgeden çekilmek durumunda kalan Osmanlı, gayri resmi olarak bölgede bulunan askerleri ile bu dönemde Libya'nın düşman işgalinden kurtulması için mücadele etmiştir. Türkiye ve Libya arasında oldukça eskiye dayanan bu ilişki, aslında siyasi olmaktan öte bir anlam taşımaktadır. Yüzyıllar önce Kuzey Afrika'ya yerleşen Türk kökenli yerleşimcilerin yerel halk ile kurduğu bağlar sonucu Türk kökenli ciddi nüfusun halen bölgede yaşamına devam ettiği bilinmektedir. Bu nüfusun bugün neredeyse

bir milyon olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca Senusiyye Hareketi, Türkler ile olan bağlarını bağımsızlık sonrasında da devam ettirmiş; Libya'nın bağımsızlığı ile ülkenin ilk kralı unvanını alan Şeyh İdris'in talebi üzerine Türkiye'den birçok yetişmiş insan Türk tecrübesini Libya'ya taşımıştır.

“

Avrupa'nın Afrika sömürsü karşısında en önemli direniş hareketlerinden birisinin liderliğini üstlenen ve halk arasında şehitlerin lideri anlamına gelen “Şeyh el-Şuheda” olarak anılan Ömer Muhtar'dan alınacak derslerle bugün Libya halkı, Libya'nın geleceğine kendisi karar verebilir ve yaşadığı iç savaş tecrübesini güçlü şekilde atlatılabilir.

”

Arıp Baharı, Propaganda ve Ömer Muhtar

İtalyan işgalindeki Libya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında Fransa

ve İngiltere'ye bırakılmasının ardından 1949 yılında BM kararı ile ülke bağımsızlığını elde etmiştir. Bu süreçte Senusiyye liderlerinden Şeyh İdris, ülkenin temsilcisi olarak görüşmeleri yürütmüş ve 1951 yılında Libya'nın ilk kralı olmuştur. 1969 yılında askeri bir darbe ile iktidarı ele geçiren Albay Muammer Kaddafi ülkeyi 2011 yılına kadar yönetirken bu tarihten itibaren bölgede gelişen halk hareketleri ile Libya bir iç savaşa sürüklenmiştir. Diğer birçok Orta-doğu ve Kuzey Afrika ülkesini de etkileyen ve Arap Baharı olarak bilinen süreçte beklenildiği üzere halkın taleplerinin daha çok kabul gördüğü, refahın arttığı bir düzen kurulamayan Libya, halen iç savaştan kurtulamamış; uluslararası güçler arasında vekalet savaşları için bir mücadele meydanına dönüşmüştür.

Avrupa'nın Afrika sömürsü karşısında en önemli direniş hareketlerinden birisinin liderliğini üstlenen ve halk arasında şehitlerin lideri anlamına gelen “Şeyh el-Şuheda” olarak anılan Ömer Muhtar'dan alınacak derslerle bugün Libya halkı, Libya'nın geleceğine kendisi karar verebilir ve yaşadığı iç savaş tecrübesini güçlü şekilde atlatılabilir. Sonuç olarak Muhtar'dan ve o dönemde yaşananlardan çıkarılacak bir diğer önemli ders, propagandaya karşı her zaman dikkatli olunması gerektiğidir. İtalyanlarla işbirliği yapan bazı grupların Muhtar aleyhine asılsız haberler çıkarması ve onu “sapık inançlı” olarak lanse ederek halkın gözünden düşürme çabalarına rağmen Muhtar'ın hak ettiği değeri ve ilgiyi Libya ve bölge halkı arasında sürdürdüğü görülmektedir. ■

ETKİNLİKLER

Ocak-Şubat 2020

Sempozyum

Türkiye-Suriye Medya Forumu

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun, ORSAM Başkanı Prof. Dr. Ahmet Uysal, Harmoon Çağdaş Araştırmalar Merkezi Başkanı Samir Seifan ve Suriye TV Müdürü Malik Dağıstanlı'nın açılış konuşmalarını yaptığı forumda, medya faktörünün yaşanan toplumsal gerilimler üzerinde kritik bir etkiye sahip olduğu ifade edilirken, Türkiye ve Suriye medya kuruluşları arasındaki işbirliğinin önemine dikkat çekildi.

8-9 Şubat 2020 tarihlerinde; Harmoon Çağdaş Araştırmalar Merkezi, Suriye TV ve ORSAM işbirliğinde "daha iyi bir gelecek için ortak vizyon" başlığı altında, "1. Türkiye-Suriye Medya Buluşması" gerçekleştirilmiştir. Sheraton İstanbul City Center'da düzenlenen medya forumuna Türk ve Suriyeli yetkililer, yazarlar, araştırmacılar

ve medya temsilcilerinden oluşan 21 konuşmacı katılırken, Türkiye ve Suriye medya kuruluşlarını temsil eden yaklaşık 100 gazeteci de forumda tartışmacı/katılımcı olarak yer aldı.

Bu çerçevede; amaç, kurumsal ve bireysel düzeyde Türk medya çalışanları ile Suriyeli meslektaşları arasında iletişimi derinleş-

tirmek ve etkin bir ağ oluşturma yollarını bulmak olan Forumda “Türk Medyasında Suriye Sorunu”, “Suriye Medyasının Türkiye De-

neyimi”, “Türk Medyasında Suriyeliler Hakkında Dile Getirilen Yanlıklar”, “Suriyelilerin Türk Ekonomisine Etkisi ve Türk Medyası”,

“Türk ve Suriye Medyası Arasındaki İşbirliğinin Güçlendirilmesi” ve “Sosyal Medya ve Suriyeliler” başlıklı 6 oturum düzenlendi.

Panel

Süleymani Suikastının Ortadoğu’ya Yansımaları

3 Ocak'ta İran Devrim Muhafızları'nın Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'nin ABD güçlerinin düzenlediği bir operasyon sonrası Bağdat havalimanında öldürülmesi, küresel ve bölgesel

boyutta bir deprem etkisi yaratmıştır. Süleymani'nin son yıllarda artan bir şekilde İran'ın bölgesel siyasetini şekillendiren isimlerin başında gelmesi, suikastın etkilerinin beklenenden çok daha büyük

olmasına neden olmuştur. 10 Ocak 2020 tarihinde ORSAM Konferans Salonu'nda düzenlenen panelde, Süleymani suikastının Ortadoğu'daki olası yansımaları bölge uzmanları eşliğinde değerlendirildi. ORSAM Başkanı Prof. Dr. Ahmet Uysal'ın moderatörlüğünde; Türkçe ve İngilizce olarak gerçekleştirilen panelde, İRAM Dış Politika Kıdemli Uzmanı Sabir Askeroğlu, ORSAM Levant Çalışmaları Koordinatörü Oytun Orhan ve ORSAM Irak Çalışmaları Koordinatörü Bilgay Dumman konuşmacı olarak yer aldı.

Doğu Akdeniz Mücadelesi ve Libya Krizi

Doğu Akdeniz'de keşfedilen ve olduğu varsayılan hidrokarbon kaynakları, birçok ülkenin bu bölgede daha aktif bir politika yürütmesine sebep olmuştur. Doğu Akdeniz'deki en önemli aktörlerinden olan Türkiye, Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesi'nden kaynaklanan haklarını kullanmak

ve bölgedeki milli çıkarlarını korumak için Libya'daki meşru yönetimi olan Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) ile deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşması imzalamıştır. İki ülke arasındaki bu uzlaş, bazı bölge ülkelerinin tepkisini çekerek Türkiye ve UMH aleyhine diplomasi yürütmelerine sebebiyet vermiştir. Benzer şekilde Doğu Akdeniz petrol ve doğalgaz rezervleri üzerindeki hak iddiaları kadar, bu kaynakları Avrupa'ya aktaracak boru hatlarının güzergahı da bölge ül-

keleri arasındaki tartışma konularındandır. Doğu Akdeniz'deki mevcut durum münasebetiyle 16 Ocak 2020 tarihinde, ORSAM, Al-Jazeera Araştırma Merkezi ve Al-Jazeera Mubasher Kanalı'nın ortaklığında, Türkiye-Libya arasındaki mutabakatın bölgeye etkileri başta olmak üzere; Doğu Akdeniz jeopolitiği, bölge ülkeleri arasındaki güç mücadeleleri, Doğu Akdeniz'in enerji haritası ve bu enerjinin dünya pazarlarına etkisi gibi hususlarının ele alındığı bir panel düzenlenmiştir. ORSAM Konferans Sa-

lonu'nda düzenlenen panel; Türkçe, İngilizce ve Arapça olmak üzere üç dilde gerçekleşmiş olup, Al-Jazeera Mubasher kanalında canlı yayınlanmıştır. Moderatörlüğünü kanalın spikeri, Abdul Aziz Muja-hid'in yaptığı panelde; Mısır Araştırmaları Enstitüsü Dr. Essam Abdelshafi, Beyan Araştırmaları Merkezi Müdürü Dr. Nizar Krikish, ORSAM Ekonomi Araştırmaları Direktörü Dr. Recep Yorulmaz ve ORSAM Kuzey Afrika Çalışmaları Uzmanı Nebahat Tanrıverdi Yaşar konuşmacı olarak yer almıştır.

Son Gelişmeler Işığında Irak'ın Geleceği ve Türkiye

Irak'ta dört ayı aşkın süredir devam eden gösterilerin gerek yeni hükümetin kurulma sürecini gerekse Irak siyasetini etkilediği düşünülmektedir. Göstericiler tarafından istifaya zorlanan başbakanın ardından, göstericilerin taleplerinin, kurulacak yeni kabinede daha fazla karşılık bulacağı ve yeni hükümet üzerinde baskı unsuru olacağı tahmin edilmektedir. De-

vam eden gösteriler ve partiler arasındaki ayrışmalar nedeniyle yeni kurulacak kabinenin dinamiklerinin anlaşılması, Irak'ın geleceğinin anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Öte yandan, bölgesel çekişmelere ve ABD-İran gerilimine maruz kalan Irak'ın geleceği, sınır komşusu Türkiye'yi de etkileme potansiyeline sahiptir.

Bu çerçevede, 14 Şubat 2020 tarihinde söz konusu dinamiklerin uzmanlar tarafından ele alındığı bir panel düzenlenmiştir. ORSAM Konferans Salonu'nda düzenlenen panel; Türkçe, İngilizce ve Arapça olmak üzere üç dilde gerçekleşmiştir. ORSAM Irak Çalışmaları Koordinatörü Bilgay Duman'ın moderatörlüğünde; Irak Milletvekili, eski Bakan ve el-Furatain Çalışma ve Araştırma Merkezi Başkanı Mohammed Shyaa al-Sudani, Nahrain Merkezi Araştırmacısı ve Iraqla Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Profesörü Ahmed Yousif Ckittan Aljumaily ve ORSAM Irak Çalışmaları Uzmanı Dr. Watheq al-Sadoon konuşmacı olarak yer almıştır.

Uluslararası Hukuk ve Evrensel İnsan Hakları Bağlamında Filistin Meselesi

İsrail, kurulduğu tarihten itibaren Filistin topraklarında işgalci olarak varlık göstermekte ve Filistin'in

sahip olduğu hakları ihlal etmektedir. Bu bağlamda, Filistin'in hem uluslararası hukuktan hem de ev-

rensel insan hakları normlarından kaynaklanan haklarının gerek Filistin devletinin kurumları ve sivil

toplum kuruluşları gerekse Filistin'i destekleyen tüm ülke ve kurumlar tarafından daha yakından takip edilmesi gerekmektedir. Kurulacak mekanizmalarla hak ihlallerinin uluslararası savunuculuk yapan kurum ve kuruluşlara; zamanında, kanıtlarıyla birlikte ve usulüne uy-

gun olarak raporlanması büyük önem arz etmektedir. Böylelikle, Filistinlilerin maruz kaldığı insan hakları ihlallerinin önlenmesi ve Filistin halkının da tüm diğer halklar gibi hak ettiği saygınlığa kavuşması mümkün hale gelecektir. Bu çerçevede, 18 Şubat 2020 ta-

rihinde uluslararası hukuk ve evrensel insan hakları bağlamında Filistin meselesini uzmanlar eşliğinde ortaya koyan bir panel düzenlendi. İstanbul Üniversitesi Rektörlük Doktora Salonu'nda ORSAM Başkanı Prof. Dr. Ahmet Uysal'ın moderatörlüğünde gerçekleşen panele; İstanbul Medeniyet Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Berdal Aral, İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ahmet Öztürk, Kocaeli Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. İrfan Kaya Ülger ve İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Eldar Hasanoğlu konuşmacı olarak katıldı.

Seminer

ORSAM Ortadoğu Kış Okulu Programı 2020

Türkiye'nin farklı illerinden; üniversitelerin ilgili lisans bölümlerinin 3. ve 4. sınıflarında öğrenim gören öğrencilerin yanı sıra yüksek lisans, doktora öğrencileri ve değişik sektörlerde konu ile ilgili çalışan kişilerin katıldığı ORSAM Ortadoğu Kış Okulu Programı, 27-30 Ocak 2020 tarihleri arasında ORSAM'da düzenlenmiştir. Söz konusu program, Ortadoğu konulu derslerden oluşan bir seminer serisi şeklinde gerçekleşmiş; dersler ORSAM koordinatörleri ve uzmanları tarafından verilmiştir.

Gençlik Kampı

Türkmen Gençler Bireysel ve Sosyal Gelişim Kampı

Irak'ta Araplar ve Kürtlerden sonra üçüncü aslı olan Türkmenlerin, mevcut bireysel ve sosyal kapasitelerinin desteklenmesi yönünde atılacak somut adımlar bölgeye demokratik ve ekonomik katkılar sağlayacaktır. Buradan hareketle, 35 Türkmen katılımcının yer aldığı "Türkmen Gençler Bireysel ve Sosyal Gelişim Kampı", 8-14 Şubat 2020 tarihleri arasında Antalya ve Ankara ol-

mak üzere iki etapta gerçekleştirildi. Katılımcıların karşılaştıkları problemlere çözüm bulabilmeleri noktasında bireysel ve sosyal kapasitelerini güçlendirmeyi amaçlayan ve 5 gün süren kamp programında katılımcılara "liderlik ve motivasyon, takım çalışması, aktif vatandaşlık ve sivil toplum, sosyal girişimcilik, toplumsal iletişim ve karar verme" konulu teorik ve uygulamalı dersler verildi.

ORTADOĞU uluslararası siyaset dergisi analiz

ORTADOĞU ANALİZ DERGİSİ ABONELİK FORMU

Adı/Soyadı :

T.C. Kimlik No. :

Kurum Adı :

Adres :

İl/ilçe :

Telefon :

Gsm :

E-Posta :

Tarihi :

Abonelik Tipi : 1 Yıllık Abonelik 60 TL (KDV dahil) 2 Yıllık Abonelik 110 TL (KDV dahil)

- Dergimiz 2 ayda bir olmak üzere yılda toplam 6 sayı yayınlanmaktadır.
- Abonelere kurumumuzun analiz, rapor vs. yayınları da dergi ile ücretsiz olarak gönderilecektir.

Hesap Adı : ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ İKTİSADİ İŞLETMESİ
Şubesi : Ziraat Bankası Mustafa Kemal
TL Hesabı : IBAN TR 0500 0100 2486 8886 2022 5001

Yukarıda bilgileri verilen hesaba abonelik ücretini yatırdıktan sonra formu eksiksiz doldurarak dekont ile birlikte abonelik@orsam.org.tr adresine e-posta gönderiniz.
Banka açıklama kısmına (ad-soyad) eklemeyi unutmayınız.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sk.
No: 3 Çankaya / Ankara

+90 (850) 888 15 20
+90 (312) 430 39 48

info@orsam.org.tr
www.orsam.org.tr

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

📍 Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

☎ +90 (850) 888 15 20
☎ +90 (312) 430 39 48

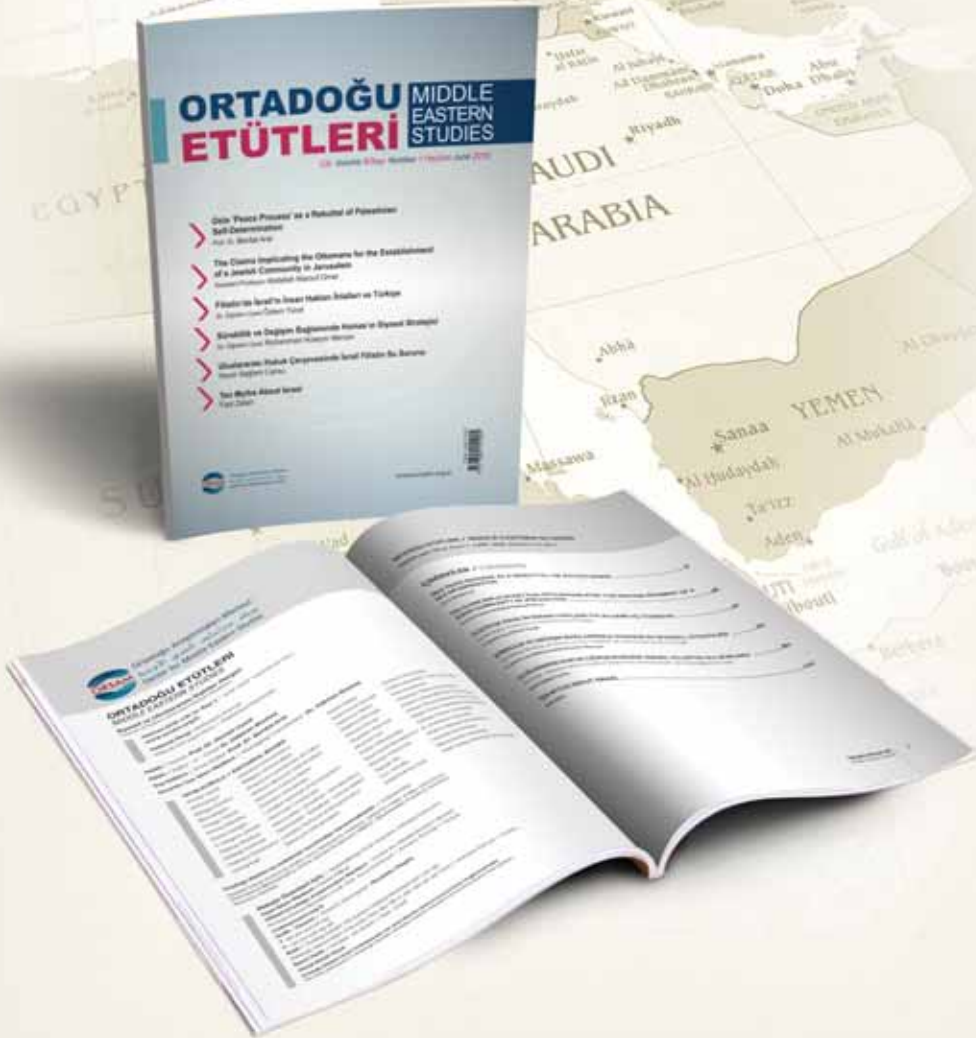
✉ info@orsam.org.tr
🌐 www.orsam.org.tr

📱 orsamtr

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi